

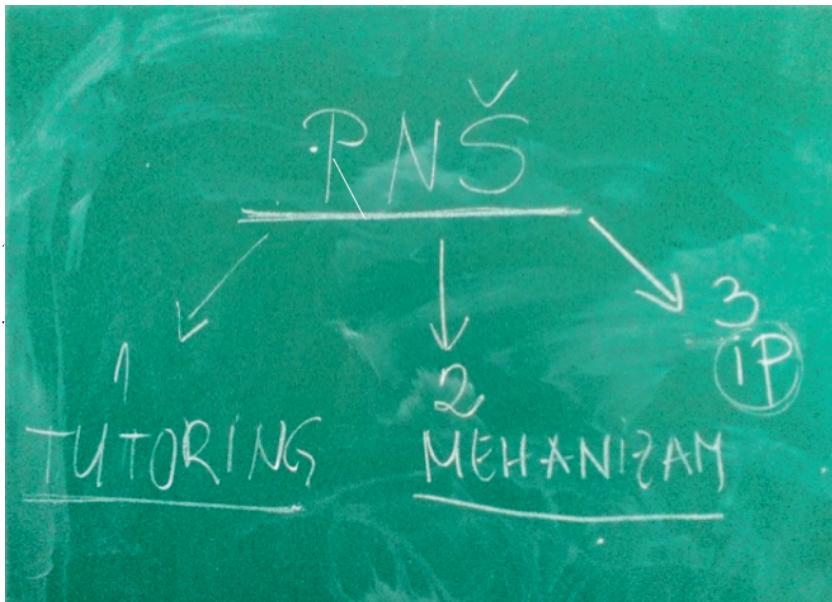
Пројекат финансира ЕУ

ПОДРШКА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ
ИНКЛУЗИВНОМ ДРУШТВУ

Министарство за рад, запошљавање,
безбедност и социјална питања

ŠKOLA U ZAJEDNICI - ZAJEDNICA U ŠKOLI

Sveobuhvatan pristup škole i zajednice u sprečavanju prevremenog napuštanja školovanja - vodič za formalne i neformalne edukatore, roditelje i druge aktere u zajednici

MA Jelena Nastić-Stojanović • MR Anđelija Roglić

DR Federico Giulio Sicurella • Dragana Soćanin

Impresum

Izdavač:

ZAPADNOBALKANSKI INSTITUT

WESTERN BALKANS INSTITUTE

TUTORING PROGRAM

Tadeuša Košćuška 64, Beograd

tutoring@wb-institute.org

tutoring.wb-institute.org

Urednici:

Marko Stojanović i Iva Kljakić

Autori:

Jelena Nastić-Stojanović

Federico G. Sicurella

Andelija Roglić

Dragana Soćanin

CIP – Каталогизација у публикацији –
Народна библиотека Србије, Београд

376.74-054.74(=214.58)*2015/2017*(082)

Dizajn:

Studio de:work

ŠKOLA u zajednici – zajednica u školi : sveobuhvatan pristup škole i
zajednice u sprecavanju prevremenog napuštanja školovanja - vodic za
formalne i neformalne edukatore, roditelje i druge aktere u zajednici /
Jelena Nastić-Stojanović ... [at al.]. - Beograd : Zapadnobalkanski
institut, 2017 (Beograd : Pro Group Solution). - 79 str. : ilustr. ; 21cm

Štampa:

Pro Group Solution

Slike autora. - Tiraž 400. - Str. 7: Predgovor / Iva Kljakić. - 0
autorima:
str. 4-5. - Bibliografija: str. 70-73.

Tiraž:

400 primeraka

ISBN 978-86-89873-01-6

1. Нastiћ-Стојановић, Јелена, 1983- [автор]
а) Роми - Основно образовање - Инклузивни
метод - Истраживање - Србија
- 2015-2017 - Приручници
COBISS.SR-ID 254284812

ISBN

978-86-89873-01-6

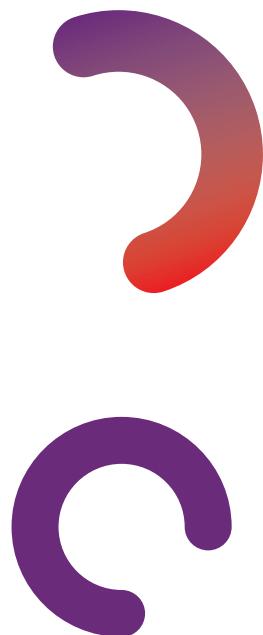
Tekst pred vama je nastao u okviru projekta "Predškolsko i osnovno obrazovanje Roma – širenje mogućnosti za veći obuhvat i smanjenje osipanja u obrazovanju" (skraćeni naziv: RECI) koji je sproveden u Republici Srbiji u periodu od oktobra 2015 do oktobra 2017. godine sa nastojanjem da doprinese većem obuhvatu romske dece u predškolskom obrazovanju, kao i da smanji stopu osipanja romske dece iz osnovne škole.

Projekat RECI je finansirala Evropska unija uz podršku Ministarstva za rad zapošljavanje, boračku i socijalnu politiku Republike Srbije kao deo šireg projekta "Evropska podrška inkluzivnom društvu".

Mišljenje i stavovi izneti u publikaciji su autorski i ne odražavaju nužno zvanično mišljenje/stavove Evropske unije. Institucije i tela Evropske unije kao i njihovi predstavnici ne mogu biti odgovorni za upotrebu informacija iznesenih u ovoj publikaciji.

Svi termini koji se u publikaciji navode u muškom gramatičkom rodu podrazumevaju prirodni muški i ženski rod osoba na koje se odnose.

Reč/i roditelj/i se koristi/e u značenju biološki roditelj/i, staratelj/i i označava sve one koji su vodili ili vode primarnu brigu o deci/mladima.

O AUTORIMA

Jelena Nastić – Stojanović je ko-autorka programa TUTORING SRBIJA. Tematski fokus Jeleninih interesovanja čine prevremeno napuštanje školovanja, transverzalne veštine i migracije. Rukovodila je brojnim (EU) projektima u oblasti obrazovanja, istraživanja i zapošljavanja. Kao PMI sertifikovana projektna menadžerka i trenerica TEACH tima, Jelena drži obuke u oblasti projektnog menadžmenta (sa fokusom na upravljanju finansijama i nabavkama na složenim makro regionalnim projektima) kao i akvizicije (EU) projekata. Angažovana je kao nezavisna evaluatorka međunarodnih višepartnerskih EU projekata. Jelena radi u Agroinvest fondaciji i bavi se razvojem. Su-osnivač je Zapadnobalkanskog instituta.

Dr Federico Giulio Sicurella je nezavisni istraživač i konsultant u oblasti obrazovanja i ljudskih prava na Zapadnom Balkanu. Bavi se nezavisnom evaluacijom i kreiranjem projektnih predloga, pisanjem polaznih studija i procena potreba, kao i koordiniranjem istraživačkih projekata koji se tiču održivosti socio-ekonomskih usluga. Federico ima Master diplomu u oblasti demokratije i ljudskih prava u Jugoistočnoj Evropi, a doktorirao je na studijama kritičkog diskursa na Lancaster Univerzitetu u Velikoj Britaniji sa fokusom na istraživački rad koji se tiče post-jugoslovenskog konteksta. Angažovan je kao predavač i istraživač na univerzitetima u Rimu, Tor Vergata, Milanu Bicocca, Bolonji i Sarajevu.

Mr Andelija Roglić, rođena 1980. u Raški. Diplomirala slikarstvo u klasi prof. Zorana Furunovića 2003. godine. Magistarsku tezu "Stanje duha je linija", kod istog profesora odbranila 2008 godine. Samostalno izlagala šest puta, a grupno preko sto puta u mnogim galerijama širom Srbije. Član ULUS-a, Udruženja likovnih umetnika RAŠKA ŠKOLA, Udruženja likovnih umetnika VLADISLAV MARŽIK. Učesnica nekoliko međunarodnih likovnih kolonija. Dobitnik nagrade za slikarstvo ULU Vladislav Maržik za 2012. Bavi se pedagoškim radom 14 godina u kontinuitetu, četiri godine radila kao pomoćnik direktora, učestvovala u realizaciji nekoliko projekata sa ciljem podrške deci, nacionalnim manjinama i marginalizovanim grupama. Trenerica u programu TUTORING SRBIJA od početka. Živi i radi u Raški.

Dragana Sočanin je menadžerka regionalnog projekta AgroInvest fondacije Srbije Ujedinjeni glasovi za decu koji je namenjen podršci nacionalnim koalicijama i mrežama organizacija koje se bave zaštitom prava deteta. Osnivač i član upravnog odbora Udruženja Roditelj koje je vodila tokom 10 godina kao izvršna direktorka. Na toj poziciji vodila je projekte koji su imali za cilj edukaciju roditelja i njihovo uključivanje u rad škola. Radila je i sa savetima roditelja nekoliko škola u zajednici, kao i sa lokalnim organima uprave. Aktivna je članica Školskog odbora i predsednica Saveta roditelja jedne beogradske škole tokom poslednjih 5 godina. Član je Upravnog odbora Mreže organizacija za decu Srbije (MODS).

SADRŽAJ

Predgovor	7
Rezime	8
Skraćenice	10
Tabele i slike	12
1 Početna razmatranja	13
1.1. Više od zvučne reči – šta znači rano napuštanje školovanja?	13
1.2. Zašto je važno sprečavanje i smanjenje ranog napuštanja školovanja?	15
1.3. Šta znamo, šta ne znamo i kako se bavimo ranim napuštanjem školovanja?	17
1.3.1. Faktori rizika	17
1.3.2. Obim problema	20
1.3.3. Kako smanjiti rano napuštanje školovanja?	22
1.4. Korak napred ka evropskoj praksi uz proces EU integracija	32
2 Sveobuhvatan pristup škole u smanjenju osipanja u Srbiji	34
2.1. Teorijski okvir: Bronfenbrenerov ekološki model	34
2.2. SPŠ komponenta 1: Intersektorka saradnja	36
2.3. SPŠ komponenta 2: Mehanizam za rano upozoravanje na decu u riziku od osipanja	38
2.3.1. Značaj sakupljanja podataka o ranom napuštanju školovanja	38
2.3.2. Upoznavanje sa mehanizmom	39
2.3.3. Kako mehanizam funkcioniše u praksi?	40
2.4. SPŠ komponenta 3: TUTORING program	45
2.5. SPŠ komponenta 4: Rad sa roditeljima (ili Kako do dobrog odnosa sa roditeljima?)	49
3 Zajednice praktičara	52
3.1. Knjaževac	52
3.2. Prokuplje	56
3.3. Crvena Reka	61
3.4. Raška	64
4 Završna razmatranja	67
5 Korišćena i preporučena literatura	70
6 Spisak priloga	74
Prilog 1: Primer Sporazuma o intersektorskoj saradnji na prevenciji RNŠ	74
Prilog 2: Primer Akcionog plana za smanjenje RNŠ	78

PREDGOVOR

Kada je 2010. godine Evropska komisija objavila Strategiju pametnog, održivog i inkluzivnog rasta - Evropa 2020., tema prevremenog napuštanja školovanja postaje predmet interesovanja mnogih istraživača i praktičara u EU, ali i u zemljama kandidatima za punopravno članstvo kakva je Srbija. Donatorska zajednica takođe kroz svoje programe podrške uvodi ovu temu tokom poslednjih godina, dok se predstavnici relevantnih interesnih grupa upoznaju sa evropskom praksom u sprečavanju osipanja.

I pored toga čini se da je oblast obrazovanja u Srbiji, a time i prevremenog napuštanja školovanja, i danas u velikoj meri zatvorena, odnosno prepuštena školama i nastavnom kadru (formalnim edukatorima) koji, iako po prirodi stvari glavni nosioci tog procesa, nisu i ne mogu biti jedini odgovorni za uspeh dece. Naprotiv, uspešno školovanje svakog deteta koje je prilagođeno individualnim potrebama u velikoj meri se zasniva na otvorenom odnosu, tj. sveobuhvatnom pristupu škole i zajednice (drugih lokalnih aktera i samouprava). Zato je ulaganje u kvalitet i pristupačnost obrazovanja za sve putem inovativnih socio-ekonomskih usluga u zajednici koje se zasnivaju na intersektorskoj saradnji njenih glavnih aktera od izuzetnog značaja za napredak svakog deteta, a time srednjoročno, i čitave lokalne zajednice.

Nadamo se da će Vodič biti od koristi svima vama koje zanima tema kvalitetnog obrazovanja i individualnog napretka svakog deteta, kao i akterima na lokalnom nivou koji se bave sprečavanjem osipanja dece iz osnovnih škola, čime ćemo zajednički omogućiti i podsticati jačanje baze za dugoročan socio-ekonomski rast i stabilnost.

Ispred konzorcijuma partnera koji je radio na uspešnoj realizaciji projektih aktivnosti RECI - World Vision Austria, Agroinvest fondacija Srbija, Zapadnobalkanski institut, Visoka škola za obrazovanje vaspitača "Mihailo Palov" Vršac i Kulturno-informativni centar Pralipe iz Pirot-a – posebnu zahvalnost bih uputila saradnicama i saradnicima, rukovodstvu OŠ Milić Rakić Mirko i Nikodije Stojanović Tatko iz Prokuplja, OŠ Vuk Karadžić iz Knjaževca i OŠ Jovan Arandelović iz Crvene reke, kao i OŠ Sutjeska iz Raške bez čijeg zalaganja ova publikacija ne bi bila moguća.

U Beogradu, 10.9.2017.

Iva Kljakić

REZIME

Zašto se bavimo ovom temom?

Iako je bez ozbiljne studije posvećene ekonomskoj ceni obrazovanja teško govoriti o tome koliko je tačno za Srbiju važno obrazovanje svakog pojedinca i na koji sve način ono utiče na ekonomski razvoj zajednice i zemlje na duži rok, ova publikacija u središte interesovanja stavlja upravo složene individualne potrebe svakog deteta čiji kvalitet obrazovanja i vaspitanja umnogome zavisi od razumevanja i otvorenosti škole ka zajednici i zajednice ka školi tokom ranog detinjstva i osnovnog školovanja. I dok se tema podrške obrazovanju i vaspitanju pojedinaca u dostupnoj literaturi, ali i praksi, uglavnom svodi na razvoj dobrih odnosa nastavnika i roditelja, ova publikacija ide korak dalje u želji da ukaže na važnost uključenosti i drugih aktera u zajednici u proces pružanja kvalitetnog obrazovanja za svu decu, a time i prevenciju ranog napuštanja školovanja.

O čemu govorimo?

Publikaciju čine 4 osnovna dela. Prvi deo publikacije čitaocu pruža kratak uvid u razumevanje teme ranog napuštanja školovanja u kontekstu Srbije i njene trenutne pozicije u odnosu na proces pridruživanja EU, zbog čega je važno baviti se ovom temom, te načine suzbijanja ovog fenomena u domaćoj i međunarodnoj praksi, ali i putem dobrih legislativnih rešenja. Drugi i treći deo predstavlja model uspešne prevencije osipanja dece iz osnovnih škola u Srbiji u teoriji i praksi (testiran u 7 škola na jugu zemlje), a koji se sastoji iz 4 osnovne komponente:

- Intersektorske saradnje
- Mehanizma za rano upozoravanje na decu u povećanom riziku od osipanja
- TUTORING programa i
- Rada sa roditeljima

U okviru četvrtog dela publikacije autori daju preporuke na koji način je moguće angažovanjem svih aktera u zajednici ostvariti željene rezultate u vezi sa ranim napuštanjem školovanja.

Kome se obraćamo?

Formalnim edukatorima - učiteljima, razrednim starešinama, nastavnicima u osnovnim školama, od čijeg razumevanja vaspitno-obrazovnih potreba svakog deteta, otvorenosti ka inovacijama u nastavi i spremnosti na saradnju sa kolegama, roditeljima i neformalnim edukatorima (tutorima i predstavnicima NVO), umnogome zavisi individualni uspeh u socijalizaciji i učenju svakog deteta.

Neformalnim edukatorima – tutorima i predstavnicima NVO aktivnih na polju pružanja socio-ekonomskih usluga u zajednici čiji je individualni i neformalniji pristup detetu važan za podizanje dodatnog samopouzdanja i uklapanje u školski sistem naročito kod dece koja dolaze iz depriviranih sredina, odnosno koja se susreću sa specifičnim vaspitno-obrazovnim potrebama.

Roditeljima i savetima roditelja škola koji svojim razumevanjem i aktivnom uključenosti u proces obrazovanja deteta omogućavaju

da ono na najbolji način napreduje i razvija svoje intelektualne i socijalne sposobnosti.

Rukovodstvima škola i PP

službama čija je posvećenost izgradnji kvalitetnih odnosa unutar škole (sa nastavnim kadrom, roditeljima i decom) i izvan nje (sa organima lokalne samouprave, centrima za socijalni rad, NVO, kancelarijama za mlade, domovima zdravlja), od centralnog značaja za smanjenje osipanja i kvalitet obrazovanja.

Donosiocima odluka na lokalnom nivou – predstavnicima organa lokalne samouprave od čijeg razumevanja važnosti obrazovanja i preventivnog delovanja na smanjenje RNŠ, podrške školama u ostvarenju ciljeva kvalitetnog obrazovanja za svako dete i razmene potrebnih informacija, na dugi rok zavisi razvoj svake lokalne sredine.

Ostalim akterima koji se bave temom obrazovanja na lokalnom nivou, a naročito predstavnicima centara za socijalni rad, kancelarija za mlade, domovima zdravlja, koji svojim delovanjem

i bliskom saradnjom sa školama omogućavaju neophodan interdisciplinaran pristup u tretiranju svakog deteta.

U Vodiču se koriste sledeće infografike sa datim značenjem:

-
- **Rezultati istraživanja**
 - **Važno je zapamtitи**
 - **Vreme realizacije**
 - **Uspešna priča**
 - **Uradite sami**
 - **Studija slučaja**
 - **Upućivanje na korisne sajtove i/ili literaturu radi više informacija**

SPISAK SKRAĆENICA

AFS	Agroinvest fondacija Srbija
CSR	Centar za socijalni rad
DZ	Dom zdravlja
EK	Evropska komisija
EU	Evropska unija
ZoSOV	Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja
IKT	Informaciono-komunikacione tehnologije
IOP	Individualni obrazovni plan
IRK	Interresorna komisija
IS	Intersektorska saradnja
ISCED	Internacionalni standard kvalifikacija obrazovanja
JLS	Jedinica lokalne samouprave
KPR	Kontinuirani profesionalni razvoj
KzM	Kancelarija za mlade
LAP	Lokalni akcioni plan
M&E	Monitoring i evaluacija
MODS	Mreža organizacija za decu Srbije
MOS	Ministarstvo omladine i sporta
MPNTR	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
MRZBSP	Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja
MRU	Mehanizam za rano upozoravanje
NEET	Osobe koje su nezaposlene, a nisu u procesu edukacije ni treninga
NVO	Nevladina organizacija
NOK	Nacionalni okvir kvalifikacija
NPS	Nacionalni prosvetni savet
OCD	Organizacije civilnog društva
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
OMK	Otvoreni metod koordinacije
OŠ	Osnovna škola
PP	Pedagoško-psihološka služba
RECI	EU projekat za smanjenje osipanja romske dece

RNŠ	Rano napuštanje školovanja
RS	Republika Srbija
SAD	Sjedinjene američke države
SE 2020	Strategija Evropa 2020
SES	Socio-ekonomski status
SIPRU	Tim Vlade RS za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva
SORS	Strategija za razvoj obrazovanja u Srbiji do 2020.
SPŠ	Sveobuhvatan pristup škole
SSOO	Savet za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih
ŠU	Školska uprava
UDP	Upravljanje decentralizovanim programima
UNICEF	Fond Ujedinjenih nacija za decu

TABELA I SLIKE

Tabela 1: Moguće posledice RNŠ

Tabela 2: Najčešće navođeni riziko faktori RNŠ u Srbiji

Tabela 3: Trend kretanja stope PNŠ u EU 2007-2016.

Tabela 4: SPŠ komponenta 1 – rukovodstvo škole

Tabela 5: SPŠ komponenta 2 – podrška učenicima

Tabela 6: SPŠ komponenta 3 – nastavnici

Tabela 7: SPŠ komponenta 4 – uključivanje roditelja

Tabela 8: SPŠ komponenta 5 – uključivanje ostalih aktera u zajednici

Tabela 9: Principi, ciljevi i rezultati programa TUTORING SRBIJA

.....
Slika 1: Kategorije riziko faktora RNŠ

Slika 2: Mere kojima se utiče na kretanje stope RNŠ

Slika 3: Sveobuhvatni pristup škole u rešavanju izazova RNŠ

Slika 4: RNŠ i proces Evropskih integracija

Slika 5: Bronfenbrenerov model u praksi: SPŠ kao odgovor na osipanje u Srbiji

Slika 6: Ključne komponente modela za smanjenje osipanja

Slika 7: Primer elektronskog formulara za kreiranje Registra učenika

Slika 8: Primer elektronskog formulara koji se koristi u Sistemu za prijavljivanje

Slika 9: Primer automatskog Izveštaja o riziku od osipanja

Slika 10: Primer elektronskog formulara za vođenje Dnevnika

Slika 11: Primer unosa u Dnevnik

Slika 12: Princip SPŠ u okviru TUTORING programa

Slika 13: TUTORING program u OŠ Mirko i OŠ Tatko

Slika 14: Solidarni paketići za decu uključenu u TUTORING program u OŠ Tatko, Prokuplje

Slika 15: Individualni rad sa tutorom i zajedničke radionice sa decom iz TUTORING programa

Slika 16: Monitoring TUTORING programa - IS sastanak u OŠ

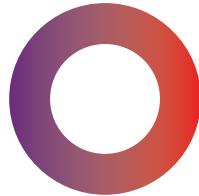
Slika 17: Sastanak uparivanja tutora i dece, OŠ Sutjeska 2014.

Slika 18: Sastanak uparivanja tutora i dece, OŠ Sutjeska 2014.

1 POČETNA RAZMATRANJA

1.1. Više od zvučne reči – šta znači rano

napuštanje školovanja?

Iako se u modernoj literaturi u oblasti obrazovanja sve češće koristi termin rano napuštanje školovanja (RNŠ), odnosno Early School Leaving (ESL) u evropskoj ili Dropout (osipanje) u američkoj terminologiji, ovaj pojam može imati drugačije značenje, odnosno može se odnositi na različite ciljne grupe dece i mladih.

U Evropskoj uniji (EU) i zvaničnoj statistici EUROSTAT termin RNŠ se odnosi na one mlade ljude između 18 i 24 godine koji u trenutku napuštanja školovanja i obuka imaju završene niže razrede srednje škole ili niži stepen obrazovanja od tog, a koji nisu u procesu obrazovanja i obuka. Bez obzira na to da li je srednje obrazovanje obavezno (Malta) ili ne (Finska), većina dece u EU pohađa srednju školu i iz nje izlazi sa 16-18 godina u zavisnosti od konkretnog obrazovnog sistema pojedine zemlje članice.

U Sjedinjenim američkim državama (SAD) merenje nivoa osipanja se najčešće radi na nivou srednjih škola, odnosno pojam se odnosi na mlade koji ne završe srednju školu (9-12. razred, uzrast između 16 i 18 godina).

Pored pojmova ESL u značenju RNŠ i Dropout u značenju osipanja, u terminologiji Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) i drugih međunarodnih organizacija koristi se i skraćenica NEET koja ukazuje na broj mladih ljudi između 15. i 29. godine života koji nisu u procesu obrazovanja, nisu zaposleni i nisu na obukama. U ovoj publikaciji termini RNŠ i osipanje se koriste da označe istu stvar – napuštanje školovanja kod dece uzrasta do 15 godina (osnovno obrazovanje), osim ako nije naznačeno drugačije.

U evropskoj obrazovnoj praksi RNŠ sa pravom zauzima značajno mesto, baš kao i u obrazovnim politikama i to naročito nakon 2010. godine kada je Strategija pametnog, održivog i inkluzivnog rasta - Evropa 2020 počela da se sprovodi uvodeći konkretne indikatore meranja uspeha obrazovnih politika EU zemalja na polju sprečavanja RNŠ koji se detaljno mogu sagledati pregledom nacionalnih izveštaja o napretku sprovodenja Strategije Evropa 2020. Ovakvo stanje posledica je težnje modernih zemalja da omoguće razvoj svojih društava uz smanjenje socijalne nejednakosti sa jedne strane i rast kompetitivnosti i produktivnosti sa druge i to putem uticaja na obrazovanje dece u najranijem dobu.

¹ ISCED nivoi 0, 1, 2 ili 3c

² Reducing early school leaving: Key messages and policy support Final Report of the Thematic Working Group on Early School Leaving November 2013, European Commission

³ http://eacea.ec.europa.eu/education/EURYDICE/documents/key_data_series/134EN.pdf

⁴ not in education, employment or training

U Srbiji se strateški okvir bavljenja temom osipanja (korišćen termin u nacionalnoj legislativi) zasniva na meraima koje predlaže Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020 (SORS), a to su da se do 2020. učini obaveznim:

- Upis u srednje škole nakon završene osnovne škole i
- Ostanak u srednjem obrazovanju – za slučaj da nije završeno – do sticanja punoletstva

Osipanje se u Srbiji odnosi na decu koja napuštaju školu pre njenog završavanja i na decu koja ne upisuju OŠ (obuhvat dece osnovnoškolskim obaveznim obrazovanjem). Vrlo često osipanje se dovodi u vezu sa decem koja pripadaju tzv osetljivim grupama – seoska, romska, deca iz siromašnih porodica i deca sa smetnjama u razvoju. Ono što je značajno istaći je i to da se smanjenje osipanja

u OŠ direktno vezuje za pružanje kvalitetnog i inkluzivnog osnovnog obrazovanja i vaspitanja. RNŠ se kao termin koristi u stručnoj literaturi na srpskom jeziku i može se odnositi na različite nivoe obrazovanja – od osnovnog preko srednjeg (stručnog), do visokog.

Analizom dostupne literature takođe se može zaključiti da je pojam RNŠ menjao osnovno značanje tokom vremena. Iako se dugo vremena smatralo da je ovaj fenomen vezan za nedostatke koje ima pojedino dete čime se svaka odgovornost institucija sistema uključujući i škole svodila na minimum, danas se RNŠ tretira kao fenomen kome doprinosi veliki broj uzročnika, koji se mora individualno tretirati i koji predstavlja problem cele porodice, škole i čitave lokalne zajednice, pa i države u celini.

1.2. Zašto je važno sprečavanje i smanjenje ranog napuštanja školovanja?

U osnovi razvoja svakog društva jesu sistemi školstva i zdravstva. Od politika i praksi u ovim oblastima zavisi napredak društva u celini, pa su ulaganja u svakog pojedinca na ovim poljima izuzetno bitna od ranog detinjstva kako bi se obezbedio održiv razvoj zemlje i dobrobit stanovništva. Da bismo odgovorili na pitanje zašto je važno sprečiti RNŠ kod dece koja su u visokom riziku, odnosno smanjiti broj dece koja rano napuste školu, najpre je potrebno da sagledamo moguće trenutne, ali i dalekosežnije posledice koje se javljaju usled ovog fenomena i imaju različite nivoje uticaja – na samog pojedinca, njegovu/njenu porodicu, lokalnu zajednicu, kao i na državu u celini (Tabela1).

Na nivou pojedinca RNŠ znači pre svega gubitak potencijala za lični razvoj i uspeh kako na profesionalnom tako i na privatnom polju. Ljudi koji rano napuste školovanje, baš kao i njihove porodice, često ostaju na marginama društva, prinuđeni da prihvataju slabije plaćene poslove, kao i socijalnu pomoć države, a često su i slabijeg mentalnog zdravlja. Iz ovih razloga fenomen RNŠ generiše visoke troškove u vidu socijalnih davanja, potreba za zdravstvenom negom i u krajnjoj instanci utiče na nizak stepen socijalne kohezije u lokalnoj zajednici ili celoj zemlji.

Kada se na ovaj način sagledaju socio-ekonomske posledice RNŠ, a imajući u vidu i demografsku sliku Srbije čije stanovništvo stari, nameće se zaključak o potrebi uključenosti svih relevantnih aktera na svim nivoima kako bi se fenomen RNŠ stavio pod kontrolu.

Posledice RNŠ	Dete	Porodica	Lok. zajednica	Država
Kratak rok (1-5 god)	Demotivisanost; Vršnjački pritisak i stigmatizacija; Povučenost u sebe;	Osećaj neuspeha, prebacivanje krivice na školu, nasilje	Škole gube broj upisane dece	
Srednji rok (5-10 god)	Ne upisuje srednju školu; stigmatizacija; moguća rana udaja kao i lošije fizičko i mentalno zdravlje (sklonost ka depresiji)	Socijalna isključenost; smanjenje prihoda	Povećana socijalna davanja i porast socijalne isključenosti	Nizak nivo obrazovne strukture stanovništva, niska stopa ekonomskog rasta
Dugi rok (+10 god)	Ne upisuje fakultet; Otežan dolazak do zaposlenja; Moguće nasilno ponašanje i porast kriminalnih aktivnosti	Ostanak u začaranom krugu siromaštva	Porast stope siromaštva i nizak stepen socio-ekonomskog razvoja	Porast stope siromaštva i smanjenje socijalne kohezije; Niži stepen ekonomskog razvoja;

Tabela 1: Moguće posledice RNŠ

Iako se vrlo često problem RNŠ vezuje za decu koja dolaze iz ranjivih grupa – deca koja žive u seoskim sredinama, romska deca, deca iz siromašnih porodica, deca sa specifičnim potrebama – važno je napomenuti da se RNŠ može dogoditi bilo kom detetu u bilo kom trenutku tokom školovanja (usled na primer stanja bolesti, stresnih situacija unutar porodice i sl.) čime se ujedno i izbegava dodatna stigmatizacija ranjivih kategorija dece u očima svih relevantnih aktera u zajednici.

O značaju koji se fenomenu RNŠ pridaje govori i odnos EK kao i država članica koje ovaj izazov stavljaju kao prioritetan u postizanju

ciljeva Evropske Agende 2020⁵. RNŠ se direktno dovodi u vezu sa ostvarenjem drugih ciljeva Agende koji se pre svega tiču porasta zapošljavanja i zapošljivosti evropljana, kao i smanjenja stepena siromaštva i socijalne isključenosti. Za EU smanjenje prosečne stope RNŠ od svega 1% znači da evropska ekonomija svake godine dobije oko 500000 novih kvalifikovanih mladih radnika (ibidem).

⁵ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Tackling early school leaving: A key contribution to the Europe 2020 Agenda

1.3. Šta znamo, šta ne znamo i kako se bavimo

sprečavanjem i smanjenjem ranog napuštanja školovanja?

Da bismo se uspešno bavili RNŠ na nivou obrazovnih politika kao i praktičnog delovanja, potrebno je da znamo zašto i kako se ovaj fenomen javlja (glavni faktori uticaja), kao i kog je obima u datom lokalnom kontekstu. Takođe, potrebno je u što većoj meri sagledati kulturološke specifičnosti svakog deteta u riziku jer od poznavanja njih zavisi i adekvatan odgovor, odnosno pristup problemu (romske devojčice udajom pred kraj OŠ u Srbiji prekidaju dalje školovanje⁶).

1.3.1 Faktori rizika

Iako je svaka odluka o RNŠ lična, na nju obično utiče niz međupovezanih faktora koji se dešavaju tokom vremena i na koje je moguće uticati kroz adekvatne mere prevencije i intervencije. I domaća i strana literatura kao glavne faktore koji utiču na RNŠ prepoznaje dve kategorije:

- faktori koji potiču iz školske sredine i
- faktori koji se povezuju sa individualnim karakteristikama, porodičnom i društvenom situacijom pojedinca

(naročito negativan uticaj obaranja učenika na popravnim ispitima).

Pojedini naučnici tvrde da su dominantni faktori školske sredine koji utiču na RNŠ zapravo vezani za uspeh u školi - deca i mlađi sa lošijim rezultatima na testovima znanja sklonija su RNŠ (Entwistle i Kabbani, 2001). Iako se većina autora slaže da je podsticanje multikulturalnih učionica pozitivan pomak u preventivnom delovanju na fenomen RNŠ, razlike u socio-ekonomskom statusu takođe dovode do pojave veće segregacije u školskom sistemu i posledično vode lošijim rezultatima dece povećavajući rizik od RNŠ.⁸

Slika 1: Kategorije riziko faktora RNŠ

⁶ Intervjuji sa direktorima OŠ u Srbiji
⁷ http://ec.europa.eu/education/policy/school/early-school-leavers_hr

⁸ <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7566774/KS-EZ-16-001-EN-N.pdf/ac04885c-cfff-4f9c-9f30-c9337ba929aa>

Kada je reč o faktorima koji utiču na RNŠ, a povezuju se sa individualnim karakteristikama, te porodičnom i društvenom situacijom pojedinca, većina autora kao dominantan uticaj navodi socio-ekonomski status porodice iz koje dete u riziku od RNŠ dolazi – nezaposlenost roditelja, niska primanja porodice, nizak nivo obrazovanja roditelja (naročito majke) su sve veoma uticajni faktori koji pospešuju RNŠ. Pored ovih navode se često i drugi manje zastupljeni faktori uticaja na RNŠ u ovoj kategoriji i to: životni stil porodice (npr. učestale selidbe radi sezonskih poslova), loši uslovi života, odrastanje uz samohranog roditelja, lose fizičko i/ili mentalno zdravlje u porodici, nasilje u porodici. Usled života u siromaštvu, mnogi roditelji obrazovno zanemaruju⁹ svoju decu što ih takođe može činiti dodatno ranjivim i demotivisanim za nastavak procesa obrazovanja i obuka.

Iako procentualno najveći broj dece odnosno mlađih odustane od školovanja tokom srednje škole, na prevenciji ovog fenomena potrebno je raditi od samog početka – prvo dana osnovne škole, ali i ranije uključivanjem dece u obavezan predškolski program (obuhvat koji ima važnu ulogu u socijalizaciji u daljem procesu obrazovanja i vaspitanja. Iako mere prevencije i intervencije mogu biti skupe, treba imati u vidu da je osipanje svakog deteta daleko skuplje za zajednicu u srednjem i dugom roku.

kod davanja ovakvih ocena ističu važnost sagledavanja faktora koji utiču na RNŠ u odnosu na tačan trenutak u obrazovanju mlađe osobe koja napušta školovanje jer se faktori kod dece i mlađih na nivou osnovne i srednje škole mogu značajno razlikovati. Uslovi života i školovanja u RS diktiraju i najzastupljenije riziko faktore vezane koje navode škole i lokalne zajednice, a koji su prikazani u Tabeli 2.

U evropskoj, ali i domaćoj praksi se pokazuje da je najveći broj dece i mlađih koji su u riziku od RNŠ ili su prevremeno napustili školovanje bio tokom izvesnog perioda izložen kombinaciji rizika faktora obe kategorije. Usled složenosti fenomena RNŠ, neophodno je da svako dete neposredno nakon ulaska u školski sistem dobije individualni pristup u oceni rizika faktora kako bi se primenile adekvatne mere prevencije, intevencije ili kompenzacije (u slučaju vraćanja dece ispale iz obrazovnog sistema u formalan sistem). Uz neznatno veće zajedničko zalaganje škole i zajednice ovakav pristup je moguće ostvariti i u RS po uzoru na dobre evropske i svetske prakse (Holandija, Estonija, Izrael).

⁹ nedostatak mogućnosti obrazovanja, zbog neprimerene podrške i pomoći roditelja (hranitelja)

¹⁰ Centar za istraživanja u oblasti obrazovanja i tržišta rada, Maastricht Univerzitet, Maastricht, Holandija

¹¹ Dobre evropske prakse u sprečavanju i kontroli RNŠ moguće je pronaći u izveštaju EK http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/policy/strategic-framework/doc/esl-group-report_en.pdf

Porodično okruženje	Školsko okruženje
- Nepotpune porodice	- Lokacija škole (udaljenost, naselje)
- Samohrana majka	- Slaba opremljenost škole
- Nasilje u porodici	- Nedostatak sale za fizičko
- Razvod roditelja	- Neuređeno dvorište
- Alkoholizam, narkomanija, kocka u porodici	- Zastareli bibliotečki fond
- Bolest člana porodice	- Loša opšta atmosfera u školi
- Smrt jednog roditelja	- Loši međuljudski odnosi nastavnika
- Nizak ekonomski status porodice	- Nepostojanje entuzijazma nastavnika
- Siromaštvo	- Nastavnici imaju miljenike
- Deca moraju da rade	- Nastavnici su nezadovoljni primanjima
- Neodgovorni roditelji	- Nedovoljno prilika za stručno usavršavanje nastavnika
- Roditelji u inostranstvu	- Pad ugleda nastavničke profesije u društvu
- Nizak kulturni status porodice	- Nepostojanje pedagoških asistenata
- Pedagoški nepodsticajna sredina	- Neadekvatne administrativne strukture u školi
- Delikventno ponašanje roditelja	- Nepostojanje vršnjačkog učenja
- Nizak obrazovni status roditelja	- Nepostojanje programa za prevenciju vršnjačkog nasilja u školi
- Roditelj koji je loš model ponašanja	- Postojanje predrasuda o deci iz marginalizovanih grupa
- Roditelj ne vrednuje školu	- Diskriminacija Roma
- Zanemarivano dete,zlostavljanje dete	- Diskriminacija slabijih učenika,
- Dete ugroženo asocijalnim ponašanjem roditelja	- Diskriminacija siromašnjih učenika
- Previše zahtevni roditelji	- Diskriminacija introvertnih učenika
- Diskriminacija učenika iz ruralnih sredina	- Dete koristi kompjuter isključivo u zabavne svrhe
- Neadekvatno funkcionisanje nkluzivnog obrazovanja	
- Loša vršnjačka klima	
- Maloletnička delikvencija	
- Maloletnička trudnoća	
- Droga u osnovnoj i srednjoj školi	
- Neobavezna srednja škola	
- Loše opšte stanje u društvu	
- Roditelji neosetljivi za potrebe dece	
- Permisivni roditeljski stil i/ili nerazumevanje dece	

Tabela 2: Najčešće navodeni riziko faktori RNŠ u Srbiji u obe kategorije – porodično okruženje i školsko okruženje

Rano napuštanje školovanja u Evropskoj uniji u %

Populacija 18-24 god sa nižim srednjim obrazovanjem

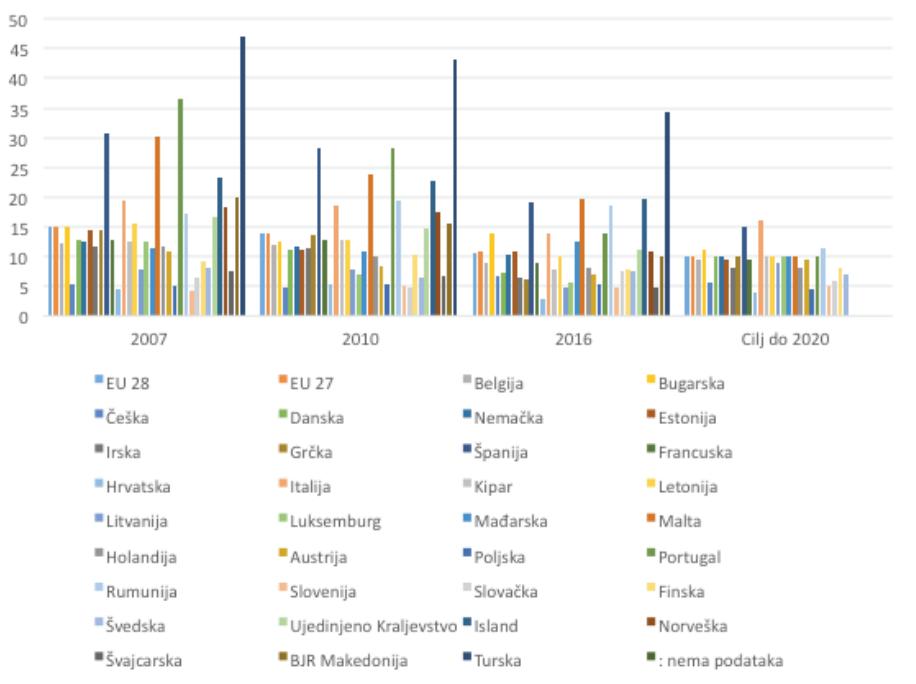
1.3.2. Obim problema

Zemlje EU su prema zvaničnoj EUROSTAT statističkoj analizi uspele da se primenom različitih preventivnih, interventnih i kompenzatorskih mera u praksi, kao i politikama suzbijanja RNŠ koje se zasnivaju na podacima, tokom proteklih 10-tak godina približe željenom indikatoru smanjenja RNŠ na evropskom nivou od 10% kako je definisano u SE 2020. Tabela 3 i Grafikon 1 daju prikaz zemalja EU u odnosu na njihove stope RNŠ zabeležene u poslednjih 10 godina, sa presecima 2007, 2010. i 2016. godine kao i sa informacijom o targetiranom procentu RNŠ koji je potrebno dostići do 2020. godine. Prema datim podacima može se zaključiti da sve zemlje uglavnom beleže pad stope RNŠ i to naročito nakon donošenja SE 2020. Mnoge od njih su u tome veoma uspešne – Danska (7.2%), Irska (6.3%), Grčka (6.2%), Kipar (7.7%), Luksemburg (5.5%), dok neke beleže sporiji pad RNŠ i dalje imaju daleko veći RNŠ od ciljanog EU nivoa za 2020. godinu – Rumunija (18%), Island (19%), Turska (34%).

Država/ period	2007	2010	2016	Cilj 2020
EU 28	14.9	13.9	10.7	10
EU 27	15	14	10.8	10
Belgija	12.1	11.9	8.8	9.5
Bugarska	14.9	12.6	13.8	11
Češka	5.2	4.9	6.6	5.5
Danska	12.9	11	7.2	10
Nemačka	12.5	11.8	10.2	10
Estonija	14.4	11	10.9	9.5
Irska	11.8	11.5	6.3	8
Grčka	14.3	13.5	6.2	10
Španija	30.8	28.2	19	15
Francuska	12.8	12.7	8.8	9.5
Hrvatska	4.5	5.2	2.8	4
Italija	19.5	18.6	13.8	16
Kipar	12.5	12.7	7.7	10
Letonija	15.6	12.9	10	10
Litvanija	7.8	7.9	4.8	9
Luksemburg	12.5	7.1	5.5	10
Mađarska	11.4	10.8	12.4	10
Malta	30.2	23.8	19.6	10
Holandija	11.7	10	8	8
Austrija	10.8	8.3	6.9	9.5
Poljska	5	5.4	5.2	4.5
Portugal	36.5	28.3	14	10
Rumunija	17.3	19.3	18.5	11.3
Slovenija	4.1	5	4.9	5
Slovačka	6.5	4.7	7.4	6
Finska	9.1	10.3	7.9	8
Švedska	8	6.5	7.4	7
Ujedinjeno Kraljevstvo	16.6	14.8	11.2	:
Island	23.2	22.6	19.8	:
Norveška	18.4	17.4	10.9	:
Švajcarska	7.6	6.6	4.8	:
BJR Makedonija	19.9	15.5	9.9	:
Turska	46.9	43.1	34.3	:
: nema podataka				

Tabela 3: Trend kretanja stope PNŠ u EU 2007-2016. Izvor: EUROSTAT

Grafikon 1: Prikaz napredovanja zemalja EU 2007-2016. u procesu smanjenja stope RNŠ do 2020. godine

Kada je reč o RS kvalitetna zvanična statistika o RNŠ na generacijskom nivou i dalje ne postoji, kao ni sistemski pristup praćenja svakog deteta u obrazovnom procesu (mehanizam za rano upozoravanje na decu u riziku i pružanje blagovremene i adekvatne podrške - MRU) i tretiranju fenomena što otežava analizu problema i razumevanje njegovog obima. Ipak najrelevantiji podaci u ovoj oblasti jesu podaci Tima Vlade Republike Srbije za socijalnu inkluziju i smanjenje siromaštva (SIPRU)

koji su dostupni kroz II Nacionalni izveštaj o socijalnoj uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji za period 2011-2014¹². Prema ovom izvoru, a na osnovu popisa stanovništva iz 2011. godine 2% stanovnika starijih od deset godina je nepismeno među kojima je čak pet puta više žena nego muškaraca; U kategoriji stanovništva od 15 godina nadalje 11% ima nezavršenu OŠ, 20,8% ima samo OŠ, dok srednje obrazovanje ima gotovo polovina ukupnog stanovništva - 48,9%. Tek nešto više od 16% stanovnika ima završeno više ili visoko obrazovanje. Ono što posebno zabrinjava jeste podatak

da oko 10-15% učenika jedne generacije ne završi OŠ u Srbiji, dok se smatra da oko 25% mlađih od 18-24 godine života nema diplomu trogodišnje srednje škole i nije u procesu obrazovanja ni obuka, niti je zaposleno (NEET). Obrazovanje romske populacije i dalje ostaje na niskom nivou – čak 87% Roma ima samo OŠ ili nedovršenu OŠ, dok se na institucijama visokog obrazovanja i dalje školuje manje od 1% njih.

¹² <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/usvojen-drugi-nacionalni-izvestaj-o-socijalnom-ukljucivanju-i-smanjenju-siromastva/>

Međutim, pravilnim i blagovremenim uključivanjem svih relevantnih aktera na nacionalnom, regionalnim i lokalnim nivoima i tzv. mainstrijmovanjem fenomena RNŠ kroz relevantne postojeće politike, moguće je postići tačnije sagledavanje obima problema, podići nivo pozornosti kod svih aktera, a time i kreirati adekvatnije mere podrške svima kojima su neophodne bilo da se radi o posebno ugroženim školama ili pojedincima.
Ne treba zaboraviti da RNŠ takođe predstavlja indikator lošijeg kvaliteta obrazovanja kao i slabiji nivo inkluzivnog obrazovanja i zato je njegovo generacijsko praćenje i tretiranje neophodno.

1.3.3. Kako smanjiti RNŠ?

• Mere prevencije

Merama prevencije države utiču na sprečavanje ili minimaliziranje pojeve rizika faktora koji pospešuju RNŠ. Tipična mera prevencije RNŠ je upisivanje dece u kvalitetan predškolski program, kreiranje sadržajnog vannastavnog programa u školama, kao i kontinuirana podrška deci iz manjinskih zajednica/migrantima u učenju jezika. Mere prevencije nije uvek jednostavno obezbediti i sprovesti, ali se njihova učinkovitost pokazala izuzetno značajna naročito u pogledu podrške romskoj deci (Bugarska, Mađarska)¹³.

• Mere intervencije

Kada se i pored preventivnog delovanja pojave riziko faktori koji u ranoj fazi signaliziraju mogućnost da dete/mlada osoba napusti školovanje, tada govorimo o merama intervencije koje imaju za cilj da konkretnim, po mogućству individualnim intervenisanjem (podrška školi ili samom učeniku) spreče RNŠ. Najčešće primenjene mere intervencije nad RNŠ jesu uspostavljanje MRU i jačanje, odnosno poboljšanje odnosa između škole i roditelja deteta u riziku, tutoring i mentoring, jačanje karijernog vođenja

pojedinca, jačanje odnosa škole i šire zajednice (npr. radi podrške u tretiranju bolesti zavisnosti u primeru Irske i Holandije).

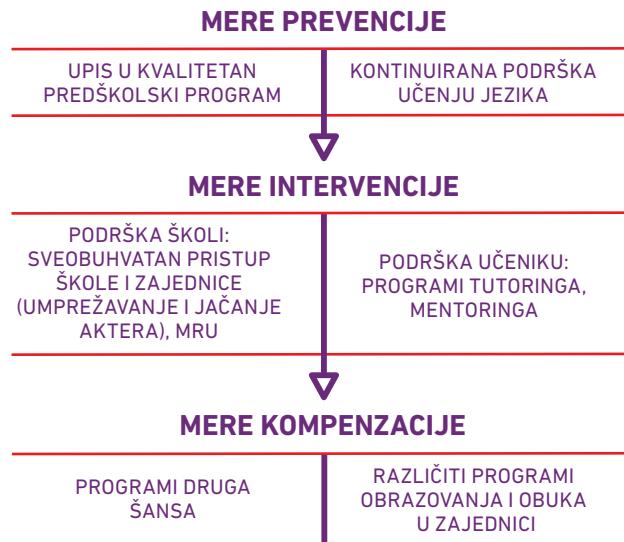
• Mere kompenzacije

I pored postojećih mere prevencije i intervencije dešava se da dete/mlada osoba rano napusti školovanje. Tada je neophodno uvođenjem mera kompenzacije pokušati vratiti dete u sistem redovnog obrazovanja ili adekvatnu obuku koja će mu/joj omogućiti bolju perspektivu u životu. Mere kompenzacije predstavljaju veće finansijske i ljudske izdatke, a najčešće navođeni primer ovog tipa mera je program Druga šansa (Slovenija, Francuska). Učinkovitost mera kompenzacije je upitna (Nesse, 2009), pa se najčešće primenjuje kombinacija mera prevencije i intervencije u cilju uspešne kontrole i suzbijanja RNŠ.

Analizom dostupnih studija slučaja evropskih zemalja može se zaključiti da svaka uspešna mera u suzbijanju RNŠ ima sledeće karakteristike:
individualno targetiranje ciljne grupe, visok procenjeni nivo uticaja, pozitivnu analizu troškova i koristi kao i element inovativnosti.

¹³ Reducing Early School Leaving - SEC(2011) p.96

Slika 2: Mere kojima se utiče na kretanje stope RNŠ

Međutim, postavlja se pitanje ako sve ovo znamo, zašto su onda neke (EU) zemlje uspešnije u smanjenju stope RNŠ od drugih? I da li ipak postoji magična formula i pored toga što znamo da za RNŠ one size fits all pristup nije moguć? Sagledavajući primere dobre prakse iz EU zemalja¹⁴ može se zaključiti da u osnovi uspešnog bavljenja RNŠ jeste upravo sistemski pristup. Ali šta to tačno znači ako se RNŠ razume kao kompleksan socio-ekonomski izazov, a ne isključivo obrazovni? Ta višedimenzijalnost problema ujedno ukazuje i na najbolje rešenje – intersektoralnost, interdisciplinarnost i sveobuhvatnost u pristupu, kao i politike zasnovane na podacima (preciznim i kontinuiranim ažuriranjem podataka i kvalitetnim

sistemom za evaluaciju i monitoring) jesu polazna osnova za uspešnu borbu protiv ovog izazova. Rukovodeći se preporukama Evropskog Saveta u vezi sa smanjenjem RNŠ iz 2011. godine većina zemalja EU donosi svoje nacionalne strategije i ciljeve vezane za smanjenje RNŠ do 2020. na svim obrazovnim nivoima. Na taj način se utiče i na sistematsko praćenje i prikupljanje podataka o RNŠ.

Intersektoralnost, interdisciplinarnost i sveobuhvatnost postižu se primenom tzv. sveobuhvatnog pristupa škole (SPŠ, prev. whole school approach). Pojam whole school approach nastao je kao potreba škola za dodatnom

podrškom u sprovođenju procesa vaspitanja i obrazovanja, a u situaciji velike migrantske krize koja je 2015. godine izbila u Evropi. Sveobuhvatni pristup škole u svojoj suštini znači animiranje celokupne školske zajednice – rukovodstva škole, nastavnog i nenastavnog osoblja, učenika i roditelja – u kohezione, kolektivne i kolaborativne aktivnosti unutar škole, odnosno sa relevantnim spoljnim akterima.¹⁵ U centru ovakvog pristupa zasnovanog sa jedne strane na neophodnosti da se škola bavi sa individualnim potrebama svakog deteta u smislu

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Schools policy A whole school approach to tackling early school leaving DG Education and Culture, 2015

pružanja kvalitetnog i inkluzivnog obrazovanja, a sa druge strane na priznanju da sama škola ne raspolaže sa dovoljno resursa kako bi tako nešto ostvarila, već poseže i za drugim resursima u zajednici koji će se staviti u tu funkciju, nalaze se rukovodioci škola (direktori i predstavnici PP službi). Oni imaju ključnu ulogu u kreiranju podsticajne sredine unutar škola – pre svega u pogledu nastavnog plana i programa koji se sprovodi, kontinuiranog profesionalnog usavršavanja nastavnog i nenastavnog kadra koje se tiče i razumevanja izazova vezanih za RNŠ i strategija suzbijanja tog fenomena, kao i

obuka u cilju jačanja kapaciteta škola za sprovođenje aktivnosti kojima se omogućava smanjenje RNŠ i rada sa roditeljima svojih učenika. Sa druge strane, rukovodstvo škola je i ono koje se nalazi u najboljem položaju da inicira lokalnu saradnju sa ekternim akterima u zajednici (centri za socijalni rad, NVO, domovi zdravlja, organi lokalne samouprave, firme, volonterski servisi, kancelarije za mlade, lokalne filijale službe za zapošljavanje) kako bi se osigurali svi neophodni ljudski, finansijski i drugi resursi u borbi protiv RNŠ na lokalnom nivou koje škola sama ne može obezbediti.

Prema do sada najsloženijem Evropskom vodiču za škole¹⁶ koji se tiče sveobuhvatnog pristupa škole u omogućavanju svakom pojedincu da uspe u školi od najranijeg perioda i u njoj ostane do želenog nivoa obrazovanja, definisano je 5 komponenti (i više podkomponenti) nosilaca tog procesa i to: 1) Rukovodstvo škole (Tabela 4); 2) Podrška učeniku (Tabela 5); 3) Nastavnici (Tabela 6); Roditelji/porodice (Tabela 7); 5) Ostali akteri u zajednici (Tabela 8).

Akteri u zajednici
- centri za socijalni rad, NVO, lokalna samouprava, i dr.

Slika 3: Sveobuhvatni pristup škole u rešavanju izazova PNŠ

¹⁶ <https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/resources/toolkitsforschools/general.htm>

SPŠ KOMPONENTA 1: RUKOVODSTVO ŠKOLE

PODKOMPONENTA 1.1 KULTURA I KLIMA U ŠKOLI	PODKOMPONENTA 1.2 PLANIRANJE I MONITORING	PODKOMPONENTA 1.3. UPRAVLJANJE ŠKOLOM	PODKOMPONENTA 1.4. SARADNJA SA OBRAZOVnim SISTEMOM
<p>Strategija, vizija i vrednosti škole se zasnivaju na inkluzivnom obrazovanju sa učenikom u centru procesa učenja i donose se uz participaciju svih aktera unutar škole.</p> <p>Misija škole se zasniva na omogućavanju svakom detetu da dobije kvalitetno obrazovanje bez obzira na njegov socio-ekonomski status. Akcenat je na akademskom učenju, ali i ličnom razvoju i dobrobiti svakog deteta.</p> <p>Kreiranje brižne i sigurne sredine u kojoj se podstiče prepoznavanje talenata i u kojoj se prema deci odnosi sa poštovananjem, a nasilje i uzremiravanje sistematicno rešava.</p> <p>Razvoj odnosa između nastavnika i dece zasnovanog na međusobnom uvažavanju i poverenju.</p> <p>Podsticanje metoda predavanja i nastavnih planova i programa koji su motivišući i relevantni.</p>	<p>Strateško planiranje je participativno (inputi od lokalnih samouprava, roditelja, učenika, i dr. aktera), sa jasnim prioritetima, merema podrške, potrebnim resursima, vremenским okvirom, ciljevima i indikatorima, sistemom za monitoring i evaluaciju.</p> <p>Otvorenost i transparentnost škole u planiranju i praćenju srpovođenja mera/aktivnosti.</p> <p>Ekterna evaluacija se podstiče radi širenja dobrih praksi i raznovrsnosti aktivnosti na kojima škole rade u odnosu na lokalni kontekst u kome se nalaze.</p>	<p>Školu vode kompetentni, motivisani i posvećeni lideri koji podstiču dijalog i saradnju unutar škole kao i sa drugim školama i akterima u zajednici.</p> <p>Uprava škole vodi računa o kvalitetnom inicijalnom obrazovanju nastavnog kadra, kao i mogućnostima za njihov kontinuirani profesionalni razvoj (KPR).</p> <p>Primena modela delegiranog liderstva (prev. distributed leadership) kojim se putem posebnih procedura podstiče preuzimanje uloga lidera u konkretnim oblastima/poslovima kod svih aktera unutar škole i omogućavaju fleksibilniji radni odnosi i podsticanje inovativnosti i odgovornosti (školski timovi, radne grupe i sl.).</p> <p>Uključivanje eksternih, nezavisnih mentora i stručjaka radi podrške procesima dobrog upravljanja školom.</p> <p>KPR rukovodećeg kadra škole, a naročito u pogledu obuka vezanih za prenosive veštine – komunikacije, upravljanje vremenom, upravljanje stresom, upravljanje ljudskim resursima, timski rad, multikulture učionice, upravljanje konfliktnim situacijama, pregovaračke sposobnosti.</p>	<p>Umrežavanje – neformalniji pristup kojim se podstiče razmena ideja i praksi nastavnog i nenastavnog osoblja škola/obrazovnih institucija ili omogućava podela resursa koja koristi školama i zajednicu.</p> <p>Klasteri – formalnije povezivanje škola/obrazovnih institucija u jednoj zajednici/regionu sa zajedničkom vizijom, razvojnim procesima i donošenjem odluka od kojih koristi imaju sve obrazovne institucije u klasteru i ceo region. Koristi su višetruke: dete se prati od početka školovanja, olakšan je prelazak sa jednog nivoa obrazovanja na drugi, konkretnе i kontinuirane mere podrške učeniku, utiče se na veću uključenost roditelja, kao i veće mogućnosti za KPR nastavnika.</p> <p>Često su aktivnosti umrežavanja i klastera podržane od strane lokalnih i nacionalnih vlasti. Ovim se utiče na uključivanje pitanja vezanih za RNŠ u sve relevantne politike na nacionalnom i lokalnom nivou.</p>

Tabela 4: SPŠ komponenta 1 – rukovodstvo škole

SPŠ KOMPONENTA 2: PODRŠKA UČENICIMA

PODKOMP. 2.1 DOBROBIT	PODKOMP. 2.2 PARTICIPATIVNOST	PODKOMP. 2.3 KARIJERNO VOĐENJE	PODKOMP. 2.4 KURIKULUM	PODKOMP. 2.5 PROCENA ZNANJA
Pitanje dobrobiti učenika vezuje se pre svega za izgradnju dobrih odnosa između nastavnika, ali i sa učenicama, kao i dostupnost širokog multidisciplinarnog Sistema podrške učeniku u razvoju njegove/njene emocionalne stabilnosti – savetovanje, mentorstvo, učešće na vannastavnim aktivnostima i sl. Potrebno je podsticati takođe i dobrobit zaposlenih u školi kroz KPR i međusobno učenje i razmenu iskustava. Škole treba da imaju posebne strategije/mere za borbu protiv svih vidova nasilja.	Mere podrške aktivnom uključivanju svih učenika u život škole su neophodne radi osiguranja osećaja pripadnosti, kao i vlasništva nad sopstvenim procesom obrazovanja i vaspitanja. Ove mere uključuju: podsticanje interaktivne nastave i dijaloga, kreativnih školskih projekata, konsultacija učenika u pogledu svih vidova nastavnih i nenaставnih sadržaja škole, uključivanje učenika u dake parlamente i druge organe koji donose odluke na nivou škole.	Kreiranje karijekrnog plana za svako dete u najranijem periodu školovanja jeste bitan osnov u prevenciji RNŠ jer se pokazuje da takva deca bez obzira na svoj status i životne okolnosti, imaju motiv koji ih gura napred ka zacrtanom cilju. Dobra kombinacija nastavnih i vannastavnih sadžaja igra veoma važnu ulogu u karijernom vođenju i prepoznavanju snaga i slabosti deteta. Nastavnici, ali i PP službe škola, te lokalne firme mogu zajedničkim snagama voditi dete ka njegovim/njenim karijernim ciljevima.	Relevantan nastavni program primenjiv u životu novih generacija dece je osnov njihove zainteresovanosti za proces učenja. Takođe bitni su i načini predavanja određenog sadržaja. Kurikulum bi trebalo da omoguće individualnu podršku deci koja imaju po-teškoće u savladavanju gradiva. Naročito je važno primenjivati grupni rad u nastavi i to u heterogenim grupama – da bi se izbegla segregacija i kako bi se svako dete približilo maksimumu svojih potencijala uz podršku i učenje od vršnjaka.	Preduslov kvalitetne procene stečenog znanja jeste fleksibilnost u pristupu nastavnika svakom detetu. Kvalitetan način izvođenja nastave se pokazao da je baziran na tzv. projektnom učenju kao i pojačanom interaktivnom pristupu. Procena stečenog znanja se treba zasnovati na tzv. formativnom praćenju napretka deteta uz kontinuirano davanje povratnih informacija o napretku čime se učeniku omogućava da upravlja i razume tok svog napretka što utiče na porast motivacije za sticanjem znanja.

Tabela 5: SPŠ komponenta 2 – podrška učenicima

PODKOMP. 2.6 PRODÜZENE NASTAVNE I VANANSTAVNE AKTIVNOSTI	PODKOMP. 2.7 PRAĆENJE UČENIKA U RIZIKU	PODKOMP. 2.8 USMERENA PODRŠKA - JEZIK	PODKOMP. 2.9 USMERENA PODRŠKA – MIGRANTI, ROMI	PODKOMP. 2.10 USMERENA PODRŠKA – DECA SA SPECIJALnim PODREBAMA	PODKOMP. 2.11 USMERENA PODRŠKA – SIROMAŠNA DECA
<p>Aktivnosti u boravku, vannastavne aktivnosti u školi ili van rije, doprinose raznovrsnosti sadržaja i omogućavaju svakom detetu da se uključi u aktivnosti za koje je zainteresovan ili u kojima njegov talent dolazi do izražaja time smanjujući nivo socijalne isključenosti deteta.</p> <p>Ove aktivnosti se uglavnom organizuju u saradnji škola i NVO i mogu biti umetničke, sportske, ili se pomicati produženog perioda učenja pre ili posle škole; klubovi za učenje i domaće zadatke; aktivnosti školskih biblioteka na jačanju pismenosti; razne zimske i letnje škole; mentoring ili tutoring.</p>	<p>Svakom detetu može se da desi rizik faktor koji signalizira potrebu za dodatnom podrškom u učenju i/ili socijalizaciji kako ne bi došlo do RNŠ.</p> <p>Kako bi se adekvatno i blagovremeno reagovalo u tim situacija školama je potreban MRU kao sistem koji treba da posluži kao podrška i nastavnicima i roditeljima i deci u sprečavanju osipanja. MRU se bazira na vođenju evidencije o svim važnim aspektima dečijeg života, napr. etku u školi, stepenu socijalizacije, nastalih problema, prisutnosti na nastavi i sl.</p>	<p>Višejezičke učionice nisu novost u evropskim zemljama. Veliki broj migranata se uključuje u obrazovanje bez poznavanja jezika zemlje u kojoj je što dodatno otežava proces učenja. Veliki broj EU zemalja nudi programe učenja jezika i za decu i roditelje migrante što im olakšava život u novoj zemlji i nastavak procesa obrazovanja.</p> <p>Posebna podrška je potbuna nastavnom kadru unutar višejezičnih učionica kako bi pružili potrebnu podršku deci koja se ne školju na maternjem jeziku.</p>	<p>Usled lošijeg socio-ekonomskog statusa deca iz migrantskih i romskih porodica u proseku duplo češće napuštaju školovanje od druge dece. Specifične mere individualne podrške su neophodne u cilju suzbijanja ovog fenomena uključujući Interkulturno obrazovanje kao prednost u obrazovanju sve dece, podrška u učenju jezika, socio-emocijonalna podrška radi lakše integracije deteta, podizanje nivoa uključenosti roditelja i zajednice kroz tutore i medijatore kulturne različitosti čija je uloga da radeči sa detetom i roditeljima približe sistem obrazovanja, kao i smanje barijere između škole i porodice deteta u pogledu uslova učenja.</p>	<p>Inkluzivno obrazovanje je osnova za uspešan životni start za osobe sa invaliditetom ili specijalnim potrebama. Inkluzivno obrazovanje definiše se kao sistemski pristup obezbeđivanja kvalitetnog obrazovanja za decu sa specijalnim potrebama kako bi se svoj deci iz lokalne zajednice omogućilo da zadovolje potrebe za akademskim i socijalnim učenjem na učinkovit način. U najvećoj meri inkluzivno obrazovanje se odnosi na jačanje i kreiranje kapaciteta škola da mogu da podrže diverzifikovane potrebe učenika. Te mere mogu biti: priznavanje različitih uspeha dece ne samo u učenju, rad u heterogenim grupama, zajedničko rešavanje problema i sl.</p>	<p>Učenici koji dolaze iz porodica nižeg SES obično imaju probleme u školovanju usled materijalne situacije, pa su im finansijske mere podrške u nabolji školskog materijala i knjiga neophodne. Pored toga specifičnim merama utiče se na sprečavanje RNŠ u ovoj kategoriji deci i to putem: eliminisanja segregacije u školi, uključivanje dece u programe podrške nakon škole i vannastavne programe, podrška uključivanju roditelja u najranijem uzrastu dece u proces njihovog obrazovanja i sl.</p>

SPŠ KOMPONENTA 3: NASTAVNICI (PODRŠKA NASTAVNICIMA)

PODKOMPONENTA 3.1 VEŠTINE I KOMPETENCIJE NASTAVNIKA	PODKOMPONENTA 3.2 ODNOS NASTAVNIKA, UČENIKA I RODITELJA	PODKOMPONENTA 3.3 INICIJALNO OBRAZOVANJE NASTAVNIKA I KPR	PODKOMPONENTA 3.4 DOBROBIT NASTAVNIKA
<p>Iz svega do sada na- vedenog, čini se da je uloga nastavnog osoblja veoma značajna, al ii da su njihove uloge produbljene i veoma zahtevne.</p> <p>Set veštine kojima jedan nastavnik mora raspolagati u modernism školama je veoma velik, kao i znanja uključujući: pozitivan stav prema inkluzivnom obrazovanju i individualizacija rada priladenoj potrebama svakog deteta, informisanost o novim metoda-ma rada i saznanjima iz njihove oblasti kao i najboljim praksama u sferi svog posla, spremni na formativno praćenje napretka svakog deteta, imati saznanja o RNŠ kao fenomeni i o riziku faktorima, spremnost za rad u multidisciplinarnim škol-skim timovima, učinkovitu saradnju sa roditeljima, lokalnim poslodavci-ma i drugim akterima, moraju biti upoznati sa kognitivnim, socijalnim i bihevioralnim napretkom (dobrobiti) svakog deteta.</p> <p>Da bi sve ovo postigli, ne-hodno je da im se omogući pristup kvalitetnim obu-kama, razmeni iskustava sa kolegama iz drugih škola, studijski boravci u inostranstvu i sl.</p>	<p>Odnosi u trouglu nastavnik, učenik, roditelj moraju pre svega biti izgradeni na međusobnom uvažavanju saradnjivosti i poverenju. Da bi se ovo postiglo potrebno je:</p> <ul style="list-style-type: none"> • imati visoka očekivanja od učenika • izgraditi inkluzivnu i brižnu kulturu ponašanja u učionici • razumevanje različitih konteksta iz kojih deca dolaze i njihovih potreba • izgraditi veštine komuni-kacije kojima se poruke prenose jasno i tačno • prepoznati ulogu roditelja i drugova u obrazovanju deteta • biti svestan svih različitosti koju deca nose • razumeti i podržati aktivno učeće roditelja i dece u procesima odlučivanja i rada unutar škole <p>Unutar programa inicijalnog obrazovanja nastavnika potrebno je uesti interkulturno obrazovanje, rad sa decom čiji se maternji jezik razlikuje od jezika na kome se vrše predavanja i podržavati ce-loživotno učenje nastavnika kroz KPR.</p> <p>ION i KRP predstavljaju predstavljaju osnovne sisteme podrške nastavnicima od kojih u velikoj meri zavisi njihovo angažovanje i moti-visanost u radu i ostvarenju željenih rezultata.</p>	<p>U smislu kvalitetnog ION-a potrebno je obezbediti novom nastavniku praktično upozna-vanje sa radom u školi koja ima problema u smanjenju stope RNŠ, te na aktivnos-tima koje zahtevaju kontakt sa ranjivim porodicama. Na početku karijere potrebno je svakom nastavniku obezbe-diti iskusnijeg mentora. U okviru KPR trebalo bi omogućiti razvoj kompetencija za: rano otkrivanje riziko faktora RNŠ, razumevanje uzroka i posledica RNŠ, postojećih mera podrške, rada sa roditeljima, specifičnosti rada u višejezičnim ulionicama i mulikulturalnim sredina-ma, karijerno vodenje i savetovanje, kako učiti dete sa specijalnim potrebama, upotrebu novih tehnologija, kako raditi sa individualnim detetom, kako uključiti decu u rad na projektima, i sl. Mere podrške nastavnicima se zasnivaju na: razvoju profesionalnih zajednica i mreža, međusobnom učenju, obu-kama u školi tokom studija i u procesu rada, mentorskoj podršci, praksama kolektivne refleksije o rešavanju problema u školi, pohadanju ekternih obuka, inovativnim praksama i širenju dobrih praksi, nagradivanju.</p>	<p>Zadovoljstvo i motivisanost nastavnika preduslov je za njihov uspeh na poslu, a time i uspeh svakog deteta. Da bi se osigurala dobrobit nastavnika potrebno je:</p> <ul style="list-style-type: none"> -kreirati klimu u školu koja se zasniva na dobrim ljudskim odno-sima i saradnjivosti, nagradivanju, autonomiji u radu, dobrim uslovima rada, sa adekvatnom količinom vremena posvećenom refleksiji i razmeni praksi. Podsticajno je uključivanje nastavnika u procese donošenja odluka jer se time jača atmosfera poverenja i kolegijalnosti usled negovanja zajedničkih vredno-sti. Umreženost škola i saradnja sa drugim lokalnim akterima značajno utiče na rad kolektiva. Upravljački stil rukovodstva škole i njihove lične karakteristične imaju uticaja na motivisanost nastavnika. • jačati ugled profesije i kvalitetan KPR • razvijati pozitivan odnos sa učenicima.

Tabela 6: SPŠ komponenta 3 – nastavnici (podrška nastavnicima)

SPŠ KOMPONENTA 4: UKLJUČIVANJE RODITELJA

PODKOMPONENTA 4.1 KOMUNIKACIJA I INFORMACIJE	PODKOMPONENTA 4.2 UKLJUČIVANJE RODITELJA U UPRAVLJANJE ŠKOLOM	PODKOMPONENTA 4.3 PROSTOR ZA RODITELJE I UKL- JUČIVANJE U AKTIVNOSTI ŠKOLE	PODKOMPONENTA 4.4 PORODIČNO UČENJE
<p>Škole su u obavezi da omoguće aktivnosti redovne komunikacije sa roditeljima svih svojih daka. Neki vidovi te komunikacije jesu formalne prirode – otvorena vrata ili roditeljski sastanci radi pružanja informacija o napretku dece. Međutim, za uspostavljanje kontinuirane, dvosmerne i dobre komunikacije zasnovane na međusobnom poverenju i razumevanju da su roditelji i škola na istoj strani, neophodno je uvesti i neformalnije inicijative radi razmene informacija poput organizovanje radionica na teme od interesa za roditelje i školu, pozivanje na proslave škole, pozivanje roditelja da prate po neki čas ili održe predavanje deci. Upotreba IKT u komunikacije sa roditeljima jeste bitan element kvalitetne komunikacije. Komunikacija sa roditeljima dece iz ranjivih porodica može biti olakšana putem saradnje sa lokalnim NVO.</p>	<p>Uključivanje roditelja sve dece u procese donošenja odluka vezanih za učenje i rad škole jeste bitna mera kojom se na direktnan način utiče na jačanje veza škole i roditelja kao i zajedničku odgovornost u vezi sa dobrobiti dece. Saveti roditelja i roditeljska udruženja jesu najčešći formalni načini uključivanja roditelja u proces donošenja odluka, ali potrebno je animirati naročito roditelje dece koja dolaze iz ranjivih grupa kako bi svojim učešćem doprineli razumevanju njihove situacije sa jedne strane, a sa druge razumeli na bolji način odnose sa školom i zahteve škole prema roditeljima.</p>	<p>Prostor za roditelje mnoge škole omogućavaju kroz tzv. roditeljsku sobu u kojoj se organizuju radionice ili sastanci na teme od interesa sa stručnjacima iz škole i/ili lokalne zajednice. Dani roditelja se takođe organizuju radi upoznavanja sa nastavnicima i bitnim aspektima funkcionisanja škole. Ne treba zaboraviti da roditelji predstavljaju repositorij znanja iz svoje oblasti pa se takođe mogu uključiti i kao predavači – volonteri na određene stručne teme. U školama se takođe nude časovi jezika za roditelje migrante koje mogu pohađati zajedno sa svojom decom i time uticati u velikoj meri na motivisanost svog deteta za proces nastavka školovanja, ali biti i primer za razumevanje važnosti celoživotnog učenja.</p>	<p>Dete čiji roditelji su na niskom stepenu obrazovanja, obično nailaze na prepreke u učenju, nerazumevanje i neadekvatnu podršku u porodicu. Da bi se pomoglo roditeljima sa niskim stepenom obrazovanja da razumeju važnost škole i pruže neophodnu podršku svojoj deci na putu obrazovanja, potrebno je obezbediti programe porodičnog učenja. Putem podizanja nivoa pismenosti roditelja i veštine roditeljstva utiče se na motivisanost roditelja za uključivanje u rad škole i dalji rad sa svojim detetom</p>

Tabela 7: SPŠ komponenta 4 – uključivanje roditelja

SPŠ KOMPONENTA 5: UKLJUČIVANJE OSTALIH AKTERA U ZAJEDNICI

PODKOMPONENTA 5.1 MULTIDISCIPLINARNI TIMOVI	PODKOMPONENTA 5.2 MREŽA LOKALNIH AKTERA	PODKOMPONENTA 5.3 PARTNERSTVO SA BIZNISIMA I POSLODAVCIMA	PODKOMPONENTA 5.4 PARTNERSTVO ZA CIVILnim DRUŠTVOM
<p>Tretiranje RNŠ zahteva interdisciplinarni pristup i uključivanje specijalizovanih lokalnih aktera koji zajedničkim delovanjem mogu uticati na suzbijanje ovog fenomena. Intersektorska saradnja po pitanju RNŠ je zato neophodna bilo da je reč o formalnom vidu delovanja koje uključuje postojanje koordinacionog tela, ili neformalne mreže podrške. Lokalni akteri bez čije uključenosti nije moguće održivo suzbijanje fenomena RNŠ zavise od lokalnih konteksta, ali se uglavnom misli na centre za socijalni rad, zdravstvene ustanove, NVO, organe lokalne samouprave, kancelarije za mlade, volonterske servise, službe za zapošljavanje, poslodavce. Uključenost ovih aktera na najbolji način može doprineti razumevanju problema RNŠ i ponuditi najadekvatnije mere podrške. Jačanje saradnje među institucijama na lokalnu je zato izuzetno važan i dugotrajan proces.</p>	<p>Efikasne lokalne mreže aktera koji se bave pitanjima vezanim za RNŠ se zasnivaju na sledećim karakteristikama:</p> <ul style="list-style-type: none"> • jasno postavljenje potrebe, interes i očekivanja svih strana • formalnim i neformalnim sporazumima u kojima se definije uloge i odgovornosti svakog aktera • zajednička Strategija/plan akcije sa jasnim ciljevima koji su zasnovani na potrebama učenika • učinkovita komunikacija • sistem monitoringa i evaluacije kojim se postiže kontinuirano praćenje, unose izmene i daju preporuke za napredak deteta u sistemu školovanja • sposobnosti za razvoj dugoročnih odnosa međusobnog uvažavanja i razumevanja važnosti pojedinačne ekspertize svakog aktera i institucije • aktivnoj konsultaciji sa roditeljima i decom u riziku čime se utiče na poboljšanje mera i sistema podrške. 	<p>lako partnerstvo škole i lokalnih biznisa i poslodavaca nije lako kreirati usled prepreka koje se tiču uglavnom formanih uslova saradnje vezanih za pitanja bezbednosti i zdravlja na radu, višestruka je korist za škole od ove saradnje koja obezbeđuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podršku školi da razvija relevantnije obrazovne materijale i sadržaje • karijerne priče u školi • posete poslodavcima • obuke i učenje na radu • olakšan prelazak iz škole na tržište rada • prikupljanje sredstava, donacije opreme • podršku razvoju nekih inovativnih vannastavnih aktivnosti i dr. 	<p>Partnerstvo između škola i organizacija civilnog društva (OCD) omogućava direktnu dodatnu podršku deci u riziku od RNŠ i njihovim porodicima i to putem programa i obuka u sferi neformalnog i informalnog obrazovanja. Kapaciteti OCD da rade na terenu i dolaze i do najudaljenijih porodica predstavlja takođe važan vid pomoći institucionalnim akterima u oblasti RNŠ. Veliki broj NVO sprovodi programe vananstavnog sadržaja pružajući podršku deci sa posebnim potrebama kao i drugoj deci i poradicama iz ranijih kategorija.</p>

Tabela 8: SPŠ komponenta 5 – uključivanje ostalih aktera u zajednici

Dobar primer¹⁸ na koji način se elementi SPŠ uspešno sprovode u evropskim zajednicama doprinoseći povećanju kvaliteta obrazovanja uz istovremeno snižavanje stope RNŠ jeste primer iz Velike Britanije. Inicijativa pod nazivom Partnerstvo škole i zajednice doveđa je do drastičnog poboljšanja klime u školi kroz jačanje veza i uključenost porodica i zajednice u školske aktivnosti koje su doprinele ostvarenju specifičnih ciljeva u smislu akademskom uspeha i socijalizacije dece (poboljšan uspeh, smanjeni izostanci, smanjena stopa nasilja) kao i uspostavljanju klime dobrodošlice u koaliciji škola koje su učestvovale u inicijativi. Novo partnerstvo formalizovano je kroz set mera i indikatora koji su se našle u pojedinačnim razvojnim planovima škola o tome kako uključiti partnerne iz zajednice. Redovno praćenje mera saradnje škole i zajednice doprinosi jačanju partnerstva i širenju informacija ka zajednicama o tome kakva klima vlada u školi radi dobijanja povratnih informacija za poboljšanje¹⁹.

U Republici Srbiji kako je već rečeno, i pored SORS ciljeva, i dalje nema sistemskog pristupa

u rešavanju izazova vezanih za RNŠ na svim nivoima što utiče na ograničen uticaj pojedinačnih projekata koji se sprovode sa fokusom na smanjenje RNŠ i uglavnom se tiču rada na smanjenju stope osipanja kod dece u obaveznom osnovnom obrazovanju. Postoje, međutim naznake da će tema RNŠ biti sistemski podržana jer je ušla u Zakon o izmenama i dopunama Zakona o osnovama Sistema obrazovanja i vaspitanja (ZoSOV)²⁰ prema kome je Nacionalnom prosvetnom savetu (NPS) i Savetu za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih (SSOO) data nadležnost da prate, analiziraju i daju preporuke za smanjenje osipanja deca iz sistema obrazovanja, kao i za utvrđivanje predloga mera za nastavak obrazovanja osoba koje su napustile sistem.

I pored toga što srednjoškolsko obrazovanje nije obavezno u RS, usled visoke stope osipanja naročito iz srednjih stručnih škola, potrebno je posebnu pažnju posvetiti ovom nivou obrazovanja u narednom periodu.

Nekoliko projekata je uspešno sprovedeno od 2013. godine u RS sa ciljem smanjenja osipanja iz OŠ primenom SPŠ. Jedan od prvih takvih bio je pilot projekat Zapadnobalkanskog instituta pod nazivom Jačanje lokalnih javno-privatnih partnerstava za smanjenje stope RNŠ u Vranju, Aleksincu i Raški²¹ koji je podržala Ambasada SAD u Republici Srbiji i u kome je pružena prva tutorska

¹⁸ Repozitorijum evropskih praksi vezanih za RNŠ i SPŠ se može pronaći na <https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/index.htm>

¹⁹ Recognizing Community Voice and a Youth-Led School–Community Partnership in the School Climate Improvement Process Megan Ice, Amrit Thapa, and Jonathan Cohen

²⁰ Službeni Glasnik RS, br. 72/09, 52/11 i 55/13

podrška za 60 dece u riziku od RNŠ i razvijen model za RNŠ kroz program TUTORING SRBIJA.²² Projekat Sprečavanje osipanja učenika iz obrazovnog sistema Republike Srbije sproveden je u periodu 2014-2016. u saradnji Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Unicefa i Centra za obrazovne politike, u okviru kojeg je takođe razvijan model za sprečavanje osipanja učenika. U projektu je učestvovalo 10 osnovnih i srednjih škola u sedam lokalnih samouprava, a stopa osipanja u školama smanjena za 66 odsto²³.

Projekat RECI Predškolsko i osnovno obrazovanje Roma – širenje mogućnosti za veći obuhvat i smanjenje osipanja u obrazovanju u okviru koga je nastao ovaj Vodič, a koji je podržala Delegacija Evropske unije u RS u saradnji sa Ministarstvom za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, posebno je doprinoeo tome da se kroz SPŠ radi sa romskom decom u riziku od osipanja u 7 OŠ, ali i drugom decom smanjujući segregaciju dece i utičući pre svega na bolju socijalizaciju dece iz romske populacije (videti delove 2 i 3 publikacije). Projekat je rezultirao ne samo smanjenjem stope osipanja u školama, već i smanjenjem segregacije dece, kao i otkrivanju nekih novih talenata.

²² TUTORING SRBIJA: Model za intervenciju i prevenciju prevremenog napuštanja školovanja <http://tutoring.wb-institute.org/en/>

²³ https://www.unicef.org-serbia/Kako_doskole_drustvene_brighe.pdf

²⁴ <http://www.projekatreći.org/>

1.4. KORAK NAPRED KA EVROPSKOJ PRAKSI

UZ PROCES EU INTEGRACIJA

Poseban politički podsticaj za bavljenje temom RNŠ u Republici Srbiji predstavlja njeno opredeljenje da kroz proces evropskih integracija postane punopravna članica EU. RS se tako od marta 2012. godine odlukom Evropskog saveta nalazi u statusu zemlje kandidata za članstvo u EU na osnovu čega joj je omogućeno da počne sa otvaranjem (i zatvaranjem) 35 pregovaračkih poglavlja kroz donošenje svojih pregovaračkih pozicija i Akcionih planova. Za interdisciplinarni fenomen RNŠ najbitnija su otvorena pregovaračka poglavља 26 – Obrazovanje i kultura (Pregovaračka pozicija RS naročito u domenu osnovnog i srednjeg obrazovanja), 23 – Pravosuđe i osnovna prava (Aкциони план за poglavље 23 у домену права deteta, manjinskih zajednica, migranata i interno raseljenih lica, osoba sa invaliditetom, mera protiv rasizma i ksenofobije i rodne ravnopravnosti²⁵) i 19 – Socijalna politika i zapošljavanje (u domenu olakšanog prelaska sa školovanja na tržište rada, sistema socijalne sigurnosti, ublažavanja siromaštva i zaštite populacije sa posebnim potrebama).

Prema Pregovaračkoj poziciji RS za poglavje 26 definiše se da će se posebna pažnja u narednom periodu posvetiti smanjenju osipanja kod romske dece i dece iz seoskih sredina i to uz pomoć dodatnih finansijskih sredstava MPNTR i intenzivne uključenosti lokalnih samouprava (rešavanje problema prevoza dece, opremljenosti škola). Kada je reč o jačanju kvaliteta programa predviđa se kreiranje baze aktivnosti i razvoj novih modela koje će škole moći da sprovode, a za čiju realizaciju se očekuje i značajna podrška NVO i roditelja.

Pravne tekovine EU u oblasti obrazovanja sastoje se od okvira za saradnju, koji čine 1) upravljanje decentralizovanim programima EU - Erasmus+ i dr. (UDP) i 2) otvoreni metod koordinacije (OMK) koji treba da doprinese približavanju nacionalnih politika i ostvarivanju zajedničkih koordinisanih ciljeva, ali i da omogući ravnopravno obrazovanje dece migranata, kao i da spreče svaki vid diskriminacije.

Lisabonskom strategijom iz 2000. godine OMK je uveden kao termin koji označava instrument EU za dobrovoljno usaglašavanje mekog zakonodavstva (deo pravnih

tekovina *acquis communautaire*) između država članica. Predstavnici RS se od 2015. uključuju u rad OMK u obrazovanju kroz formiranje 6 OMK tematskih radnih grupa

1. Politika škola,
2. Srednje stručno obrazovanje,
3. Transverzalne veštine,
4. Modernizacija visokog obrazovanja,
5. Obrazovanje odraslih,
6. Digitalno i online učenje

na nacionalnom nivou koje čine donosioci odluka, eksperti, predstavnici javnog i civilnog sektora, obrazovnih institucija na različitim nivoima.

Na ovaj način RS može učestvovati u razmeni dobrih praksi i dalje razvijati svoju obrazovnu politiku. Tematska grupa Politika škola koja obuhvata dve ključne oblasti – osipanje učenika iz obrazovnog sistema i obrazovanje nastavnika – ključna je za razvoj kvalitetnog obrazovanja i obezbeđivanja podrške svakom učeniku.

²⁵ <https://www.mpravde.gov.rs/files/Aktioni%20plan%20Po%202023%20Treci%20nacrt-%20Konacna%20verzija1.pdf>

²⁶ http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm

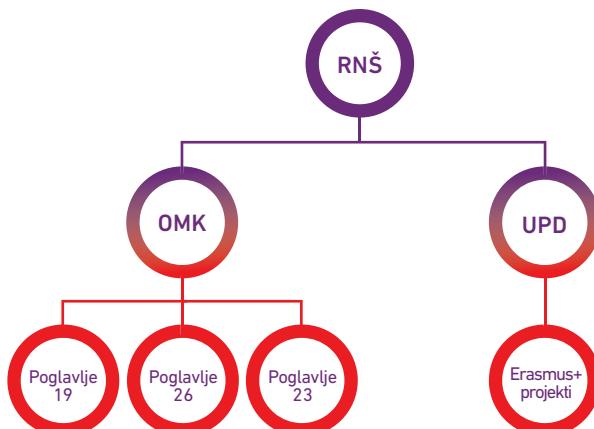
²⁷ http://ec.europa.eu/development/body/legislation/softlaw_com_en.htm

OMK se pokazao kao korisna alatka u smanjenju RNŠ u evropskim zemljama. Usled njegove primene od 2001, kada je 17 zemalja imalo stopu osipanja veću od 10%, do 2013. taj broj zemalja se smanjio na 9. Ipak istraživanja ukazuju i na to da učinkovitost korišćenja OMK u pogledu smanjivanja RNŠ zavisi pre svega od saradnje i napora koji

ulažu svi ključni partneri unutar zemlje – organi uprave na svim nivoima, škole i drugi relevantni akteri u zajednici.²⁸

Upravljanje decentralizovanim programima EU kakav je Erasmus + od izuzetnog je značaja za zemlje članice i kandidate za članstvo jer se putem njega otvaraju

mogućnosti za škole u vidu projekata saradnje i mobilnosti kojima se u značajnom meri može uticati na razmenu dobrih praksi i stratešku saradnju u cilju smanjenja RNŠ. Od 2016. godine škole u Srbiji mogu aplicirati na ovakvim pozivima sa svojim projektim prijavama/idejama.

Slika 4: RNŠ i proces evropskih integracija

²⁸ <https://core.ac.uk/download/pdf/43497672.pdf>

2 SVEOBUVATAN PRISTUP ŠKOLE U SMANJENJU OSIPANJA U SRBIJI

2.1. TEORIJSKI OKVIR:

BRONFENBRENEROV EKOLOŠKI MODEL

Dosadašnji napori u cilju smanjenja stope osipanja u RS odnosili su se pre svega na mere koje škole same čine kako bi uticale na kontrolu RNŠ (dopunska nastava, pedagoški asistenti, otvorena vrata za roditelje). Međutim, složenost problema traži inovativnije pristupe i uključenost svih relevantnih aktera i njihovih resursa unutar zajednice.

Naš model za smanjenje osipanja u OŠ u Srbiji nastao je kao rezultat rada na projektu RECI (i ranije pilotiranog TUTORING programa), tokom kojeg je u period 2015-2017. godine testiran u 7 OŠ u Srbiji u Prokuplju (OŠ Milić-Rakić Mirko, OŠ Nikodije Stojanović Tatko), Knjaževcu (OŠ Vuk Karadžić), Crvenoj Reci (OŠ Jovan Aranđelović) i Raški (OŠ Sutjeska, OŠ Raška i OŠ Jošanička banja).

²⁹ <http://titleiii-ptlproject.wikispaces.umb.edu/file/view/35bronfenbrenner94.pdf/455834098/35bronfenbrenner94.pdf>

Model se teorijski zasniva na Bronfenbrennerovom (Urie Bronfenbrenner) ekološkom modelu ljudskog razvoja²⁹ prema kome interakcije između individue i njegove/njene okoline, koju čine različiti (ekološki) sistemi, oblikuju razvoj te individue kroz vreme. Uri Bronfenbrenner je bio rusko-američki psiholog čiji je model razvoja integriran u američke programe ranog razvoja koji čine polaznu osnovu za sprečavanje RNŠ.

Prema ekološkom modelu ljudskog razvoja, dete se simultano nalazi u interakciji sa različitim ekološkim sistemima – od onog unutar doma, preko školskog sistema, sve do društveno-kulturnog sistema u kome odrasta. Svaki od ovih sistema utiče na onaj drugi u svim aspektima dečijeg života. Model definije 5 nivoa/sistema eksternog

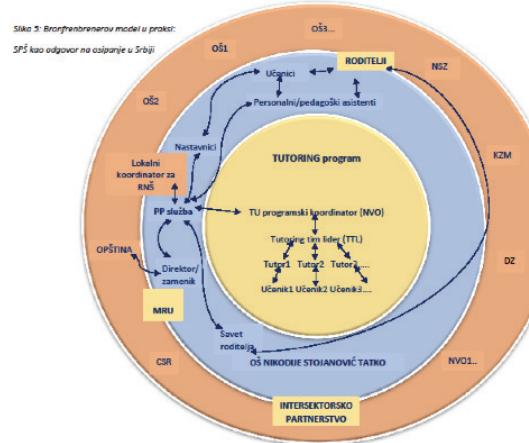
uticaja na dete:

- Mikrosistem (odnosi unutar porodice, sa nastavnicima, sa vršnjacima);
- Mezosistem (odnosi između mikrosistema: porodica i škola, porodica i vršnjaci, porodica i crkva);
- Egzosistem (odnosi sa mestima i ljudima sa kojima dete dolazi u povremeni kontakt poput radnog mesta roditelja, susedstva, širom familijom);
- Makrosistem (kulturni obrasci i sistem vrednosti, detetova dominantna uverenja i ideje, politički i ekonomski sistemi);
- Hronosistem (dodaje dimenziju promena tokom vremena: u strukturi porodice, zaposlenosti roditelja, društvenih promena, ekonomskih kriza, ratova);

Praćenjem razvoja detata kroz ovih 5 sistema prikazuje se složenost različitih uticaja na razvoj svakog deteta. Poznavanje celokupnog konteksta u kome dete živi i odnosa među sistemima senzitivije nas da razumemo i predvidimo načine njegovog/njenog ponašanja u različitim okruženjima, odnosno situacijama. Korišćenjem datog teorijskog okvira razvili smo model koji se zasniva na SPŠ sa ciljem blagovremenog i učinkovitog preventivnog i interventnog delovanja na RNŠ (Slika 5).

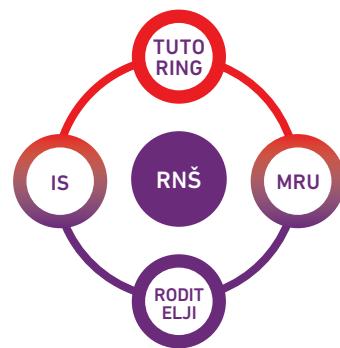

Kako je prikazano na Slici 5, moguće je oko svakog učenika u riziku od osipanja formirati sisteme podrške koji se oslanjaju na kapacite škole za saradnju sa drugim akterima u zajednici. U osnovi modela jeste razvijena intersektorska saradnja (IS) ili partnerstvo između širokog kruga relevantnih aktera u zajednici u vezi sa temom osipanja o čemu svedoči potpisani sporazum o saradnji (primer sporazuma pronadite u prilogu 1). Kreiranjem i upotrebom MRU dolazi se do tačnih podataka o deci u riziku koja se na predlog škole i dozvolu roditelja uključuju u TUTORING program (žuti krug na slici 5) gde dobijaju individualnu podršku svog dodeljenog tutora pre/nakon redovne nastave. Praćenje individualnog napretka deteta dolazi od tutora i koordintora

Slika 5: Bronfenbrenerov model u praksi: SPŠ kao odgovor na osipanje u Srbiji

TUTORING programa (tutora tim lidera) do PP službe i nastavnika/razrednih starešina i saveta roditelja, te direktora OŠ (plavi krug na slici 5). U idealnim okolnostima direktori komuniciraju napredak i rezultate ka JLS preko MRU, dok lokalni koordinator (koji može biti pedagoški asistent ili neko drugo stručno lice iz škole koje je npr. uključeno u lokalnu interresornu komisiju) komunicira rezultate ka drugim akterima u zajednici (narančasti krug na slici 5). Primer Akcionog plana sprovodenja modela pogledajte u prilogu 2. Naš model za borbu protiv RNŠ se dakle oslanja na 4 ključne komponente (preventivno-interventne mere) kojima ćemo posvetiti posebnu pažnju u ovom poglavlju, a to su: 1) intersektorska saradnja, 2) mehanizam za rano upozoravanje na decu u riziku od osipanja, 3) TUTORING program i 4) intenzivan rad sa roditeljima (Slika 6).

Slika 6: Ključne komponente modela za smanjenje osipanja

2.2. SPŠ komponenta 1: intersektorka saradnja

Kod složenih socio-ekonoskih izazova kakav je RNŠ, intersektorski, interdisciplinarni pristup i saradnja institucija privatnog i javnog sektora na svim nivoima neophodan su preduslov za kvalitetno, sistemsko reševanje problema, kao i preventivno delovanje. I pored značaja uspostavljanja trajnih mehanizama IS kako na horizontalnom nivou (između različitih sektora/politika koje se tiču dece i mladih), tako i na vertikalnom nivou (između različitih nivoa uprave – nacionalnog, regionalnog, lokalnog) koje bi osigurale posvećenost u radu na smanjenju stope RNŠ, mnoge evropske zemlje nemaju institucionalizovana partnerstva. U praksi se pokazuje da zemlje koje uspeju da uspostave formalna koordinaciona tela na nacionalnom nivou za RNŠ ujedno pokazuju najbolje rezultate u primeni mera smanjenja RNŠ (Holandija, Belgija, Malta, Španija).³⁰ U nekim zemljama EU (Rumunija, Slovačka) potrebno je znatno više napora i vremena kako bi se obezbedilo razumevanje i mobilisalo znanje aktera, kao i razvoj odnosa poveranja da bi IS mogla da funkcioniše kvalitetno. Dobra praksa Finske u evaluaciji tzv. garancije za mlade (youth guarantee)³¹ zasnovane na

interdisciplinarnom timskom radu i IS, može poslužiti kao primer kako ojačati saradnju između različitih aktera. I pored veoma različitih pristupa u izgradnji IS u Evropi, neke zajedničke karakteristike uspešnih IS³² su:

- Saradnja zasnovana na interresornim platformama ili spajanjem relevantnih usluga u zajednici za čije se predstavnike organizuju programi obuka na temu smanjenja RNŠ i u okviru kojih se šire dobre prakse partnera;
- Centralna uloga škola zasnovana na otvorenosti škola da prime različitu eksternu ekspertizu (socijalnih radnika, omladinskih radnika, lekara, karijernih savetnika i sl.);
- U okviru svojih Strategija/akcionih planova za smanjenje RNŠ škole bi trebalo da koriste saradnju sa lokalnim organizacijama koje sprovode različite usluge u zajednici;
- Uključenost učenika i roditeljima u procesima razvoja svih mera i politika podrške smanjenju RNŠ;
- Obuke u oblasti transverzalnih/mekih veština za interdisciplinarne timove koji rade na smanjenju RNŠ bi trebalo da podstaknu timski rad, rešavanje konflikata i dobru komunikaciju u radu, pa samim tim i dobre rezultate saradnje.

U kontekstu RS, a iz dugogodišnjeg iskustva rada na formiranju lokalnih intersektorskih partnerstava i mreža AFS i WEBIN tima³³, možemo zaključiti da postoji nekoliko problema u uspostavljanju dugoročnih odnosa saradnje:

- jačanje sinergijskog delovanja različitih sektora koji čine sistem dečje zaštite;
- razvoj kontinuiranih i sistemičnih relacija između politika koje se tiču dece i ključnih aktera, a naročito u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravlja, jednakosti i dečjih prava;
- integrisanje politika koje se tiču dece i prava deteta u druge relevantne politike i institucionalne nadležnosti;
- promovisanje saradnje i redovnog dijaloga između predstavnika javnih vlasti na svim nivoima sa socijalnim partnerima i OCD;

³⁰ http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/policy/_strategic-framework/doc/esl-group-report_en.pdf

³¹ Youth Guarantee country by country Finland March 2017

³² Reducing early school leaving: Key messages and policy support Final Report of the Thematic Working Group on Early School Leaving November 2013

- podrška daljem jačanju principa uključivanja dece u sprovođenje politika kojima se štite njihova prava;
- Čak i kada se postignu sporazumi o saradnji između institucija često zbog neobavezognog i dobrovoljnog karaktera saradnje ona traje ograničeno tokom na primer projekta u čijim okvirima nastane;
- Problem relativno čestih promena vlasti i samim tim ljudi na relevantnim pozicijama dovodi do diskontinuiteta u razumevanju i podršci sprovođenju aktivnosti IS;
- Poseban problem umrežavanja aktera na svim nivoima predstavlja saradnja na osnovu ličnih poznanstava, a ne prihvaćenog institucionalnog okvira.

Veliki pomak na lokalnu u smislu IS trebalo bi da je donelo formiranje interresornih komisija (IRK) koje direktno povezuju sektore obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite. Prema Pravilniku o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku kojim je regulisan rad IRK, ovo telo osnova lokalna samouprava radi procene potreba za pružanjem dodatne obrazovne, zdravstvene ili socijalne podrške detetu i učeniku, a na osnovu interdisciplinarnog postupka analize situacije članova Komisije. Na osnovu tog postupka donosi se mišljenje IRK koje sadrži individualni plan podrške detetu (IOP) i način njegovog sprovođenja (ibidem).

Međutim, u praksi IRK-ovi imaju izvesnih problema u funkcionisanju koji se pre svega tiču nerazumevanja materije i uloga članova, potrebom za dodatnim tematskim obukama kao i obukama u oblasti mekihi veština, pa čak i nezainteresovanosti (usled nedefinisane i/ili niske nadoknade članovima za njihov rad). Prema Smernicama za planiranje i pružanje adekvatne intersektorske podrške za inkluzivno obrazovanje u lokalnoj zajednici (MOPS, 2015) jedna od najvećih zamerki funkcionisanju IRK jeste neobavezujuće sprovođenje i finansiranje predloženih mera koje onda pada na teret roditelja deteta kome je podrška potrebna. Usled ovakve situacije je važno da dođe do promene Pravilnika o radu IRK što pre na čemu je trenutno angažovana radna grupa sa predstavnicima resornih ministarstava, nezavisnih stručnjaka za inkluzivno obrazovanje, predstvincima civilnog sektora i roditelja.

U okviru RECI projekta kreirana su 3 lokalna Sporazuma o IS na prevenciji RNŠ (videti poglavlje 3 – studije slučaja i prilog 1) i to na sledećim principima saradnje:

- Usmerenost na potrebe deteta – svi aspekti saradnje se sprovode

prema potrebama dece;

- Dobrovoljnost – sve strane potpisnice u sporazumu učestvuju na bazi dobre volje i zajedničkog prepoznavanja društvenog problema koji postoji u zajednici i čije rešavanje predstavlja opšti interes zajednice;
- Proporcionalnost – potpisnice učestvuju u ovoj saradnji u skladu sa svojim javnim nadležnostima, interesovanjima i prema proceni sopstvenih kapaciteta da doprinesu ostvarivanju ciljeva saradnje;
- Jednakost potpisnica i zajedničko vlasništvo nad procesom – potpisnice uživaju status jednakih prava i imaju jedнако vlasništvo nad procesom saradnje u okviru sporazuma;

³³ Priručnik za lokalnu zajednicu: umrežavanje prema modelu usmerenom ka detetu, Agroinvest Fondacija Srbija, 2015

³⁴ Sl. glasnik RS, br. 63/2010

³⁵ Intervju sa koordinatorom jedne IRK

2.3. SPŠ komponenta 2: Mehanizam za rano upozoravanje

na decu u riziku od osipanja

2.3.1. Značaj sakupljanja

podataka o preranom

naruštanju školovanja

Postoji opšta saglasnost da je, kako bi se osmislike i primenile delotvorne politike usmerene protiv ranog napuštanja školovanja, neophodno stечи pravilno razumevanje obima i uzroka te pojave. Po našem mišljenju, ovo je moguće postići jedino na osnovu preciznih baza podataka, informacija i činjenica koje se odnose na sve nivoe i vrste obrazovanja. Naročito je značajno postojanje preciznih, tačnih i pouzdanih kvantitativnih podataka o broju učenika koji su prerano napustili školovanje ili su u riziku od RNŠ pošto su oni ključni za procenjivanje razmara RNŠ, a time i za osmišljavanje delotvornih preventivnih i interventnih strategija. To je jasno vidljivo i u Izveštaju Evropske Komisije pod nazivom Smanjenje preranog napuštanja školovanja: Ključne poruke i podrška politici (Reducing Early School Leaving: Key messages and Policy Support) iz 2013. godine, u kom su date jasne preporuke za usvajanje politika za borbu protiv RNŠ zasnovanih na

podacima. Suštinska ideja Izveštaja je da politike za borbu protiv RNŠ treba da budu zasnovane na širokom spektru podataka koji se tiču ključnih faktora RNŠ među kojima su: i) uzrast u kom dolazi do prekida obrazovanja i obuke; ii) veza između RNŠ i izostajanja sa nastave; iii) uticaj pola, uspeha u školi i dostignutog nivoa obrazovanja učenika na RNŠ; iv) informacije o socio-ekonomskom položaju učenika; v) pripadnost manjinskoj zajednici ili migratorni način života i/ili maternji jezik učenika (ibidem).

Izveštaj između ostalog ohrabruje kreiranje sistema za sakupljanje podataka o RNŠ na državnom, regionalnom i lokalnom nivou. Lokalni i regionalni sistemi baza podataka „mogu predstavljati osnovu za odgovor na konkretnu situaciju na regionalnom ili opštinskom nivou“ (2013:16). Da bi se to omogućilo, podaci i informacije o RNŠ treba da budu dostupni svim zainteresovanim stranama u formatu koji podržava kreiranje strategija, postavljanje ciljeva i pomno praćenju razvoja situacije. U vezi sa tim, treba uzeti u obzir i nekoliko uslova

koji moraju biti zadovoljeni. Kao prvo, relevantne podatke treba prijavljivati na vreme i dovoljno često, jer prijava podataka samo na godišnjem nivou može biti nedovoljna za blagovremeno reagovanje. Drugo, lični podaci treba da budu zaštićeni i njihovo sakupljanje treba da bude izvedeno u skladu sa zahtevima za zaštitu podataka koje postavlja svaka od država. Treće, (zbirni) podaci treba da budu transparentni jer otvorenost može da bude korisna u podsticanju saradnje između državnog, regionalnog, lokalnog i školskog nivoa i može biti okidač za inicijative i akcije vezana za RNŠ. Četvrti, prijavljivanja podataka treba da bude prilagođeno svakoj pojedinačnoj školi i njenim potrebama; važno je da se školama omogući jednostavno prijavljivanje podataka u lako pristupačnom formatu. Peto, sakupljanje i analiza podataka treba da budu osnova za iznalaženje konkretnih mera kao i pomoći lokalnim vlastima, zainteresovanim stranama i školama (naročito onima sa visokom stopom RNŠ), da kontinuirano unapređuju svoju praksu.

2.3.2. Upoznavanje sa mehanizmom

Kao što smo već naveli, ažurno i precizno sakupljanje podataka i vođenje evidencije od ključne je važnosti za puno razumevanje složenih uzroka i dinamike RNŠ, kao i za kreiranje i sprovođenje delotvornih preventivnih i interventnih strategija. Zbog toga sveobuhvatni pristup škole (SPŠ), kao model za smanjenje i borbu protiv RNŠ, uključuje poseban sistem prikupljanja podataka i praćenja pod nazivom mehanizam ranog upozoravanja (MRU ili prosti mehanizam).

Šire govoreći, MRU je alat koji pomaže školskom osoblju da prati rizik od RNŠ među učenicima i, ukoliko je neophodno, preduzme hitne mere u kritičnim situacijama, kao i da iznade delotvorne ad hoc odgovore u slučaju da je učenik već napustio školu. Osim ove njegove preventivne i interventne uloge, mehanizam čuva raniju evidenciju omogućavajući nastavnicima da steknu uvid u razvoj socio-kulturnog položaja učeničke populacije i razviju bolje strategije za podsticanje upisa na svim nivoima obrazovanja.

MRU se sastoji od tri međusobno povezane komponente:

1) Mehanizam se zasniva na matrici procene rizika koja predstavlja sveobuhvatnu shemu za procenjivanje rizika od RNŠ. U njoj se faktori RNŠ najčešće proučavani u naučnoj literaturi kombinuju sa faktorima specifičnim za lokalni okvir Južne Srbije, sa naročitim osvrtom na ruralne oblasti, siromašna naselja i životne i radne navike u romskoj zajednici.

2) Mehanizam funkcioniše kao platforma za praćenje, odnosno lako upotrebljiva softverska aplikacija koja omogućava školama da vode evidenciju obrazovnog i socijalnog profila učenika i da redovno prate njihove eventualne izostanke, školski uspeh i stepen socijalizacije. Štaviše, aplikacija podrazumeva i sistem prijavljivanja putem koga nastavnici mogu da istaknu kritične slučajevе i tako prate učenike za koje je procenjeno da su u najvećem riziku od RNŠ.

MRU je softverska aplikacija kreirana tako da njena instalacija bude jednostavna a upotreba intuitivna. Sve što je potrebno je jedan računar i osnovni nivo poznavanja rada na računaru, tako da, u principu, svaki zaposleni može da je koristi bez naročitih poteškoća. Aplikacija je kreirana tako da radi u okviru besplatnog softvera (Libreoffice Base) koji je slobodno dostupan za daunloudovanje³⁶ i može se instalirati na svaki operativni sistem, a sve kako bi se obezbedila puna kompatibilnost i minimizovao finansijski trošak. MRU mogu da koriste jedna ili više nadležnih osoba koje za to zaduži i ovlasti uprava škole. Idealni kandidati za ovu ulogu su učitelji, nastavnici, školski psiholozi i pedagozi ili drugo školsko osoblje koje vodi aktivnosti u kojima učestvuju učenici.

³⁶ Libreoffice se može daunloadovati na adresi: <http://www.libreoffice.org/download/download/>

2.3.3. Kako mehanizam funkcioniše u praksi?

Da bi MRU funkcionišao pravilno, osoba nadležna za upravljanje MRU-a treba da ispunи sledeće zadatke:

1. Kreiranje Registra učenika na početku školske godine;
2. Redovno prijavljivanje svih kritičnih slučajeva kroz Sistem za prijavljivanje;
3. Praćenje situacije preko automatski generisanog Izveštaja o riziku od osipanja
4. Vođenje evidencije o aktivnosti MRU kroz Dnevnik.

U tekstu koji sledi svaki od ovih koraka biće detaljno objašnjen i razmotren.

Kako bi se garantovala zaštita i poverljivost ličnih podataka, sve informacije o učenicima se čuvaju isključivo na školskom računaru na kom je instaliram MRU. Podaci se ne dele niti šalju trećoj strani bez prethodnog odobrenja uprave škole.

Preliminarni korak: kreiranje Registra učenika

Na početku školske godine nadležna osoba određena od strane uprave škole, unosi lične podatke svih upisanih učenika u Registar učenika putem posebnog elektronskog obrasca uključenog u MRU aplikaciju. U zavisnosti od ukupnog broja učenika, ovaj korak može biti manje ili više vremenski zahtevan. U svakom slučaju, kreiranje Registra učenika je preduslov za dobro funkcionisanje MRU. Pored toga, Registar (ukoliko je precizno popunjeno) može da predstavlja odličnu digitalnu zamenu za klasični dnevnik u papirnom obliku.

Za svakog/u učenika/cu u Registar treba da budu uneseni sledeći podaci:

- Ime i prezime
- Godina rođenja
- Pol
- Nacionalna/etnička pripadnost (uključujući i opciju neizjašnjen/a)
- Razred u koji je učenik/ca trenutno upisan/a

Pored toga, u Registru postoji mogućnost da se evidentiraju eventualni problemi koji učenik ima (ili je imao) u vezi sa uspehom, pohađanjem i /ili socijalizacijom u odeljenju tokom prethodnih godina. Ukoliko prijavi takav slučaj, od nadležnog lica će se dalje zahtevati da opiše socio-ekonomski položaj domaćinstva u kom učenik/ca živi tako što će izabrati jednu od mogućih opcija datih u sledećem spisku:

- Učenik/ca dolazi iz materijalno ugrožene porodice ili domaćinstva;
- Učenik/ca je iz porodice koja povremeno odlazi iz mesta stanovanja (npr. u potrazi za sezonskim poslovima ili radi traženja azila u inostranstvu);
- Učenik/ca je smešten u hraniteljskoj porodici
- Učenik/ca živi u udaljenom ili izolovanom naselju i putuje sam do škole;
- Učenik/ca je iz disfunkcionalne porodice (loši porodični odnosi, fizičko ili psihičko nasilje, i slično);

Ove opcije odgovaraju glavnim faktorima rizika koji su, na osnovu gorepomenute matrice procene rizika, bili prepoznati kao najznačajniji predznaci RNŠ u lokalnom kontekstu u kom je MRU prvo bio implementiran (u Knjaževcu, Prokuplju i selu Crvena Reka). Na kraju, nadležna osoba može upisati dodatne informacije koje ona smatra relevantnim za uključivanje u profil učenika u svrhu praćenja rizika od RNŠ, kao što su, na primer, posebni biografski podaci, eventualni zdravstveni problemi i druge različite okolnosti.

Slika 7 data dalje u tekstu predstavlja mogući primer elektronskog formulara za kreiranje elektronskog Registra. U gornji deo formulara unose se lični podaci učenika, u srednjem delu se kompletira profil učenika prijavljivanjem eventualnih problema koji se tiču uspeha, pohađanja nastave i socijalizacije sa ostalim učenicima. U donjem delu formulara data je lista poznatih faktora rizika među kojima će odgovorno lice odabrat one koji najbolje opisuju specifičnu situaciju i okolnosti u kojima se nalazi učenik.

Lični podaci učenika/ce:					
Razred	Ime	Prezime	Pol	Godiste	Nacionalna pripadnost
5. razred	Petar	Popović	muško	2006.	srpska
<p>Da li je učenik/ca tokom prethodne školske godine imao/la problema sa uspehom, pohađanjem i/ili socijalizacijom? Označite sve odgovarajuće stavke (ukoliko je to primenljivo):</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ učenik/ca je imao/la delimično zadovoljavajući ili loš uspeh ☒ njegovovrtnjena pohađanje je bilo nerедично ☐ učenik/ca je imao/la problema u socijalizaciji sa ostalim učenicima 					
<p>Opisite socijalni status učenika/ce (ukoliko je poznat) označavajući sve odgovarajuće stavke:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ učenik/ca je iz materijalno ugrožene porodice ☐ učenik/ca je iz porodice koja povremeno odlazi iz mesta stana (npr. radi traženja azila ili sezonskih poslova) ☐ učenik/ca je smesten/a kod hraniteljske porodice ☐ učenik/ca živi u udaljenom ili izolovanom naselju i putuje sam/a do škole ☐ učenik/ca je iz disfunkcionalne porodice (loši porodični odnosi, fizičko ili psihološko nasilje i sl.) 					
<p>Dodatačna zapalažnja (ako ih ima): Učenik je imao zdravstvenih problema.</p>					
<p>Unesi u Registar</p>					

Slika 7: Primer elektronskog formulara za kreiranje Registra učenika

Upotreba mehanizma:

Sistem za prijavljivanje

Pošto je formiranje Registra učenika završeno, mehanizam može da ispunи svoju ulogу platforme za praćenje uspeha, redovnosti pohađanja nastave i socijalizacije učenika sa ciljem otkrivanja i moguće prevencije rizika od RNŠ. Ova komponenta mehanizma se zove Sistem za prijavljivanje.

Tokom cele školske godine nadležna osoba će, kroz Sistem za prijavljivanje, prijavljivati sve kritične ili problematične situacije koje bi mogle nagovestiti da je određeni učenik u riziku od PNŠ. Te situacije uključuju prođuženo i neopravданo izostajanje iz škole, iznenadani ili neočekivani pad uspeha u savladavanju gradiva i probleme u socijalizaciji sa ostalim učenicima iz razreda i/ili sa nastavnim osobljem.

Prijavlјivanje se vrši putem posebnog elektronskog formulara uključenog u MRU aplikaciju, kroz sledeće korake:

- Odabir učenika/ce za kog/ju se unosi prijava iz Registra učenika (videti gore);
- Klasifikovanje slučaja u jednu od tri kategorije: uspeh, pohađanje, socijalizacija;
- Unošenje detalja o konkretnom slučaju;
- Unošenje prijave u Sistem za prijavljivanje.

Primer formulara za unošenje prijava kroz Sistem za prijavljivanje dat je u Slici 8 ispod:

Formular za unošenje prijava

Unesite današnji datum:
11/09/16 Format dd/mm/yy

Odaberite učenika/cu za koga/koju hoćete da unesete prijavu:
20 - (4. razred) Popović, Petar

Odaberite vrstu problema koji želite prijaviti:
Pohađanje

Unesite kratak opis problema:
Učenik ima veliki broj neopravdanih izostanaka.
Maximum: 140 karaktera

Unesi prijavu

Slika 8: Primer elektronskog formulara koji se koristi u Sistemu za prijavljivanje

Otkrivanje situacija visokog rizika i odgovar na njih: automatski Izveštaj o riziku od osipanja Iz Izveštaja o riziku od osipanja nadležna osoba može da stekne uvid u to koji su učenici trenutno u najvećem riziku od RNŠ. To je automatski generisani dokument u kom je dat spisak učenika raspoređenih prema broju zavedenih prijava (vidi Sistem za prijavljivanje gore). Tako će se učenici koji su u najvećem riziku od RNŠ naći na vrhu spiska, dok će se oni sa manjim brojem zavedenih prijava naći u donjem delu spiska. Pored toga, svaki Izveštaj o riziku od osipanja sadržaće i sažet profil svakog od učenika na spisku i pregled svih do tada zavedenih prijava vezanih za njega (datum, vrsta problema, detaljan opis). Na ovaj način nadležna osoba u svakom momentu može imati preciznu sliku trenutne situacije, što omogućava upravi škole da prepozna, prati i blagovremeno i deotvorno odgovo-

ri na upozorenja. Svaki automatski Izveštaj o riziku od osipanja može se sačuvati na računaru i, ukoliko je potrebno, štampati. Ispod možete videti i Sliku 9 u kojoj je dat jedan mogući primer automatskog Izveštaja o riziku od osipanja.

Osim kao ključno sredstvo za prepoznavanje i odgovaranje na situacije u kojima je rizik od PNŠ izuzetno visok, Izveštaj o riziku od osipanja može da ima i praktičnu ulogu u kontekstu odnosa između škole i roditelja. Nastavno osoblje bi, na primer na roditeljskim sastancima, moglo da koristi detaljnu evidenciju koju Izveštaj sadrži kako bi podstaklo angažovanje roditelja. Na kraju, zbirni podaci sadržani u Izveštaju o riziku od osipanja čine ga dragocenim instrumentom u podizanju svesti lokalne zajednice o rizicima i mogućim posledicama PNŠ.

RECI: Izveštaj o riziku od osipanja

Datum: 26/09/16

Učenici/ce su poređani prema broju unetih prijava. Na početku spiska nalaze se učenici koji su najviše izloženi riziku od napuštanja školovanja.

Petar Popović

4. razred, 2007. godište

Petar živi u udaljenom ili izolovanom naselju, -- Tokom prethodne školske godine Petar je imao/la problema sa uspehom, pohadanjem, -- Učenik je prethodne godine imao zdravstvenih problema.

Broj prijava: 5

02/09/16	Socijalizacija	Učenik je napao drugog učenika.
25/08/16	Socijalizacija	Učenik ne želi da se druži sa svojim vršnjacima.
28/08/16	Pohadanje	Učenik i dalje ima veliki broj neopravdanih izostanaka.
20/08/16	Uspeh	Učenik je imao niz loših ocena iz sledećih predmeta: A, B, C.
22/08/16	Pohadanje	Učenik nije dolazio u školu 10 dana za redom.

Slika 9: Primer automatskog Izveštaja o riziku od osipanja

Praćenje funkcionisanja MRU

Pored Registra učenika, Sistema za prijavljivanje i automatski generisanog Izveštaja o riziku od osipanja, mehanizam sadrži i četvrtu komponentu: Dnevnik. Njegova svrha je da omogući nadležnoj osobi da prati funkcionisanje i delotvornost samog mehanizma tokom cele školske godine. On takođe podrazumeva elektronski formular (ne mnogo različit od formulara za unošenje

prijava) u koji nadležna osoba može da unosi beleške i komentare o delovanju mehanizma, na primer da li on pravilno funkcioniše, kako može biti unapređen, da li i kako je škola reagovala na upozorenja, i tako dalje. Dakle, kroz Dnevnik će nadležna osoba moći i da vodi evidenciju o delovanju mehanizma i da predloži načine za unapređenje njegovog funkcionisanja kako bi se on učinio još intuitivnijim, efikasnijim i delotvornijim.

Zahvaljujući svojoj fleksibilnosti, pored MRU, Dnevnik može da se koristi i za vođenje evidencije o drugim aktivnostima. Na primer, može se koristiti za vođenje evidencije o aktivnostima u okviru TUTORING programa (kao što je to i bio slučaj u tri mesta gde je mehanizam već bio implementiran u okviru RECI projekta, a što će biti objašnjeno u trećem poglavlju), ili bilo kog drugog projekta koji uključuje školu i učenike u njoj.

Slika 10 ispod predstavlja jedan mogući primer elektronskog formulara za unošenje beleški i komentara u Dnevnik.

The screenshot shows a green header bar with the title "Formular za vođenje dnevnika". Below it, there's a section titled "Uputstvo" containing text about the RECI mechanism and its purpose. The main form area has the following fields:

- "Unesite današnji datum:" with a date input field showing "26/09/16" and a placeholder "Format: dd/mm/gg".
- "Unesite novi unos:" with a text area containing a note: "Uneli smo ukupno pet prijava ovog meseca. Kroz Izveštaj o riziku od osipanja smo videli da je jedan slučaj posebno urgentan, i škola je zvala Centar za socijalni rad. Čekamo njihov dolazak u školu."
- "Ime i prezime autora:" with an input field showing "Tanja Mirković".
- A green "Unesi u Dnevnik" button at the bottom right.

Slika 10: Primer elektronskog formulara za vođenje Dnevnika

Dnevnik može biti sačuvan u računaru i štampan kad god je to potrebno. Mogući primer Dnevnika dat je u Slici 11 ispod.

RECI: Dnevnik o korišćenju mehanizma

Datum: 26/09/16

26/09/16 Tanja Mirković

Uneli smo ukupno pet prijava ovog meseca. Kroz Izveštaj o riziku od osipanja smo videli da je jedan slučaj posebno urgentan, i škola je zvala Centar za socijalni rad. Čekamo njihov dolazak u školu.

Slika 11: Primer unosa u Dnevnik

2.4. SPŠ komponenta 3: TUTORING program

Opis programa

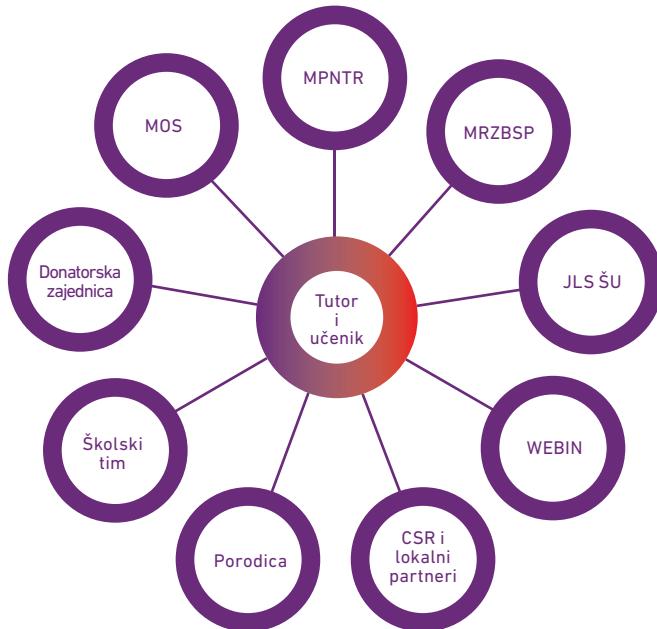
TUTORING SRBIJA je program koji je Zapadnobalkanski institut razvio 2012. godine kako bi doprineo kreiranju nove socio-ekonomiske (obrazovne) usluge u zajednici koja se zasniva na intersektorskoj saradnji, odnosno dugoročnom partnerstvu relevantnih aktera na svim nivoima sa opštim ciljem da se doprinese smanjenju stope osipanja dece iz školskog sistema u Republici Srbiji. Program je nastao na principu SPŠ u tretiranju fenomena osipanja dece (Slika 12) sa centralnom pozijom koju

zauzimaju učenik i njegov/njen tutor i sistemima podrške oko njih – na nacionalnom nivou u vidu relevantnih ministarstava, na lokalnom nivou u vidu JLS i ŠU i školskih timova, kao i predstavnika drugih relevantnih organizacija.

TUTORING program predstavlja moguću, na 7 OŠ u Srbiji testiranu, meru intervencije na osnovu koje se u radu sa decom kod koje dođe do pojave riziko faktora vezanih za RNŠ, sprečava njihovo osipanje iz škole putem individualne podrške dodeljenog tutora.

Za bolje razumevanje TUTORING modela možete pogledati publikaciju dostupnu na http://www.wb-institute.org/meta-content/uploads/pub_Introducing-TUTORING-SERBIA-2014.pdf. Takođe za nove ideje u sprovođenju programa, kao i preporučene obrasce i materijale posetite internet stranu programa na <http://tutoring.wb-institute.org>. Osnovni principi na kojima se zasniva program, specifični ciljevi i čekivani rezultati predstavljeni su u Tabeli 9.

Slika 12: Princip SPŠ u okviru TUTORING programa

PRINCIPI TUTORING PROGRAMA	SPECIFIČNI CILJEVI	OČEKIVANI REZULTATI
Inkluzija i nediskriminacija	Povećati opšti nivo znanja i/ili bolje poznavanje specifične materije	Bolji uspeh učenika
Poštovanje svih principa iz UN Konvencije o pravima deteta	Poboljšana socijalizacija učenika	Smanjenje broja izostanaka sa nastave; Povećanje samouzdanja; Povećanje motivacije za učenjem;
Solidarnost	Poboljšanje u odnosima između škole, roditelja i dece	Bolji odnosi učenika sa vršnjacima; Aktivno učešće u zajedničkim vršnjačkim aktivnostima i javnom životu; Positivna povratna informacija od roditelja koji povećavaju učešće u školskim aktivnostima i učenju i socijalizaciji svog deteta; prepoznavanje programa kao učinkovitog i korisnog; Nastavnici postaju otvorenniji prema mladima, senzitivizirani za rad sa različitim decom;
Volonterizam	Razvoj pozitivnih stavova prema volontiranju u zajednici	Deca se rado uključuju u program, čak postaju tutori u narednim godinama svojim vršnjacima;
Uključivanje svih aktera i osiguranje osećaja vlasništva nad programom	Podizanje nivoa svesti javnosti i institucija na temu RNŠ	Specifična (profesionalna) i opšta javnost dobijaju informacije putem IS o temi RNŠ i načinama smanjenja tog fenomena;

Tabela 9: Principi, ciljevi i rezultati programa TUTORING SRBIJA

Učesnici		
<p>TUTORING program se odvija 1 ili 2 puta nedeljno sa učenikom u riziku i dodeljenim tutorom u školi pre ili posle nastave. Glavni učesnici u programu su deca u riziku od RNŠ i njihovi dodeljeni tutori. Najčešće kategorije dece/učenika kojoj je podrška tutora potrebna u Srbiji su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Deca sa lošijim uspehom u školi • Deca koja imaju problema u socijalizaciji sa vršnjacima i/ili nastavnicima • Deca iz višečlanih porodica • Obrazovno i na drugi način zanemarena deca • Deca migranata/sezonskih radnika (situacija reintegracija povratnika) 	<ul style="list-style-type: none"> • Deca iz siromašnih porodica i/ili sredina • Deca koja su na institucionalnom smeštaju • Deca koja su obolela i/ili se vraćaju u školu nakon medicinskih intervencija <p>Tutori na programu su najčešće:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mlade osobe • studenti • svršeni studenti neretko nezaposleni • srednjoškolci • vršnjaci dece kojima je podrška potrebna • bivši učenici programa • NVO volonteri 	<p>Takođe praksa je pokazala da je na osnovu saradnje škola i zajednice, moguće da tutor postane i stručno lice zaposленo u nekoj od lokalnih institucija poput CSR ili JLS, ili čak nastavni kadar škole.</p> <p>Tim tutora predvođen je tutorom tim liderom koji organizuje mesečne sastanke tutora, razmenu iskustava i problema i predstavlja neku vrstu medijatora u odnosima tutora i škole, kao i drugih aktera u zajednici. Tutori vode dnevnik tutora u koji beleže sve bitne detalje u radu sa detetom, i na kraju školske godine ga predaju PP službi.</p>

³⁷ Formu dnevnika tutora kao i druge radne materijale za sprovođenje TUTORING programa možete preuzeti na sajtu <https://tutoring.wb-institute.org>

U zavisnosti od opredeljenja škole, odnosno postojećih kapaciteta, mogući akteri koji se u program direktno uključuju su i PP službe (mentorji tutora, stručna podrška), direktori (praćenje toka programa), saveti roditelja škola (odobravanje aktivnosti, širenje dobre prakse), učenički parlamenti (organizovano vršnjačko podučavanje), nastavnici (praćenje programa i napretka deteta, rad sa roditeljima), NVO i KzM (upravljanje procesom selekcije tutora), JLS (simbolična finansijska podrška za tutore i obezbeđivanje prevoza do udaljenih mesta).

Koraci u sprovođenju programa

TUTORING u zajednici ima 2 faze: priprema i sprovođenje, koje su detaljno razrađene u Akcionom planu³⁸ za sprovođenje TUTORING programa, koji svaka škola u kojoj se program sprovodi, treba da unese u svoj Plan i program rada za tekuću godinu.

U pripremnoj fazi predviđeno je 5 koraka sa specifičnim aktivnostima:

- Uvođenje programa u zajednicu: razumevanje strukture, podela uloga i odgovornosti
- Potpisivanje Sporazuma o intersektorskoj saradnji na prevenciji ranog napuštanja školovanja.
- Odabir dece za učešće u programu,
- Konkurs za tutore, selekcija i orientacija
- Uparivanje učenika i tutora, dogовори са разредним starešинама и roditeljima.

Faza sprovođenja obuhvata korake:

- Individualni rad tutora sa detetom
- Nadzor i stručna podrška
- Završetak programa.

Predlog detaljnog sprovođenja svakog koraka dogovara se na 2. ToT obuci u OŠ o prevenciji osipanja dece pre početka programa kada se intersektorskim pristupom kreira detaljan Akcioni plan. Program je fleksibilan u pogledu izmena i novih ideja koje akteri donose u novim sredinama. U tom smislu u nekim školama akcenat je stavljen na korišćenje mogućnosti (npr. mentor-skog rada sa tutorima) nastavnog kadra i PP službi koji učestvuju u programu u skladu sa Pravilnikom o stalnom stručnom usavršavanju nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika (Službeni Glasnik RS, 86/2015) i Dokumentom o vrednovanju stalnog stručnog usavršavanja u ustanovi koji predlaže Školska uprava.

Kvalitetna orijentacija tutora u odnosu na opis zaduženja i kompetencije dodatno podstiče njihov rad i osigurava željene ishode. Na orijentaciji tutori dobiju specifična nova znanja, naročito u pogledu prenosivih veština i novih metoda rada – projektno učenje. Nedovoljan broj pedagoških i personalnih asistenata je problem sa kojim se suočavaju mnoge škole u Srbiji i time ističu tutoring kao dodatnu podršku u obrazovanju dece u riziku od osipanja nastavnicima, razrednim starešinama i učiteljima. Iskustva iz Raške nače i da program može biti podstrek roditeljima da koriste IOP u obrazovanju svoje dece.

³⁸ Formu dnevnika tutora kao i druge radne materijale za sprovođenje TUTORING programa možete preuzeti na sajtu <https://tutoring.wb-institute.org>

³⁹ Radne materijale za sprovođenje TUTORING programa možete preuzeti na sajtu <https://tutoring.wb-institute.org>

Posebno važna tema u smislu kvaliteta programa jeste uparivanje romske dece sa romskim tutorima kada/gde je to moguće kod dece u nižim razredima. Romska deca u višim razredima mogu, a negde je to čak i poželjno, imati neromske tutore pri čemu treba imati u vidu da je specifičan problem romske dece upotreba srpskog jezika. Interesorna komisija za odabir tutora bi trebalo da definiše 9 kompetencija koje tutori moraju imati.

Poželjan vremenski okvir godišnjeg sprovodenja programa je:

- struktura, pripremne aktivnosti i planiranje toka sprovodenja (podela uloga - timovi, odabir dece, odabir tutora, rad sa roditeljima, upravljanje dece i tutora) – septembar i oktobar mesec
-

• sprovodenje TUTORING programa (aktivnosti podučavanja i monitoringa) - od prve nedelje novembra jedne godine (nakon sednice tromesečja) do 31. avgusta naredne godine

-
- evaluacija programa do 15. septembra, usvajanje (novog) Akcionog plana

Individualni pristup u okviru TUTORING programa je radni aranžman u kojem svaki učenik samostalno radi na zadatku. Njegov tutor pokušava da na najbolji mogući način održava proces učenja kroz obezbeđivanje prilagođene podrške koja odgovara specifičnim potrebama i individualnim karakteristikama svakog deteta. Kroz rad jedan-na-jedan sa detetom, tutor neguje svoju kreativnost, nezavisnost i samopouzdanje, a može i naučiti nove stvari o različitim kulturnoškim aspektima od detata sa kim radi.

Da bi se angažman tutora doveo u optimalne okvire, predlažemo da svaki tutor postavlja sebi sledeća pitanja i odgovori na njih (slušajući i mišljenje učenika kada god je to moguće):

- Koje konkretnе ciljeve želimo da postignemo?
- Kako ćemo meriti naš uspeh?
- Da li je cilj ostvariv, praktičan i usklađen sa ukupnim sposobnostima učenika?
- U kom vremenskom periodu je cilj realno ostvariv?
- Koje se prekretnice mogu postaviti između polazne tačke i krajnjeg cilja da prate napredak i modifikuju taktiku rada?
- Da li postoji nešto specifično u situaciji učenika što može da ometa postizanje postavljenog cilja?

Podrška koja se pruža učenicima u unapređenju njihovih veština i sposobnosti učenja može imati jedan ili više sledećih oblika:

- Učenje putem otkrivanja
- Konvergentno učenje - logično zasnovano
- Interaktivno učenje
- Praktično učenje

Tutori mogu primeniti sledeće metode rada:

- Izloženost problemu: projektno učenje
- Dialog
- Postepeno rešavanje problema
- Objašnjenje / pojašnjenje: demonstracija kroz uvođenje praktičnih primera i / ili korištenje didaktičkih materijala
- Participativni metod dolaska do rešenja
-

Tokom rada sa učenicima moguće je postići sledeće zadatke i ciljeve:

- Učenje kako naučiti - predstavljanje različitih strategija i metoda učenja
- Fokusirano učenje – u odnosu na unapred postavljeni cilj
- Redovna izrada domaćih zadataka
- Samostalno ponavljanje/preslišavanje naučenih lekcija
- Saradnja sa roditeljima i nastavnicima u oblasti informisanja i razmene iskustava i unapređenja odnosa
- Socijalni razvoj i stvaranje odnosa zasnovanih na poverenju

2.5. SPŠ komponenta 4: uloga roditelja (ili kako do dobrog odnosa sa roditeljima?)

Učešće roditelja u radu škola je važno na svim nivoima: kroz savete roditelja, školske odbore, ali i kroz različite vannastavne aktivnosti. Roditelji mogu da pokrenu značajne promene, naročito kada je sistem rigidan i previše zatvoren. U većini slučajeva roditelji uopšte ne znaju koliku moć mogu imati, pa zato obično i ne uzimaju reč na školskim sastancima. Štaviše, nije stvar samo u učešću roditelja nego i u izgradnji čvrstih partnerstava u okviru zajednice pod čim se po-drazumeva svaki formalni dogovor koji se može napraviti između škole i pojedinaca, udruženja kakva su organizacije civilnog društva, privatnog sektora ili javnih institucija, a u cilju ostvarivanja programa, pružanja usluga ili sredstava kojima bi se podržala postignuća učenika i njihovo sveopšto blagostanje. Saveti roditelja su samo jedna od karika u lancu u kom ne treba zanemariti nijednog člana. Da bi partnerstvo bilo uspešno treba da budu uključeni svi relevantni akteri. Bez sumnje, lokalna samouprava je ta koja treba da iznađe rešenja za podršku aktivnosti koje sprovode škole, kulturne, zdravstvene i socijalne ustanove. Tokom više od 10 godina iskustva u radu u sektoru organizacija civilnog društva i vođenja Udruženja građana „Roditelj“, često smo bili svedoci otvorenog nezadovoljstva koje su roditelji ispoljavali prema

školama – njihovom načinu rada, pristupaju različitim problemima i njihovom rešavanju. Roditelji su bili uvereni da su škole nepristupačne za saradnju, a, s druge strane, škole su tvrdile isto to za roditelje. Shvatili smo da je glavi razlog za to nedostatak kvalitetne komunikacije, što za posledicu ima sve veći jaz, nezadovoljstvo i niz neiskorišćenih potencijala sa obe strane.

Nekoliko godina smo koordinirali aktivnosti projekta „Uključivanje roditelja u škole“ u dve beogradске opštine. Tokom rada smo shvatili da roditelje nije tako lako pokrenuti i uključiti. Neki od njih jednostavno nisu zainteresovani, iako jesu ili su bili u savetu roditelja pri školi koju pohađaju njihova deca. Svesni toga da samo prisustvo u nekom školskom telu roditeljima ne daje osećaj da zaista učestvuju u procesu školovanja svoje dece, daljim sastancima i sazivanjima roditelja u dve opštine u kojima smo radili pristupili smo sa velikim strpljenjem. Tokom vremena, sve više roditelja je počelo da dolazi na sastanke i inicira dalje aktivnosti.⁴¹ Mnoge od aktivnosti u kojima učestvujemo, a koje se odvijaju u školama ili u okviru partnerstva u zajednici inspirisane su sličnim ak-

tivnostima koje nalazimo u mnogim drugim, pre svega zapadno-evropskim, državama, ali i u Kanadi i SAD. Možemo slobodno reći da se u ovim zemljama ulaže mnogo vremena i sredstava u unapređenje politika vezanih za saradnju škola i zajednica. Prvi korak obično predstavlja informisanje roditelja o tome da porodica i zajednica mogu imati važnu ulogu u onome što se odvija unutar škole. Sledeći korak je sprovođenje istraživanja u zajednici – kroz razgovore, javne tribine, upitnike i fokus grupe – u cilju razumevanja i pokretanja rešavanja lokalnih pitanja i problema. Na kraju, oni nastoje da obezbede delotvorne načine za uključivanje roditelja i članove zajednice u proces poboljšanje uslova školovanja i pružanja podrške učeničkim postignućima. Istraživanja vršena u tim zemljama pokazala su da članovi zajednice stiču mnogo veće poverenje u neku inicijativu kada se uvere da su na kraju i njihova mišljenja uzeta u obzir i vide promene koje su učinjene zahvaljujući tome.⁴²

⁴¹ „Dobre prakse za uključivanje roditelja u škole“, Dragana Soćanin, Udruženje građana „Roditelj“, 2013
<https://www.scribd.com/doc/120954741/Dobre-prakse-za-uspesno-uključivanje-roditelja-u-shkole>

⁴² „Strategies for Community Engagement in School Turnaround“, The Reform Support Network, podržano od strane Ministarstva obrazovanja SAD, Mart 2014.

Partnerstvo u zajednici – primeri iz sveta

Škola može u dogovoru sa roditeljima napraviti godišnji plan aktivnosti zasnovan na njihovim i potrebama njihove dece. Postoji značajan broj stvarnih primera⁴³ partnerstava škola i zajednica koji se mogu bez teškoća primeniti u gotovo svakoj zemlji i svakoj zajednici:

- U saradnji sa lokalnim sportskim udruženjima škola radi na organizovanju letnjeg sportskog programa za celu porodicu, informišući lokalno stanovništvo o dostupnim vrstama sportskih aktivnosti;
- Sa lokalnim organizacijama civilnog društva/udruženjima građana škola radi na stvaranju programa protiv vršnjačkog nasilja kako bi se osigurala bezbednost svih učenika;
- Lokalni policijski službenici obezbeđuju obuku iz rešavanju sukoba učenicima i nastavnicima škola u lokalnoj zajednici;
- U saradnji sa lokalnim zdravstvenim centrom, srednje škole osnivaju zdravstvena savetovališta u samim školama;
- Velike korporacije dodeljuju stipendije za više obrazovanje redovnim učenicima koji su postigli izuzetan uspeh u školi;

• Stanovništvo i škola zajedno se mobilišu u rešavanju pitanja bezbednosti u lokalnoj zajednici; organizuju se kako bi pre i posle nastave obezbeđivali pešačke prelaze u okolini škole.

Vredno je pomenuti i Američku udruženje roditelja i nastavnika (National Parent Teacher Association - PTA) koje igra nezamenljivu ulogu u uključivanju porodica i zajednice u školu.

Udruženje predstavlja vezu između škole i roditelja, a zaduženo je i za organizovanje nastavnih i vannastavnih programa, regrutovanje volontera, kako iz redova učenika tako i iz redova roditelja, koji bi svojim radom podržali takve programe i događaje, itd.

Biti kao roditelj uključen u rad škole i delovati proaktivno zahteva posvećenost, a često i liderske veštine, i, u skladu sa tim, odnosi određenu količinu vremena, a donosi određenu količinu stresa. Zato je jako bitno da se roditelji ne uključuju u rad saveta roditelja ili školskog odbora ukoliko unapred nisu svesni svega što to sa sobom nosi. Učestvovanje roditelja u radu škole povezano je i sa većim uključivanjem zajednice. Škole koje u svoj rad uključuju roditelje

i zajednicu pomažu izgradnju i očuvanje sveopštег poverenja i podrške. Sve strane osetiće prednosti ovakvog združenog prisupa. On koristi školama, ali i porodicama i različitim akterima u zajednici, ustanovama i drugim grupama. Kao rezultat učestvovanja u radu škola, povećava se sposobnost zajednice da razume i odgovori na potrebe učenika i njihovih porodica.

⁴³ Ohio Community Collaboration Model for School Improvement, Implementation guide: Community Partnerships; The Ohio State University, CAYCI -Community and Youth Collaborative Institute, 2008.

⁴⁴ Good Governance for School Boards: Trustee Professional Development Program, Module 9: Family and Community Engagement, Ontario Public School Board Association

Koristi za učenike:

- Učenici vide da njihovi roditelji visoko cene obrazovanje i od njih očekuju uspeh u školi.
 - Deca dobijaju pristup većem broju školskih i vanškolskih aktivnosti.
 - Njihovi problemi mogu biti rešeni mnogo brže jer njihovi roditelji imaju dobar odnos sa nastavnim osobljem.
 - Čini ih srećnim kada njihovi roditelji uživaju na školskim događajima.
-

Koristi za roditelje:

- Kada poznaju sistem i imaju više informacija o obrazovanju svoje dece, roditelji mogu bolje da im pomognu i da ih ohrabre.
 - Kada je uspostavljen dobar odnos između roditelja i škole njihove dece, od toga koristi imaju svi.
 - Kada su uključeni i učestvuju u procesu školovanja svoje dece, roditelji se mogu uveriti da ona dobijaju dobro obrazovanje.
-

Koristi za škole:

- Roditelji donose veštine i iskustva koji dopunjaju veštine i iskustva nastavnika.
- Poboljšavaju se uspeh i vladanje učenika i smanjuje broj izostanaka.
- Nastavnici imaju s kim da razgovaraju o novim idejama i imaju pomoći u razvijanju planova za školu.
- Uvećavanje sposobnosti i spremnosti roditelja da kod kuće sa svojom decom primenjuju delotvorne strategije učenja.
- Roditelji mogu davati savete i pomoći oko toga kako da se dopre do ostalih roditelja i da se i oni uključe.

"Uključivanje članova porodice i zajednice u školski život i obrazovanje dece obogaćuje sredinu u kojoj deca uče i direktno doprinosi uspehu učenika. Porodica pruža emotivnu i fizičku podršku učeniku, a poverenje koja ona ima u školu da ona čini to isto ima pozitivan uticaj na uspeh i blagostanje deteta. Aktivno učestvovanje okoline pomaže i stvaranje jakih, demokratski angažovanih zajednica."

- Učešće porodice i zajednice, Udruženje odbora državnih škola Ontarija, (Family and Community Engagement, Ontario Public School Board Association)

Mogućnosti ima nebrojeno. Teoretisanje o njima može biti vrlo plodonosno jer širi vidike i otvara nove načine i kanale komunikacije. Ali, odgovornost za realizaciju svih idejnih rešenja leži isključivo na nama, jer samo mi držimo ključ za uspeh naše dece u školi i dalje – u onome za šta ih škola priprema. Mi treba da im prokrčimo taj put. Obrazovni sistem nije smeštanje znanja u dečije glave – već važnije od toga – stvaranje uslova u kojima će se deca obrazovati.

U Srbiji postoji nekoliko sličnih pilot inicijativa, pošto je Srbija zemlja zaista izuzetnih stručnjaka iz oblasti psihologije, obrazovanja i ranog razvoja deteta. Pored toga, Srbija je zemlja sjajnih aktivista koji deluju u okviru organizacija civilnog društva, takođe na polju obrazovanja. Svi oni tesno sarađuju i veoma naporno rade na novim idejama i inicijativama. Ipak, postoji veliki jaz između njihovih predloga zasnovanih na podacima i kreatora politika koji ih mogu, a ne moraju razumeti.

3 ZAJEDNICE PRAKTIČARA

3.1. Knjaževac

OŠ „Vuk Karadžić“ ima nešto više od 500 učenika od čega 10% čine učenici romskog porekla. Škola je uspostavila saradnju sa relevantnim ustanovama na lokalnom nivou (romski medijator pri opštini, Centar za socijalni rad, lokalne NVO) kako bi obezbedila posebnu podršku i pomoć u slučajevima gde je to potrebno, a to je omogućilo da se romska deca uključuju u sve obrazovne aktivnosti sa iste startne pozicije kao i ostali učenici. Glavni faktor rizika za RNŠ na lokalnom nivou je činjenica da neke romske porodice odlaze u inostranstvo na duže periode vremena – radi sezonskih poslova ili apliciranja za azil – vodeći sa sobom i decu. Pored toga kao česti riziko faktori u populaciji romske dece identifikovani su predrasude i siromaštvo. Kao posebno bitan riziko faktor u pre-stavljenom nacrtu mehanizma za rano upozoravanje, a koji smo dodali u delu profila socijalno-ekonomskog statusa deteta jeste situacija učenika putnika. OŠ ima psihologa, ali ne i pedagoga. Istaknuta je potreba bolje komunikacije sa roditeljima, naročito roditeljima romske dece.

Intersektorska saradnja

Uprava škole, direktorka i PP služba, su nosioci projektnih aktivnosti koje se ostvaruju razvojem i primenom MRU, kao i sprovodenjem TUTORING programa uz aktivno komuniciranje rezultata prema JLS i uz podršku i saradnju sa CSR i lokalnom NVO – Centar za kreativni razvoj Knjaževac koja radi sa mladim volonterima, te dobija značajnu ulogu u procesu odabira tutora. Najbolja saradnja u sprovodenju TUTORING programa ostvarena je između OŠ i CSR, kao i lokalne NVO. Iskustva zajedničkog rada sa decom u riziku su jako lepa, a razmišljamo da na dalje uključimo decu koja su ove godine bila u programu da naredne preuzmu uloge tutore (intervju sa predstavnicima OŠ). Saradnja sa JLS postoji, iako se ona odnosi uglavnom na podršku JLS u infrastrukturnom sređivanju škole, ne u sadržinskom u smislu udлага u zajednici. Postoji inicijativa od OŠ ka JLS da se za sprovođenje TUTORING programa izdvoje simbolična sredstva iz opštinskog budžeta (5000 RSD mesečno) kao volonterski džeparac za tutore.

TUTORING i odnos sa roditeljima – šta smo postigli, šta smo naučili?

Program vršnjačkog podučavanja kao spajanje talentovane dece i dece u riziku od RNŠ ocenjen je kao izuzetno važan doprinos ostanka u obrazovanju što većeg broja dece, kao i pro-socijalnog delovanja na decu u riziku i od dece, natavnika i roditelja. Prepoznata je potreba za ovakvim programom kod većeg broja dece nego što smo imali mogućnosti da obuhvatimo tokom jedne školske godine. Broj dece u riziku od RNŠ koja inicijalno ulaze u program je 15, međutim kako je program dobio na popularnosti u njega se neformalno uključuje još 10 dece koja dobijaju podršku tutora tokom godine. Centar za kreativni razvoj preuzima ulogu nosioca procesa selekcije tutora (raspisivanje konkursa) i daje tutora tim lidera. Pojedini tutori prisustvuju i nastavi deteta (sede sa njim/njom u klupi tokom određenog vremena) uz saglasnost roditelja sve dece u razredu (program je razbio predrasude o deci i nema segregacije).

Ukupno 11 tutora kontinuirano je radilo na programu tokom školske godine individualno sa u proseku po 2 učenika po 2 sata nedeljno. Na Savetu roditelja dati su pozitivni komentari o programu, a posebno je istaknuta komponenta programa koja se odnosi na podršku socijalizaciji koja je ocenjena kao vrednija i od napretka u uspehu deteta. Potreba za programom je velika i ove godine bilo je dece na čekanju (manjak tutora – potreba za većim brojem mladih tutora, odnosno njihovom motivacijom putem npr volonterskog džeparca, nagrađivanja u vidu obuka ili putovanja i slično). Saradnja sa tutorima je ocenjena kao dobra. Tutori su angažovani volonteri preko Centra za kreativni razvoj, a i mlađe kolege iz škole preuzimaju tu ulogu. Izvetaji o radu tutora bili su predmet svakog nastavnog veća, a tutori su prihvaćeni na pravi način – kao podrška nastavnicima u ostvarivanju maksimalnih potencija kod sve dece učesnika i u smislu sprečavanja osipanja dece u riziku. Na redovnim sastancima sa tutorima u školi delila su se iskustva, problemi i pružala stručna podrška u radu (preko PP službe).

Mnogo toga novog smo čuli i naučili i mi od dece⁴⁵ zahvaljući odnosu poverenja koji se stvario između dece i tutora. Saznali smo da deca nemaju računare/internet i da ih je nekad sramota da idu u školu. Takođe smo shvatili da je neophodno u program uključiti i srednje škole jer je povezanost različitih nivoa obrazovanja radi daljeg praćenja dece izuzetno važna za evaluaciju rezultata i primenu adekvatnih mera u svakom uzrastu deteta/ mlade osobe.

Mladi nastavni kolektiv škole tokom programa ističe potrebu za obukama u domenu:

- komunikacije
 - monitoringa
 - IKT
 - Metodologije rada
-

Rukovodstvo OŠ šalje Opštini dopis oko podrške tutorima (mogućnost volonterskog džeparca) jer je program dobar, daje rezultate i treba ga proširiti i na druge zainteresovane škole koji imaju problem osipanja.

Iako je TUTORING viđen kao nediskriminišući program koji nije namenjen samo romskoj deci u školi i time je dobio podršku većine roditelja, i dalje se ističu problemi u radu sa roditeljima (neodazivanje ili preskakanje časova). To je najslabija karika na kojoj je potrebno daleko veće angažovanje u budućnosti.

Dece koja su učestvovala u programu dolaze iz porodica razvedenih i/ili siromašnih roditelja usled čega moraju da rade. Većini dece je ustvari potrebnija veća pažnja i briga roditelja kako bi postigli velike rezultate. Kroz TUTORING smo to postigli. Škola piše pisma roditeljima, razredne starešine neretko odlaze i na vrata kako bi se ostvarila neophodna komunikacija. Većina roditelja je dala pristanak za ulazak svoje dece u TUTORING program bez problema i u tome prepoznala dodatan vid podrške. Međutim, ono što nismo uspeli jeste da povećamo interesovanje roditelja za praćenje napretka deteta (ibidem).

⁴⁵ Radne materijale za sprovođenje TUTORING programa možete preuzeti na sajtu <https://tutoring.wb-institute.org>

Naše priče

Milica, učenica 6. razreda, uključena je u TUTORING program u okviru projekta RECI, od samog početka, tj. od decembra 2016. godine iz više razloga. Milica dolazi iz socijalno osetljive grupe, tj. porodice gde otac često nije kod kuće, a majka je bez posla, domaćica, i pored Milice imaju malu bebu. Porodica je korisnik socijalne pomoći, tako da Milica u svojoj sredini nema dovoljno kapaciteta za neophodnu pomoć u učenju što je ujedno i posledica njene povučenosti. Moj cilj je bio da joj pomognem u razumevanju i verbalizaciji gradiva, odnosno, komunikaciji i socijalizaciji uopšte. Od samog početka rada sa Milicom, pokazala je zainteresovanost za učenje i rad. Kada smo decembra počele sa radom, Milica je imala 7 jedinica, nije radila domaće zadatke i često je zaboravljala da ponese knjige iz nekih predmeta. Nakon mesec i po dana rada sa njom, uspela je da popravi 4 jedinice, čak je i iz nekih predmeta popravila ocene za jednu više. Vrlo dobro je savladavala gradivo, počela je redovno da radi domaće zadatke, nosila je sve knjige i postala je aktivna na časovima. U tom kratkom periodu, od decembra do

februara, video se veliki napredak ali je bilo potrebno nastaviti rad sa njom kako bi se nastavio njen uspeh. U drugom polugodištu, tokom marta i aprila, Milica je na časovima bila zamišljena. U razgovoru sa njom, spomenula je kako kod kuće nema sa kim da radi, da majka više obraća pažnju na mlađeg brata, a da otac nije kod kuće (uglavnom je odustan zbog posla). Popustila je sa učenjem i dobila je par slabih ocena, tako da je na tromesečju imala 5 jedinica. Na njen zahtev, dogovorile smo se da se viđamo 3 puta u toku nedelje, jer joj je bilo potrebno zbog više predmeta i gradiva koje je trebala da savlada. Nakon toga imala je volju za rad, bila je uporna, i kao rezultat toga uspela je da popravi sve ocene i prešla je sa dobrim uspehom (prosek 2,71). Miličina želja za našim zajedničkim učenjem videla se u tome što je uvek nosila knjige, domaće zadatke, kao i da se više puta u toku nedelje vidimo i nekada da radimo duže od 45 minuta, što joj je bilo ispunjeno kad god je moguće. Rezultat se ogleda u tome što je prilično napredovala u komunikaciji, i od zatvorene i nepoverljive devojčice, postala opuštenija, staloženija i odgovornija. Informacije nastavnika o Miličinom znanju i postignuću, kao i ukupnom ponašanju su izuzetno pozitivne u odnosu na sam početak. Imajući to u vidu, smatram da je

ovaj program izuzetno povoljno uticao na Milicu i da bi rad sa njom trebalo nastaviti i naredne školske godine, kako bi doprinelo još boljem uspehu i socijalizaciji.

Autorka: Ana Petrović, tutorka

.....

Vladica, učenik je 7. razreda, je uključen u program jer mu je bila potrebna podrška i pomoć zato što dolazi iz socijalno osetljive društvene grupe, odnosno iz višečlane romske porodice koja je korisnik socijalne pomoći. Živi u teškim socijalno-ekonomskim uslovima i u školu putuje đačkim autobusom, iz naselja u blizini Knjaževca. Vladica je miran, tih i povučen dečak. U pogledu socijalizacije sa vršnjacima i ponašanja, učenik nije imao problema u predhodnim razredima, ima primerno vladanje i dobru komunikaciju sa nastavnicima, koji mu takođe pružaju veliku podršku u učenju i radu. Na časovima je pažljiv i zainteresovan, nosi pribor i ne ometa nastavu. Moja pomoć se sastojala u savladavanju gradiva iz svih predmeta. Sa njim nije bilo problema u radu. Na održanim časovima je bio veoma pažljiv, zainteresovan i motivisan za rad. Imao je sav potreban pribor, sve udžbenike i dolazio u dogovorenog vremena. Časove smo održavali jednom nedeljno, a po potrebi i

čeće. Na kraju prvog polugodišta Vladica je popravio ocene skoro iz svih nastavnih predmeta. U razgovoru sa nastavnicima, dobila sam informacije da je pokazao veliki napredak u verbalnom izražavanju i komunikaciji sa njima, imao je veću motivaciju za učenje, nosio potreban pribor i sam se javljao da popravi ocene. Tokom drugog polugodista, Vladica je još više napredovao. Učestvovao je na takmičenju iz geografije i osvojio treće mesto na školskom i opštinskom, a četvrto na okružnom nivou. Nagrađen je majskom nagradom. Produkt tog rada i njegovog zalaganja jeste odličan uspeh (prosek 4,60) na kraju drugog polugodišta.

Rezultat rada sa Vladicom se ogleda u tome što je razred završio sa odličnim uspehom i sa primernim vladanjem, uprkos nepovoljnim uslovima za rad i problemima koje ima u porodici. Smatram da uključivanje ovog učenika u TUTORING program ima pozitivan uticaj na njegov uspeh, ponašanje i komunikaciju i preporučujem rad sa njim po potrebi i u narednoj školskoj godini.

Autorka: Dijana Milanović, tutorka

Mehanizam ranog upozoravanja: primena i lekcije sa terena

Mehanizam za rano upozoravanje je u usvojen u OŠ „Vuk Karadžić“ u oktobru 2016. godine i za upravljanje njim tokom te školske godine je bio određen jedan od nastavnika. Kroz mehanizam je prijavljeno nekoliko kritičnih slučajeva. U njih spadaju i dva slučaja preranog napuštanja školovanja učenika koji su se odselili u inostranstvo sa svojim roditeljima, kao i primena disciplinskih mera protiv tri druga učenika zbog neprimerenog vladanja. Nažalost, slučajevi prekida školovanja nisu mogli biti predviđeni niti sprečeni jer su dva učenika koja su u pitanju pre toga redovno pohađala nastavu i značajno napredovala (što je nadležni nastavnik pravilno napomenuo u Dnevniku mehanizma). Da to nije bio slučaj, škola je preko mehanizma mogla da prepozna rizičnu situaciju i možda iznade delotvoran odgovor na nju. Pored toga, nastavnik nadležan za mehanizam došao je do zaključka da je on pogodan i za vođenje evidencije o Tutoring programu (beleženje napretka koji učenici postižu i prijavljivanje promena i razvoja u savladavanju gradiva), što svedoči o fleksibilnosti i raznovrsnosti mogućih primena Mehanizma.

Sve u svemu, osoblje OŠ „Vuk Karadžić“, a naročito nastavnik nadležan za upravljanje MRU, bilo je veoma zadovoljno njegovom primenom. Napomenuli su da, zahvaljući njegovoj upotrebljivosti i krajnjoj pristupačnosti, mehanizam služi i kao svojevrsni „pedagoški dnevnik“ i da bez teškoća može da se koristi umesto klasičnog školskog dnevnika u papirnom obliku. U vezi sa tim, predložili su da se inerfejs Mehanizma možda proširi tako što bi se omogućilo i generisanje spiska svih učenika (poređanih prema godištu, razredu ili nacionalnosti), kao i prijavljivanje svih izostanaka i ocena (ne samo u kritičnim situacijama), čime bi to onda postao skoro potpuno zaokružen elektronski razredni dnevnik. Štaviše, osoblje škole je istaklo da detaljni i tačni podaci o učenicima koji se tokom vremena putem Mehanizma redovno sakupljaju i beleže predstavljaju odličan alat za podizanje svesti roditelja o riziku od preranog napuštanja školovanja njihove dece.

3.2. Prokuplje

OŠ „Nikodije Stojanović – Tatko“ koja se nalazi u centru Prokuplja ima oko 1000 učenika, od kojih je 10% učenika romskog porekla, dok OŠ „Milić Rakić – Mirko“ u istočnom delu Prokuplja ima oko 700 učenika, od kojih 10 % čine učenici iz romske zajednice koji uglavnom žive u obližnjem naselju „Čerkez“. Glavne izazove u vezi sa inkluzijom (naročito) romske dece u obrazovni sistem na lokalnom nivou predstavljaju:

- i) tendencija romskih porodica da se sele u inostranstvo**
- ii) nezavidan materijalni položaj mnogih domaćinstava**
- iii) česta pojava ranih brakova, naročito među romskim devojčicama. Pored toga, problemi sa priznavanjem diploma stečenim u inostranstvu mogu još više smanjiti šanse dece povratnika da se uspešno reintegrišu u obrazovni sistem.⁴⁶**

OŠ Tatko po prvi put dobija pedagoškog asistenta 2016. godine. Sve je veći broj romske dece u hraniteljskim, romskim porodicama.

Međutim, kod velikog broja ove dece staratelj je CSR, pa se saglasnost za učestvovanje u programu se traži od CSR kao staratelja.

Intersektorska saradnja

Potpisnice Sporazuma o intersektorskoj saradnji za prevenciju RNŠ u Prokuplju su: predškolska ustanova Neven, OŠ Milić Rakić Mirko, OŠ Nikodije Stojanović Tatko, OŠ Ratko Pavlović Ćićko, OŠ Sveti Sava, Gimnazija Prokuplje, srednja medicinska škola Dr Alekса Savić, srednja tehnička škola 15. Maj, srednja poljoprivredna škola Radoš Jovanović Selja, CSR Prokuplje, DZ Prokuplje, Udrženje roma Prokuplje, Udrženje obolelih od mišićnih i neuro-mišićnih bolesti topičkog okruga, Inkluzija danas, Crveni krst Prokuplja, Zapadnobalkanski institut i Agroinvest fondacija Srbije. I pored uloženih napora projektnog tima i drugih potpisnica, Opština Prokuplje do sada nije potpisala Sporazum.

TUTORING i odnos sa roditeljima – šta smo postigli, šta smo naučili?

Iskazana je potreba za radionicama sa romskim roditeljima – preko CSR ili romskih koordinatora kako bi se obezbedila njihova podrška za ulazak dece u TUTORING program što je i učinjeno. Odabir dece učesnika programa se vrši

na predlog razrednih starešina/ učitelja uz konsultacije sa PP službama. Jasmina Mladenović je izabrana kao tutorka tim liderka za obe OŠ u Prokuplju. Tutori u OŠ su studenti i srednjoškolci – bivši učenici OŠ koje učestvuju u programu. Direktorka OŠ Mirko zadovoljna je programom, a posebno predanom, volonterskom radu tutora koji se baš jako trude i neodrađuju posao, pa bi ih trebalo adekvatno nagraditi. MRU i TUTORING omogućili su kvalitetno praćenje svakog detata u riziku na dnevnom nivou. Potrebna je dodatna podrška u radu sa (romskim) roditeljima, a predlog je da se organizuje radionica za roditelje početkom školske godine (krajem septembra) sa temom podizanje svesti o značaju školstva i školskog sistema u savremenom društvu na kojoj bi se objasnilo da se mora podsticati učenje srpskog jezika (sa oko 30 porodica je komunikacija lošija usled nekorisćena srpskog jezika). Ističe se velika potreba za održavanjem radionice u romskom naselju Staklara.

Sa druge strane, postojala je inicijativa za uvođenje romskog kao izbornog predmeta u školu, ali deca nisu htela. TUTORING je odgovorio na potrebu koju deca ističu za kontaktom sa srednjoškolcima koji su uspešni. Kolektiv ima potrebu

⁴⁶ Svi podaci su uzeti iz studije RECI: Analiza početnog stanja (FGS, Mart 2016.)

za obukama u sferi upravljanja stresom i stresnim situacijama, kao i za razmenom dobrih praksi u sferi smanjenja osipanja sa drugim školama u zemlji i inostranstvu. U OŠ Tatko su posebno ponosni na svoje bivše učenike koji su postali tutori, ali je potrebno da se njihov broj još poveća. Kao mogućnost da se odgovori na takav zahtev predloženo je da TUTORING program uđe u LAP za decu u izradi u delu usluge u zajednici u sektoru obrazovanja.

Naše priče

*Iz ugla tutorke tim liderke
Jasmine Mladenović,
vaspitačice predškolske ustanove
Neven, Prokuplje*

Program TUTORING je uključio dvadesetoro dece iz dve osnovne skole u Prokuplju, sa njima je radilo osmoro tutora koji su dva puta nedeljno pružali podršku i pomoći deci od socijalizacije do pružanja pomoći u učenju - čitanju, pisanju, razumevanju gradiva. Veliki problem je predstavljala isključenost dece i odbačenost od strane vršnjaka, nezainteresovanost roditelja, što je uticalo na to da ova deca izgube samopouzdanje i da odustanu, a da još nisu ni počeli.

Mi smo se potrudili da ovoj deci

pomognemo, da ih motivišemo. Deset meseci istrajnog rada, pružanje pomoći individualno u radu sa svakim detetom putem različitih aktivnosti, prezentacija, na interesantan i igrolik način doprineo je da deca prvo upoznaju tutore, zavole rad sa njima i prime znanje koje im se pruža.

Pored individualnog rada tutor-dete, organizovali smo razne vannastavne aktivnosti, priredbe, radionice na teme koje su deci bile interesantne, radili smo i prezentacije na taj način smo se svi okupljali i družili. Pored tutora i dece, prezentacijama su prisustvovali učitelji, stručni saradnici, direktori škola, kao i roditelji. Osećala se jedna prijatna atmosfera, puno smeha, radosti, sreće. Zanimljive teme su se obrađivale od lične higijene, zdravlja i zdrave ishrane do medija, ugroženih životinjskih vrsta, sve ono što je decu jako interesovalo.

Onda je usledilo sumiranje rezultata, posle više meseci upornog i istrajnog rada tutora sa decom, videli su se rezultati. Prvenstveno se promenila njihova slika o školi, stekli su radne navike, smanjili izostanke, popravili ocene, dobili na ličnom samopouzdanju da podignu ruku i jave se kada nisu sigurni, da bez probelma kažu

kada im nije jasno gradivo koje se obradjuje i izbegli ispadanje iz školskog sistema. Sva deca su od projekta imala koristi i deca srpke i deca romske nacionalnosti, roditelji koji su se uključili takođe i saradivali sa tutorima. Napredak je bio očigledan. Deca romske nacionalnosti su naučila srpski jezik, savladala čitanje i pisanje pa im je to omogućilo da lakše prate nastavu. Ono što je ovoj deci bilo potrebno je neko da ih podrži i neko da im veruje, posvećenost i trud tutora se isplatila. Škole već sada razmišljaju o narednoj generaciji koja bi prošla kroz program TUTORING, međutim ovoga puta bi to moglo biti više zasnovano i na vršnjačkoj edukaciji i individualnom radu dete-dete, a postoje mogućnost da deca koja su ove godine učestvovala u projektu i uspešno prošla razred da u narednoj školskoj godini rade sa decom koja su u riziku da ispadnu iz školskog sistema.

Slika 13: TUTORING program u OŠ Mirko i OŠ Tatko

Tabela 14: Solidarni paketići za decu uključenu u TUTORING program OŠ Tatko, Prokuplje

Tabela 15: Individualni rad sa tutorom i zajedničke radionice sa decom iz TUTORING

Iz ugla tutorki: šta kažu Anita,

Jelena, Ana....

Pitali smo mlade tutorke iz srednje medicinske škole u Prokuplju, šta misle o TUTORING programu, kako je tekao rad sa roditeljima i decom i školom, zašto su se prijavile na program. Njihovi odgovori sa intervjuja⁴⁷ su zabeleženi u narednim redovima.

Program je super osmišljen, samo što je potrebno više pričati sa roditeljima i školom...desilo nam se da majka dece dece nije puštala decu da dodju na TUTORING čas... Ali ima super priča....Roditelji nemaju dobру komunikaciju sa školom, a loša komunikacija postoji i u odnosu roditelj-dete...

Komunikacija sa školom je bila ok, ali je potrebno da škola podstakne roditelje da komuniciraju sa tutorima. Odabir dece je radila škola; kod dece sa kojima sam radila više je bilo problema uklapanja, a loše ocene su posledica toga....Program daje slobodu korišćenja raznih metoda rada što je dobro i omogućava dinamičnost. Takođe je dobro da se radi jedan na jedan sa detetom jer ono često ne može da prati nastavu zajedno sa drugom decom jer ne može nastavnik samo njemu da se posveti...tako da je potreba za

podrškom tutora velika.

Radila sam sa detetom koje u 5. razredu ne zna tablicu množenja, a dete je mirno, ali ima problem sa nepoznavanjem gradiva...nastavnik ne obraća pažnju na to jer ima plan za taj čas...ja imam plan za čas, ali ne mogu da predem na novu temu – npr. Pitagora ako on ne zna zbir unutrašnjih uglova, pa se prvo time bavimo...

Radila sam sa dvoje dece – Markom i Filipom. Marko je stidljivo dete, a Filip je nezainteresovan. Sa oba deteta je postignut pomak, naročito sa Filipom sa kojim sam po ceo čas vodila motivacione razgovore. Pričali smo o tome šta želi da bude kad poraste (vatrogasac) i kako to može da postigne....Marko je postao otvoreniji u razgovoru, naučio je brže da čita, sada zna tablicu množenja i deljenja...

Radila sam sa jako pametnim detetom koje nema problem u pažnji, ali ne zna srpski, a učiteljica nema vremena da mu se posveti... radili smo srpski intenzivno, dok je iz matematike bio super, veoma smo zadovoljni kako je napredovao od kraja oktobra do kraja maja radeći samnom 2 puta nedeljno. Pre škole i posle škole se održavao tutoring, a deca su dolazila iz 5.6. i 2. razreda.

Deca su gledala na to kao obavezu, ali su bili svesni i koristili...ali ponos im nije dao da priznaju da im se sviđa program, a na kraju...vezali su se za tutore...zagrali me dete na ulici kad me vidi! Mustafa je rekao da su mu se svideli naši časovi, a najdraže mi je kad sam čula od učiteljice da je napredovao...nekad me mole da ih pustim da idu kući.... Komunikacija sa nama je bila slobodnija nego sa nekim iz škole, pričali smo otvoreno o onome što valja i ne valja, npr. mi se nismo postavili kao autoritet, nego smo imali više drugarski stav...

Veoma nam je značila međusobna razmena iskustva tutora na sastancima sa tutoring tim liderkom Jasminom koja nam daje sugestije....podržavali smo se međusobno;

Sa pedagogom smo komunicirale i o deci i njihovom napretku, kao i sa pedagoškim asistentom. On je razgovarao sa roditeljima po potrebi, kao prosrednik između tutora i roditelja i škole.

Prijavila sam se na program jer volim rad sa decom, a ako mogu i nešto da uradim... zašto da ne?

⁴⁷ Citati preuzeti iz intervjuja sa tutorkama Prokuplja, avgust 2017.

Ja imam druga koji je bio najbolji u odeljenju do 6. razreda, a onda se naglo isključio, nešto se desilo... tako da me program koji može da doprinese tome da neko ne odustane od škole motiviše... Ja stalno volontiram, imala sam vremena, a i ne vodi se previše računa o romskoj deci pa me je to dodatno motivisalo... Romsko dete je isto kao neromsko, nema razlike! Želimo i dalje da učestvujemo u programu TUTORING. Potrebna nam je bolja orientacija, kao i obuka za rad sa roditeljima.

Učenica M.A. je pre početka projekta bila nesocijalizovana, teško je prihvatala i drugare i školske obaveze, samo je komunicirala sa učiteljicom i to veoma otežano. U okviru nastave radi po individualnom planu. Na samom početku programa nije htela da se upozna sa tutorom već je stajala na hodniku usamljeno. Kako je vreme odmicalo ona je postajala sve radosnija i rado prihvatala i saradnju sa tutorom, ali se i u komunikaciji sa vršnjacima oslobođila.

Rezultat nakon programa: redovnija u pohađanju nastave, socijalna komunikacija u vršnjačkoj grupi adekvatnija, bolja higijena učenice, bolji uspeh u školi, ali i adekvatnija saradnja porodice učenice i škole.

Učenica N.L. je na početku godine teško prihvatala školske obaveze i način prihvatanja dece bio je selektivan. Od samog početka je sa njom započet individualan način rada iz svih oblasti obrazovanja. Veliku podršku i saradnju imali smo od strane porodice gde smo zajedničkim snagama postigli izvanredne rezultate. Sa njom su uglavnom sadržaji bili obrađivani individualno i u paru.

Rezultat nakon programa: socijalizovanija u školskom okruženju, omiljenija i društvu, napredak u učenju, učiteljica je redovno pohvaljuje, majka učenice je bila uključena kao član komisije za selekciju tutora, prezadovoljna postignutim rezultatima, i motivisana za dalju saradnju.

Mehanizam ranog upozoravanja: primena i lekcije sa terena

MRU je u obe škole (OŠ „Mirko“ i OŠ „Tatko“) usvojen na početku 2016/2017 školske godine. U oba slučaja za nadležnu osobu je određen školski pedagoški asistent.

Usled velikog broja upisanih učenika, obe škole su odlučile da primenu mehanizma ograniče i usmere na praćenje situacije i napretka isključivo one dece koja su bila obuhvaćena TUTORING programom. Iako je ova odluka možda, s jedne strane, ograničila delotvornost

mehanizma u prepoznavanja kritičnih slučajeva na širem planu, sa druge strane ona je veoma uspešno pokazala kako, zahvaljujući velikoj fleksibilnosti i adaptibilnosti mehanizma, škole mogu da ga prilagode shodno svojim potrebama. Mehanizam se pokazao naročito korisnim u dva kritična slučaja u OŠ „Milić Rakić – Mirko“, omogućivši pedagoškoj službi da prepozna da su dva učenika u velikom riziku od RNŠ na osnovu prijava podnetih preko mehanizma.

Osoblje obe osnovne škole izrazilo je zadovoljstvo radom MRU jer su putem njega imali mogućnost da redovno prate napredak svakog učenika obuhvaćenog TUTORING programom. Pedagoški asistent u OŠ „Milić Rakić – Mirko“, naročito je istakao vrednost automatskog Izveštaja o riziku od osipanja u obezbeđivanju sistematskog uvida u slučajeve koji su već prepoznati kao rizični i koji bi mogli da dovedu do osipanja. Osim toga, ona je napomenula i da bi automatski Izveštaj o riziku od osipanja mogao da pomogne nastavnom osoblju da stekne bolje razumevanja potreba i situacije u kojoj se nalaze učenici koji se vraćaju u školu posle dužeg perioda odsustvovanja. Moguće ograničenje u finkcionisanju MRU nagovešteno je kroz iskustvo OŠ „Nikodije Stojanović Tatko“ u kojoj je zastarela računarska oprema u izvesnoj meri suzila delotvornost mehanizma. Bez obzira na to, nadležna osoba je mogla da mehanizam uspešno iskoristi za praćenje TUTORING programa i redovno generisanje izveštaja.

3.3. Crvena Reka

OŠ „Jovan Arandjelović“ iz naselja Crvena Reka (opština Bela Palanka) ima oko 100 učenika od čega četvrtinu čine učenici romskog porekla. Škola se među ostalim seoskim školama ističe visokom rangiranošću koju ima zahvaljujući sjajnim uspesima koje njeni učenici postižu na takmičenjima iz nastavnih predmeta i vanškolskih aktivnosti, kao i izuzetnoj posvećenosti nastavnog osoblja u obezbeđenju kvalitetnih radnih uslova, kako za učenike tako i za same nastavnike. Na lokalnom nivou glavni faktori rizika koji utiču na inkluziju dece (naročito one romskog porekla) u obrazovni sistem jesu sklonost roditelja da potcenjuju negativne posledice neredovnog pohađanja škole i činjenica da mnoge porodice na duže vreme odlaze u inostranstvo u potrazi za privremenim ili sezonskim poslovima vodeći sa sobom i decu. Ova dva faktora naročito su ozbiljna jer nepovoljno utiču na školski uspeh i smanjuju šanse da se učenici reintegrišu u školu kada se vrate u mesto stanovanja. Kada su u pitanju romske devojčice, rano stupanje u brak je dodatni razlog za prerano napuštanje školovanja. Takođe su pomeniti u manjoj meri i alkoholizam i deca koja rade.⁴⁸ OŠ Jovan Arandelović nije imala PP službu, a u školi je angažovan 1 pedagoški asistent.

Intersektorska saradnja

Intersektorska saradnja u oblasti sprečavanja osipanja ostvarena je između sledećih 10 institucija partnera potpisnica Sporazuma o IS na prevenciji RNŠ u Beloj Palanci: Opštine Bela Palanka, OŠ Jovan Arandelović (uz aktivno učešće direktora i nastavnog osoblja), OŠ Ljupče Španac, srednje škole Niketa Remezijanski, predškolske ustanove Dragica Lalović, CSR Bela Palanka, Doma zdravlja Bela Palanka, udruženja Đurđevdan, Zapadnobalkanskog instituta i Agroinvest fondacije Srbije.

TUTORING i odnos sa roditeljima – šta smo postigli, šta smo naučili?

I pored uspešnog neformalnog vršnjačkog podučavanja koje se primenjuje u školi, identifikovana je potreba za dodatnom podrškom deci u riziku kroz učešće na TUTORING programu i individualnom radu sa starijim tuteorem (studenti, bivši daci sadašnji srednjoškolci i volonteri NVO). Problem putovanja za tuteure-volontere ubrzo po pokretanju TUTORING programa je rešen

zahvaljujući izdvojenom novcu JLS za ovu namenu. Naglašena je potreba uključivanja roditelja (naročito onih nižeg i srednjeg obrazovanja) u komisiju za odabir tutora radi podsticanja njihovog razumevanja i vrednovanja škole. Osim predstavnika roditelja, komisiju za odabir tutora čine predstavnici OŠ, CSR, NVO i KzM. Ulogu supervizora programa (interni monitoring) preuzima direktor. Izveštaji o radu tutora predstavljaju se na razrednim većima. Istaknut je problem dece koja dolaze u 7. razred, a ne znaju da čitaju; to se između ostalog smatra posledicom borbe za održavanje broja dece u razredu kako nastavni kadar ne bi ostajao bez posla.

⁴⁸ Svi podaci su uzeti iz studije RECI: Analiza početnog stanja (FGS, Mart 2016.)

Predstavnici OŠ izrazili su generalno zadovoljstvo sproveđenjem programa. U slučaju devojčice Lee zbog nerazumevanja i nepostojanja roditeljske podrške nije došlo do napretka deteta (neredovno dolaženje u školu). Takođe, usled romskog običaja (kosovski Romi) rane udaje (čime devojčice sa 14 ili 15 godina prekidaju školovanje) 2 devojčice su napustile školu.

Radi blagovremenog reagovanja, predloženo je da se uključivanje dece u TUTORING program radi još od 2. polugodišta 1. razreda jer se već u tom trenutku mogu naslutiti riziko faktori.

Problem povratnika je veliki i očekuju se deca iz tih porodica sledeće školske godine kojima će biti potrebna podrška u nastavku školovanja. Ukupno je 6 tutora

(srednjoškolci i nezaposleni svršeni studenti) radilo posvećeno tokom cele akademske godine, pogotovo bivša učenica Irena Ilić. Opština podržava program. Tokom sproveđenja programa prepoznata je potreba za većim znanjem nastavnika o romskoj zajednici, kao i za znanjem tutora o romskoj kulturi čime bi se kvalitet programa podigao na veći nivo.

Tabela 16: Monitoring TUTORING programa - IS sastanak u OŠ programa

Naše priče

Tutorka Marija Andelković: "Priključila sam se TUTORING programu jer sam prosvetni radnik sa iskustvom. Već neko vreme sam van prosvete i činilo mi se da je ovo dobar način da ostvarim kontakt sa decom. Dopalo mi se to sto je rad individualizovan, prilagođen posebnim interesovanjima i sposobnostima dece. Učenici koji su se našli u ovom programu pretežno potiču iz socijalno ugroženih porodica koje privatne profesore ne bi mogli da priušte, ovo je bio način da se institucionalno pomogne. Dok se nisam priključila programu, verovala sam da je rešenje za učenike koji su u riziku da izđu iz obrazovnog sistema individualni pristup. Shvatila sam da to nije dovoljno već da je potrebno sistemsko rešenje i pristup koji podrazumeva saradnju sa Centrom za socijalni rad koji bi i porodicu učenika uključio u proces. Preporučila bih program zbog vršnjačke podrške i jačanja škole kao institucije. Po meni, te dve stvari su najvažnije u poboljšanju rezultata u školi i prevencije vršnjačkog nasilja. Moji utisci su generalno pozitivni, posebno kada je u pitanju međusobna saradnja tutora sa nastavnicima u školi. Što se tiče samog programa, verujem da je to originalan i moderan pristup obrazovanju, socijalno odgovoran, koji podstiče učenike da školu i nastavu vide iz drugačijeg ugla."

Mehanizam ranog upozoravanja: primena i lekcije sa terena

U OŠ „Jovan Arandjelović“ mehanizam je instaliran u oktobru 2016. i bio je aktivan tokom cele školske godine. Osoba nadležna za upravljanje mehanizmom na početku je bio direktor, a posle nekoliko meseci škola je zaposlila pedagoškog asistenat koji je onda preuzeo to zaduženje. Prva kritična situacija javila se već na početku školske godine, pošto je jedna učenica počela veoma često da izostaje sa nastave. Slučaj je blagovremeno prijavljen kroz mehanizam i škola je preduzela korake kako bi sprečila da učenica prekine školovanje (konkretno, pozvan je njen otac kako bi se sa njim razrešila ta situacija). Na kraju je, međutim, učenica послата u drugo mesto, kod majke, pa je zato morala da napusti školu. Posle toga više nije bilo kritičnih slučajeva, pa je mehanizam uglavnom korišćen za praćenje sprovodenja i razvoja TUTORING programa, slično kao i u ostalim školama u kojima je MRU uveden kao pilot.

Zaposleni u OŠ „Jovan Arandjelović“ visoko su ocenili korisnost MRU. Dva aspekta su izdvajili kao naročito značajna: prvo, mogućnost tačnog i sistematskog informisanje o učenicima putem elektronskog Registra učenika; drugo, izuzetnu upotrebljivost i pristupačnost mehanizma čiji je interfejs u potpunosti digitalan i zato ne zahteva nikakvu dodatnu papirologiju. Pozitivna iskustva OŠ „Jovan Arandjelović“ pokazala su da mehanizam može biti od velike koristi i u školama sa malim brojem učenika jer omogućava upravi škole i pedagoškoj službi da prate stanje učenika i njihov napredak još bliže i preciznije nego što se to već inača čini.

3.4. Raška

OŠ "Sutjeska" postoji već tri decenije. Svečano je otvorena 1985. godine. Ubrzo je postala elitna škola sa nastavnim kadrom koji je želeo da stalno bude korak ispred, a rezultati su se ogledali koroz izuzetna postignuća učenika. Od 2008. godine škola je otvorila i odeljenje za učenike sa smetnjama u razvoju. Danas škola ima veoma poletan, mlad kolektiv, spreman da prihvati i realizuje sve promene koje donosi novo vreme i isprati potrebe savremenog deteta. Timski rad prisutan je na svim poljima. Nastavnici se trude da organizuju brojne aktivnosti i uključe aktivno sve učenike u život škole promovišući jednakost i toleranciju. Nažalost broj dece konstantno opada, kao i u mnogim mestima širom zemlje. Zbog nedostaka sredstava teško je oplemeniti i unaprediti nastavu. Školi nedostaju pomoćno tehnička nastavna sredstva, a nameštaj i prostor za rad su dotrajali i potrebno je mnogo toga promeniti.

Učestvovanjem u različitim projektima zaposleni pokušavaju da oplemene prostor i promovišu kvalitete i mogućnosti svih učenika i tako stvore atmosferu koja motivaciono deluje na sve.

Intersektorska saradnja

IS formirana za sporovođenje aktivnosti realizacije TUTORING programa, ali i preduslov za ulazak u isti, odnosila se na rad intersektorskog tela - Komisije sastavljene od pet članova, predstavnika sledećih lokalnih institucija:

- predstavnica OŠ „Sutjeska“ pomoćnik direktora Andelija Roglić,
 - predstavnica OŠ „Josip Pančić“ direktorka Gorica Pešović,
 - predstavnik KZM Đorđe Radoičić,
 - predstavnica Centra za socijalni rad direktorka, psiholog, Nataša Pejčinović
 - predstavnica lokalne samouprave zadužena za sektor obrazovanja Vesna Kurandić.
- Svaki partner preuzeo je na sebe deo odgovornosti i obaveza.

TUTORING i odnos sa roditeljima – šta smo postigli, šta smo naučili?

Iz gore opisanih pobuda škola je prihvatile sprovođenje pilot programa TUTORING 2013/2014. godine, prepoznajući veliki potencijal za podršku učenicima koji iz različitih razloga ne mogu da se uklope u redovne tokove nastave i dačkog života. Program je

nudio širok spektar intersektorske saradnje na lokalnom nivou, pa je samim tim i njegova korist bila višestruka. Cilj programa je da doprinese smanjenju stope ranog napuštanja školovanja u osnovnim školama, dok istovremeno promoviše jednakе šanse za sve, volonterski rad u zajednici, kulturu solidarnosti i toleranciju.

Prvi pripremni sastanak održan je 30.8.2013. god. Poziv za inicijalni sastanak od strane predstavnika TUTORING programa prihvatile su dve osnovne škole, kancelarija za mlade i centar za socijalni rad. To je bilo dovoljno da se oformi tim koji će posle detaljnijih priprema prionuti na posao.

Cilj ovog sastanka bio je upoznati sve zainteresovane strane sa samim programom, ciljevima i očekivanim rezultatima. Do kraja godine održano je još nekoliko radionica kroz koje su definisani ključni koraci, uloge učesnika i kreiranje akcionog plana, odnosno kronologija realizacije programskih aktivnosti. Obaveze škola bile su da identifikuju i predlože učenike koji mogu da budu obuhvaćeni programom. Taj deo su uradile odeljenjske starešine i školski pedagozi (na teritoriji opštine Raška ni jedna škola nema psihologa angažovanog na poslovima stručnog saradnika).

Slike 17 i 18: Sastanak uparivanja tutora i dece, OŠ Sutjeska 2014.

Napravljene su liste prioriteta i profili učenika koji su bili potencijalni učesnici i korisnici programa. KZM je na sebe preuzeala raspisivanje konkursa za tutore, organizovanje selekcije kao i kraću obuku istih. Porodice jednog broja odabranih učenika su korisnici Centra za socijalni rad, koji je imao detaljan uvid u situaciju na terenu i na taj način bilo je lakše identifikovati uzrok. Direktorka Centra je aktivno učestvovala u selekciji i proceni tutora, kao i organizovanju kratke obuke i davanja smernica za rad.

Konkurs za tutore (mlade, nezaposlene od 18-30 godina starosti) raspisan je u decembru 2013. godine. Svi prijavljeni kandidati dobili su upute u program, prošli proces testiranja, situacioni test i intervju. Komisija je tokom intervjuisanja posebno vodila računa da prepozna osobine i interesovanja potencijalnog tutora i pojedinosti koje mogu biti od velike koristi prilikom uparivanja sa učenikom koji je iz osetljive i ranjive kategorije. Prvi korak bio je sticanje poverenja.

Paralelno sa ovim procesom u školama je vršen izbor učenika koji će biti uključeni u rad sa tutorima. Naravno broj dece je zavisio od broja tutora, pa su izdvojeni prioriteti. U obzir je uzeta i činjenica da su tutori volonteri bez prethodnog iskustva u radu sa decom i sa nedovoljno znanja da mogu rešavati kompleksne probleme i raditi sa decom kojoj je potrebna podrška defektologa ili lekara. Razredne starešine su obavile individualne razgovore sa roditeljima. Oni koji su prihvatili program podrške potpisali su saglasnosti (prilog 8) i sve je bilo spremno da u februaru 2014. god. TUTORING krene sa radom.

U program je od početka uključeno 13 tutora i 14 učenika (5 učenika iz OŠ "Josif Pančić i 9 iz OŠ "Sutjeska"). Opis poslova tutora podrazumevao je

- pružanje psihosocijalne podrške i pomoći deci u školovanju i odnosu sa vršnjacima
- povećanje opštег znanja i uspeha u učenju

- kreiranje i sprovođenje podsticajnih mera za smanjenje broja izostanaka
- promovisanje pozitivnih vrednosti, jednakosti i tolerancije

Prioritet kod tri učenika bio je smanjenje broja izostanaka, a kod ostalih popravljanje ocena i motivacija u učenju. Na osnovu izveštaja iz obe škole zaključeno je da su rezultati nadmašili očekivano. U OŠ "Josif Pančić" svi tutori su imali pozitivne rezultate, naravno stepen uspeha je varirao od mogućnosti učenika. Tutori su dolazili jednom nedeljno i provodili par sati sa učenicima u učionici. Svi su ostvarili prislan kontakt sa decom i imali lepu saradnju sa odeljenskim starešinama. U OŠ "Sutjeska" bilo je nekoliko specifičnih situacija.

Naše priče

Učenik M.Š. je usvojeno dete. Ima veliki broj izostanaka, problem autoriteta, često agresivan prema vršnjacima sa deficitom pažnje. Tutor je dolazio na sastanke mnogo češće nego što je program zahtevaо. Dečak je veoma inteligentan i teško je bilo pridobiti ga. Tutor, student psihologije, uspeo je da do kraja školske godine dečaka opusti i izbegne polaganje razrednog ispita zbg velikog broja izostanaka.

Sa učenicom M.L. radila je tutorka, dipl. socijalna radnica bez posla. Porodica je korisnik CSR, živi u veoma lošim uslovima, bez materijalnih sredstava. Majka je teško bolesna i često prikovana za krevet, pa sve kućne poslove obavljaju ona i mlađa sestra, otac je na selu i dolazi jednom do dva puta nedeljno. Tutorka je radila dva puta nedeljno, a trajanje aktivnosti zavisilo je od devojčice motivacije. Devojčica ima veoma loše školsko postignuće, loše higijenske navike i lošu socijalizaciju među vršnjacima. Uglavnom sedi sama u klupi, sa vršnjacima gotovo da i ne komunicira, a deca je uglavnom izbegavaju zbog loših higijenskih navika (nepriјatan miris, prljava obuća i odeća, prljave ruke, vaši i dr.). Otac nije prihvatao da dete radi po individualnom programu (IOP). U izveštaju tutorke

stoji: "U radu sa devojčicom pažnja je posvećena sticanju higijenskih navika i učenja osnova iz svih predmeta, jer ona ne može da prati redovan plan i program za 6. razred usled nepoznavanja osnovnih pojmljiva i loše koncentracije. Vrlo često zaboravlja šta je rađeno na prethodnom času. Na individualnim sastancima korišćene su kreativne metode koje su doprinele poboljšanju motivacije, boljim higijenskim navikama i napretku u učenju." Ubrzo se razvio blizak odnos poverenja i devojčica je na sastanke počela da dovodi mlađu sestruru, pa je tutorka radila sa obe. Zaključci i zapažanja tutorke su značajno doprineli nastavnicima u daljem radu sa ove dve devojčice. U manjoj grupi je mnogo opuštenija i smanjeni obim zadataka omogućavao je postepeno napredovanje u skoli. Posle učešća u TUTORING programu i njeni roditelji su prihvatali da obe devojčice rade po individualnom programu.

Većina roditelja dece koja su učestvovala u programu je početkom nove školske godine želela da deca ponovo imaju sličan vid podrške. Očigledno je da rezultati mogu biti izuzetni u koliko se kvalitetno i odgovorno izvrši selekcija tutora uz intersektorski pristup i odgovornost. U Raški je TUTORING program nastavio sa realizacijom. Intersektorsko partnerstvo vođeno Kancelarijom za mlade, OŠ Sutjeska, OŠ Raška, OŠ Jošanička banja (seoska škola) i opštinskom upravom (JLS), doprinelo je ostvarivanju obrazovne podrške za 35 nove dece učesnika programa i to putem prve

institucionalizovane podrške JLS sprovodenju TUTORING programa kao usluge u zajednici. U programu je bilo angažovano 15 tutora (studenti ili svršeni studenti, nezaposlena lica) individualno sa u proseku po 2 deteta. Zahvaljujući podršci JLS, putovanje do Jošaničke banje je bilo obezbeđeno za tuteure kroz besplatne karte prevoznika Kavim.

Institucionalizacija programa se ogleda u sledećem:

- Opština Raška i Zapadnobalkanski institut potpisali su Memorandum o razumevanju kojim je kreiran TUTORING RAŠKA a opštinska uprava i KzM imenovane za institucije koordinatora.
- Na osnovu Memoranduma, opštinska uprava se evidentirala u Registru organizatora volontiranja koji vodi resorno ministarstvo MRZBSP, dok je TUTORING RAŠKA evidentiran kao volonterski program (prema Zakonu o volontiranju).
- U budžetu opštine opredeljena su sredstva za volonterski džeparac tutora koji učestvuju u porgramu TUTORING RAŠKA. TUTORING je finansiran kao deo programskog budžeta KzM (pod stavkom tutoring program) planirano od januara do juna 2017. u ukupnom bruto iznosu (trošak zdravstvenog pokriven) od 112000 RSD mesečno.
- Tutori dobijaju mesečnu nadoknadu od 5000 RSD prema potpisanim volonterskim ugovorima u kojima se navodi da tutoru koji ne ispunjava dužnost može biti prekinut ugovor evidentiran u MRZBSP;

4 ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Uместо zaključaka ovo poglavље нudi preporuke за најrelevantnije aktere na који на начин сви zajedno можемо утицати на смањење осипања dece из система образовања у РС, али и на откривање нових талената, а time i на паметан развој zajedница шиrom Srbije.

Donosioci odluka (na nacionalnom, regionalnom, lokalnom nivou)

- Iako deluje да је тема RNŠ актуелизована тек под притиском процеса EU интеграција, веома је важно да donosioci odluka, а с обзиром на статистичке податке о овом феномену у Србији који нису коначни, ради на квалитетном (стратешком) оквиру (дугорочан процес промена стања на сваком ниву образовања на основу развијених индикатора на свим нивоима као и механизама M&E) за prevenciju osipanja koji je значајан у смислу смањења сиромаштва и социјалне инклузије и стварања прavednijeg društva, као и kreiranja osnove за razvoj društva zasnovanog na znanju i pametnom rastu. Uticanjem на смањење осипања takođe se смањују stope maloletničke delikvencije, насиља i kriminaliteta. Zato je dugoročna politička i finansijska posvećenost овом феномену neophodna.

- Preduslov за доношење квалитетног оквира (политика и мера) за смањење осипања јесте horizontalna i verticalna intersektorska saradnja, комуникација и координација између свих relevantnih institucija на nationalnom nivou (MRZBSP, MPNTR, MOS, NPS, SSOO), на regionalnom nivou (ŠU), као и на lokalnom nivou (OŠ i druge obrazovne institucije, JSL, DZ, KzM, CSR, NVO...), као i kreiranje sistema prikupljanja podataka (uz вођење рачуна о заштити i korišćenju podataka o ličnosti) od lokalnog ka nationalnom nivou. Jedino ako se učenici prate generacijski i sistematično mogu se predložiti adekvatne mere подршке – prevencije, intervencije i kompenzacije за svaki nivo образовања.
- Razvoj saradnje između (образовних) institucija на različitim nivoima bi trebalo да допринесе boljem praćenju razvoja svakog deteta i njegovo/njeno karijerno вођење i usmeravanje које је у pozitivnoj korelaciji sa smanjenjem osipanja.
- Tematski fokus на RNŠ bi trebalo da постоји u свим relevantnim politikama на свим nivoima које se odnose на decu i mlade (meinstimovanje теме осипања kroz relevantne politike).
- U cilju formiranja kvalitetnih politika на тему осипања neophodno

je uključiti decu i roditelje naročito из ranjivih grupa i/ili sredina, градова, општина, села у којима је осипање на visokom nivou.

- U cilju formiranja kvalitetnih politika на тему осипања neophodno je doneti Nacionalni okvir kvalifikacija.
- Srednje образовање у RS bi trebalo да постане обавезно jer je то jedan од начина да се RNŠ контролиše на том образовном ниву на кome је stopa осипања visoka (u складу са SORS).
- ION i KPR moraju сadržati edukaciju на тему осипања и inkluzivног образовања за nastavнике.
- Politike које се tiču RNŠ trebalo bi да буду развијене sa saznanjem da se осипање može desiti svakom detetu u svakom trenutku tokom школovanja i да то nije isključiv problem ranjivih grupa već široko postavljene heterogene grupe dece i porodica.
- Ulaganje у decu i mlade treba да буде основ свих drugih политика развоја земље, па тако и budžetska sredstva за ову намену moraju biti adekvatna (zasnovana на realnim потребама) i dostupna.
- Blagovremo kreiranje LAP-ova која se odnose на decu i mlade uz IS приступ представља основ за ocenu učinka mera за смањење RNŠ.

Donatorska zajednica	Škole/formalni edukatori	Institucije u zajednici
<ul style="list-style-type: none"> I pored pojedinačnih projekata na temu osipanja, donatorska zajednica bi trebalo da prepozna ovaj interdisciplinarni problem i uvrsti ga u svoje programe u većoj meri. Postoji potreba za finansiranjem inovativnih praksi/usluga kao i skalariranja dobrih praksi širom škola i zajednica u oblasti obrazovanja, a sa akcentom na sprečavanje osipanja. Posebna potreba se javљa u vidu dodatnih sredstava za programe obuke interdisciplinarnih timova (a naročito nastavnog kadra) koji na lokalnom i nacionalnom nivou rade na smanjenju osipanja, kao i istraživanja koja se tiču rizika faktora i prikupljanja podataka na lokalnim nivoima. Nezavisno i sveobuhvatno istraživanje o ekonomskoj ceni obrazovanja u Srbiji moglo bi da bude osnova za bolje razumevanje problema RNŠ, a time i njegovog suzbijanja. I pored toga što se u Pregovaračkoj poziciji RS za poglavlje 26 navodi da je situacija sa osipanjem u urbanim sredinama dobra, praksa pokazuje da je veliki broj škola u predgrađima velikih gradova u problemima koje utiču na visoku stopu osipanja (problemi segregacije učenika). 	<ul style="list-style-type: none"> Uključivanje dece u formiranje planova (individualne) podrške u cilju smanjenja osipanja je osnov za njegovu uspešnu realizaciju. Omogućiti školama dovoljan nivo fleksibilnosti da kreiraju svoje mere borbe protiv osipanja koje će unositi u planove rada i usklađivati sa relevantnim LAP-ovima. U saradnji sa lokalnim OCD, škole mogu kreirati kvalitetnije nastavne i nenastavne programe, inovativniji i relevantniji sadržaj koji će uticati na smanjenje osipanja i produženi, kvalitetan boravak dece u školama. Podsticanje vršnjačkog učenja može biti od velikog značaja za smanjenje RNŠ, kao i obezbeđivanje dovoljnog broja tutora u saradnji sa lokalnom zajednicom. Od izuzetne je važnosti da nastavni kadar bude obučen u radu na sprečavanju osipanja, ali i domenu bitnih transverzalnih veština (timskog rada, upravljanja stresom), a naročito IKT jer je primećeno da neretko nastavni kadar odbija korišćenje IKT u obrazovnom procesu što može uticati na smanjeni kvalitet nastave usled neraznovrsnog sadržaja koji bi mogao dodatno da motiviše učenike na postizanje boljih rezultata. 	<ul style="list-style-type: none"> Saradnja između škola i JLS bi trebalo da bude nosilac procesa rada na smanjenju RNŠ na lokalnim nivoima, a time i u agregatnom smislu. Saradnja svih relevantnih aktera na lokalni bi trebalo da se institucionalizuje (kako bi se izbegla veoma prisutna saradnja na nivou privatnih poznanstava ljudi) kako bi se uticalo na smanjenje RNŠ usled kompleksnosti problema i zahtevnog interdisciplinarnog pristupa, npr. putem potpisanih sporazuma o saradnji sa definisanim ulogama i odgovornostima. Karakter ove saradnje bi trebalo da bude rad na zajedničkim ciljevima javnog i civilnog (privatnog) sektora. Kontinuiranja razmena informacija na relaciji škola i JLS je neophodan uslov suzbijanja RNŠ. Obuke za sve članove IRK-ova i lokalnih intersektorskih mreža/partnerstava su neophodne radi podizanja svesti i razumevanja problema RNŠ. JLS bi trebalo da prepozna i (finansijski) podrže realizaciju intersektorskih inicijativa škola i drugih aktera u cilju smanjenja osipanja. Važno je obezbediti mogućnosti za razmenu iskustava nastavnika u oblasti osipanja kroz jednogodišnje konferencije i slično.

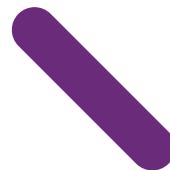
- Neophodno je obezbediti kontinuiranu podršku roditeljima da mogu upisati decu u obavezni preškolski program. Promocija na ovu temu se može raditi sa romskim medijatorima, ili lokalnim NVO koji rade sa ranjivim grupama.
 - Potrebno je podržati i simbolično nagraditi rad tutora u zajednici kojim se utiče na neformalno i informalno učenje dece, kao i povećanu motivaciju i bolju socijalizaciju.
-

Roditelji

- Volontiranje roditelja u školskim aktivnostima pokazalo se kao dobar način uključivanja roditelja i razumevanja konteksta u kojem deca uče i razvijaju se.
 - Veće uključivanje roditelja dece iz manjinskih grupa je neophodno radi poboljšanja socijalizacije i uspeha njihove dece u školi, kao i razumevanja roditelja o važnosti obrazovnog sistema.
 - Tutori mogu biti dobri medijatori u odnosima između škole i roditelja čime se jača odnos razumevanja i poverenje između roditelja i škole.
-

NVO/Fondacije/OCD/neformalni edukatori

- Saradnja između OCD i škola pokazala se kao izuzetno važna naročito u pogledu razvoja inovativnih metoda u nastavi i podršci deci u riziku i njihovim porodicama. Škole i OCD bi trebalo da kreiraju zajedničke vannastavne programe radi produženog i kvalitetnijeg boravka deteta u školi. Ovi programi mogu biti veoma podsticajni i obuhvatati rad sa nastavnim i nenastavnim osobljem, stručnjacima iz zajednice, radionice na teme od interesa dece i njihovih porodica, tutoringa i mentoring i sl. Ovako koncipirani vannastavni programi u školama mogu ponuditi veću dostupnost svojim deci u odnosu na skupe programe privatnih časova i sličnih aktivnosti.
- Programi tutoringa i mentorstva koji se mogu najkvalitetnije sprovoditi u saradnji sa NVO, podstiču solidarnost i smanjuju nivo ksenofobije i segregacije u zajednicama.
- Saradnja škola sa lokalnim poslodavcima od velikog je značaja za karijerno vođenje dece i njihovo rano razumevanje različitih zanimanja.

5 KORIŠĆENA I PREPORUČENA LITERATURA

- Agroinvest fondacija Srbija (2015). Priručnik za lokalnu zajednicu: umrežavanje prema modelu usmernom ka detetu. Preuzeto sa http://www.wb-institute.org/meta-content/uploads/pub_Prirucnik-za-lokajne-zajednice.pdf.
-
- Benard, B. (1997). Turning it around for all youth: From risk to resilience (ERIC/CUE Digest 126). New York, NY: ERIC Clearinghouse on Urban Education. (ERIC Document Reproduction Service No. ED412309). Preuzeto sa <http://www.ericfacility.net/ericdigests/ed412309.html>.
-
- Brawer, F. B. (1996). Retention-at-trition in the Nineties (ERIC Digest 73). Los Angeles, CA: ERIC Clearinghouse for Community Colleges. (ERIC Document Reproduction Service No. ED393510). Preuzeto sa <http://www.ericfacility.net/ericdigests/ed393510.html>.
-
- Bronfenrenner, U. (1994). Ecological models of human development. International Encyclopedia of Education, vol 3, 2nd. Ed. Oxford: Elsevier. Preuzeto sa <http://titleiiiptl-project.wikispaces.umb.edu/file/view/35bronfenbrenner94.pdf>
-
- Bronfenbrenner, U. (1979). The Ecology of Human Development. Cambridge, MA: Harvard University Press.
-
- Cedefop (2010). Guiding at-risk youth through learning to work: Lessons from across Europe. Luxembourg. Publications Office of the European Union. Preuzeto sa http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/5503_en.pdf.
-
- Centar za obrazovne politike (2016). Priručnik za škole – planiranje, sprovodenje i praćenje mera za sprečavanje osipanja učenika iz obrazovnog Sistema. Preuzeto sa http://www.cep.edu.rs/public/Prirucnik_za_sprecavanje_osipanja_ucenika2.pdf.
-
- EACEA (2012). Key Data on Education in Europe, Preuzeto sa http://eacea.ec.europa.eu/education/EURDICE/documents/key_data_series/134EN.pdf
-
- Early School Leaving – Statistics, Policies and Good Practices in Collaborative Learning. Preuzeto sa <http://carma-project.eu/wp-content/uploads/2017/02/WP2-1-Country-specific-report-mapping-data-across-all-7-partner-countries.pdf>.
-
- European Commission (2011). Staff working paper Reducing early school leaving. Accompanying document to the Proposal for a Council Recommendation on policies to reduce early school leaving [SEC (2011) 96], 26 January 2011. Preuzeto sa http://ec.europa.eu/education/school-education/doc/earlywp_en.pdf.
-
- European Commission (2010). Europe 2020: a European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Preuzeto sa http://ec.europa.eu/eu2020/index_en.htm.
-

- European Commission (2011). Progress towards the common European objectives in education and training: indicators and benchmarks 2010/2011. (Commission staff working paper; SEC(2011) 526). Preuzeto sa http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/report10/report_en.pdf.....
- European Commission (2013). Reducing early school leaving: Key messages and policy support. Final Report of the Thematic Working Group on Early School Leaving. Preuzeto sa http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/policy/strategic-framework/doc/esl-group-report_en.pdf.....
- European Commission (2015). Education & Training 2020: Schools policy A whole school approach to tackling early school leaving, DG Education and Culture. Preuzeto sa http://omk-obrazovanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/03/early-leaving-policy_en.pdf <https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/resources/toolkits-forschools/general.htm>.....
- Entwistle, A. & Kabbani, N. (2001). The dropout process in life course perspective: Early risk factors at home and school. *Teachers College Record*, 103(5) p. 760-822. Preuzeto sa: <http://www.tcrecord.org/Content.asp?ContentID=10825>.....
- European Commission (com) (2011) 18 final). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Tackling Early School Leaving: a Key Contribution to the Europe 2020 Agenda, Brussels. Preuzeto sa <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0018:FIN:EN:PDF>.....
- Freeney, Y. & O'Connell, M. (2009). Psychological, Economic and Academic Predictors of the Intention to Leave School Early among a Sample of Irish Students. Combat Poverty Agency Working Paper 09/06 ISBN: 978-1-905485-92-5. Preuzeto sa http://www.combat-poverty.ie/publications/workingpapers/200906_WP_PredictorsOfEarly-SchoolLeaving.pdf.....
- GHK Consulting Ltd. (2005). Study on access to education and training, basic skills and early school leavers. Lot 3: Early school leavers, final report. European Commission, DG Education and Culture, Ref DG EAC 38/04. Preuzeto sa http://ec.europa.eu/education/pdf/doc284_en.pdf.....
- Griffin, B. W. (2002). Academic disidentification, race, and high school dropouts. *The High School Journal* 85(4), pp.71-81. Preuzeto sa http://muse.jhu.edu/journals/high_school_journal/v085/85.4griffin.html.....
- Gyonos, E. (2011). Early School Leaving: Reasons and Consequences "Transilvania" University, Brașov Theoretical and Applied Economics, Volume XVIII No. 11(564), pp. 43-52.....
- Ice, M. & Thapa, M. & Cohen, J. (2015). Recognizing Community Voice and a Youth-Led School-Community Partnership in the School Climate Improvement Process School Community Journal, Vol. 25, No. 1. Preuzeto sa <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1066254.pdf>.....

- Jovanović, V., Čekić Marković, J., Veselinović, Ž., Vušurović, A. & Jokić, T. (2016). Kako do škole društvene brige – studija o efektima mera prevencije i intervencije za sprečavanje osipanja učenika iz obrazovnog sistema Republike Srbije. Preuzeto sa https://www.unicef.org/serbia/Kako_do_skole_drustvene_briga.pdf
- Machin, S. (2006). Social disadvantage and education experiences. OECD. Preuzeto sa <http://www.oecd.org/dataoecd/13/60/36165298.pdf>
- Miražić-Nemet, D. & Stefanović, S. (2015). Smernice za planiranje i pružanje adekvatne intersektorske podrške za inkluzivno obrazovanje u lokalnoj zajednici (predlog praktične politike). Mreža organizacija za decu Srbije – MODS. Preuzeto sa http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2015/11/Intersektorska_podrska_za_inkluzivno_obrazovanje.pdf
- Nesse, P. H. (2009). Early childhood education and care. Key lessons from research for policy makers. Brussels: European Commission. Preuzeto sa <http://www.nesse.fr/nesse/activities/reports/ecec-report-pdf>
- Ohio State University (2008). Ohio Community Collaboration Model for School Improvement. Implementation guide: Community Partnerships. CAYCI -Community and Youth Collaborative Institute.
- Ontario Public School Board Association. Good Governance for School Boards: Trustee Professional Development Program, Module 9: Family and Community Engagement,. Preuzeto sa <http://modules.ontarioschooltrustees.org/en/index.html>
- Pravilnik o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku (Sl. glasnik RS, br. 63/2010)
- Pravilnik o stalnom stručnom usavršavanju nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika (Službeni Glasnik RS, 86/2015)
- Republika Srbija Pregovaračka grupa za poglavlje 23. Akcioni plan za poglavlje 23, Septembar 2015. Preuzeto sa <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/9849/finalna-verzija-akcionog-plana-za-pregovaranje-poglavlja-23-koja-je-usaglase-na-sa-poslednjim-preporukama-i-potvrđena-od-strane-evropske-komisije-u-briselu-.php>
- Radosavljević, B., Đelić, J., Čukurinović G. et al. (2016). Korak napred u saradnji škole i roditelja. Vodič za odeljenske starešine. Pedagoško društvo Srbije. Preuzeto sa <http://www.pedaqog.rs/wp-content/uploads/2016/08/Korak-napred-u-saradnji-skole-i-roditelja.pdf?v=8ce5050eeb7>
- Sicurella, F. (2016). Preschool and elementary schooling of Roma: fostering opportunities for greater attainment and early school leaving reduction: Baseline study <http://www.wb-institute.org/meta-content/uploads/RECI-2016-Baseline-report-PK-KZ-BP-EN.pdf>

SIPRU (2014). Drugi nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva za period 2011-2014. Vlada Republike Srbije. Preuzeto sa <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/usvojen-drugi-nacionalni-izvestaj-o-socijalnom-uključivanju-i-smanjenju-siromastva/>

.....

SIPRU (2016). Stop napuštanju škole. Preuzeto sa http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/06/stop_napustanje_skole.pdf

.....

Soćanin, D. (2013). Dobre prakse za uključivanje roditelja u škole. Udruženje Roditelj

.....

Stepanović-Ilić, I., Videnović, M., & Lazarević, L. B. [2015]. Odustajanje od školovanja - analiza studija slučaja iz ugla ekološkog pristupa. Nastava i vaspitanje, 64(3), str. 453-468.

The Reform Support Network (2014). Strategies for Community Engagement in School Turn-around. Preuzeto sa <https://www2.ed.gov/about/initis/ed/implementation-support-unit/tech-assist/strategies-for-community-engagement-in-school-turnaround.pdf>

.....

Traag T. & Van der Velden, R. (2008). Early school-leaving in the Netherlands: The role of student-, family- and school factors for early school-leaving in lower secondary education. Research Centre for Education and the Labour Market, Maastricht the Netherlands.

Preuzeto sa:

<https://cris.maastrichtuniversity.nl/portal/files/1010140/guid-d3899792-fa1b-4875-a43ba8c2fd252361-ASSET1.0>

.....

Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. Službeni Glasnik RS, br. 107/12. 2012. Preuzeto sa <http://www.mpn.gov.rs/strategije-2020/>

.....

Vojinović M.Š. & Stojanović N.J. (2014). TUTORING SRBIJA: Model za intervenciju i prevenciju prevremenog napuštanja školovanja, Zapadnobalkanski institute, Beograd

<http://tutoring.wb-institute.org/en/>

.....

Youth Guarantee country by country Finland March 2017, European Commission

.....

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja ("Sl. glasnik RS", br. 72/2009, 52/2011, 55/2013

.....

Zakon o volontiranju ("Sl. glasnik RS", br. 36/2010)

.....

6 SPISAK PRILOGA

Prilog 1: Primer Sporazuma

o intersektorskoj saradnji na

prevenciji RNŠ

СПОРАЗУМ О ИНТЕРСЕКТОРСКОЈ САРАДЊИ НА ПРЕВЕНЦИЈИ РАНОГ НАПУШТАЊА ШКОЛОВАЊА У ОПШТИНИ БЕЛА ПАЛАНКА

(у даљем тексту: Споразум)

Закључен између

1. Општине Бела Паланка (у даљем тексту: ОПШТИНА), ул. Карађорђева 28, 18310 Бела Паланка, који заступа Горан Мильковић, председник,
2. Основне школе Јован Аранђеловић (у даљем тексту: ОШЈА), Црвена река 66, 18310 Бела Паланка, коју заступа Зоран Пешић, директор,
3. Основне школе Љупче Шпанац (у даљем тексту: ОШЉШ), ул. Светосавска 66, 18310 Бела Паланка, коју заступа Вања Танасковић, директорка,
4. Средње школе Никета Ремезијански (у даљем тексту: СШНР), ул. 11. октобар 66, 18310 Бела Паланка, коју заступа Драган Крстић, директор,
5. Предшколске установе Драгица Лаловић (у даљем тексту: ПУДЛ), ул. Иве Лоле Рибара 66, 18310 Бела Паланка, коју заступа Јелена Живковић, директорка,
6. Центра за социјални рад Бела Паланка (у даљем тексту: ЦСР), ул. Трг Српских Владара 51, 18310 Бела Паланка, који заступа Војкан Маринковић, директор,
7. Дома здравља Бела Паланка (у даљем тексту ДЗ), ул. Бранислава Нушића 2, 18310 Бела Паланка, који заступа Венцислав Рангелов, директор
8. Удружења Ђурђевдан (у даљем тексту: УЂ), ул. Вука Каракића 2, 18310 Бела Паланка, које заступа Ивица Дурмишевић, директор,

9. Западнобалканског института [у даљем тексту: ЗБИ], ул. Тадеуша Кошћушка 64,
11000 Београд, који заступа Ана Опалић, председница Управног одбора, и

10. АгроИнвест фондације Србија, [у даљем тексту: АФС], ул. Пазинска 16, 11000
Београд, који заступа Ива Кљакић, управитељка,

1. ПРЕДМЕТ И ЦИЉЕВИ СПОРАЗУМА

Потписници Споразума, у својству актера у заједници, добровољно сарађујују на подручју превенције прераног напуштања школовања деце у Општини Бела Паланка. Сарадња треба да допринесе остваривању следећих циљева на територији Општине Бела Паланка:

- смањењу стопе раног напуштања редовног школовања
- повећању нивоа општег знања и успеха у учењу деце и младих који показују низак степен успеха у школовању
- побољшању и унапређењу социјализације деце и младих
- креирању амбијента за подршку деци и младима, као резултат унапређене сарадње актера у заједници
- развијању позитивних ставова према волонтерском раду у заједници посебно код школске деце и студентске популације.

2. ПРИНЦИПИ САРАДЊЕ

Сарадњу у оквиру овог Споразума карактеришу следећа општи прихваћена правила међу потписницама:

- усмереност на потребе детета – сви аспекти сарадње планирају се и спроводе према потребама деце
- добровољност – све стране потписнице у овом Споразуму учествују на бази добре воље и заједничког препознавања друштвеног проблема који постоји у заједници и чије решавање представља општи интерес заједнице
- пропорционалност – потписнице учествују у овој сарадњи у складу са својим јавним надлежностима, интересовањима и према процени сопствених могућности да допринесу остваривању циљева сарадње
- једнакост потписница и заједничко власништво над процесом – потписнице уживају статус једнаких права и имају једнако власништво над процесом сарадње у оквиру овог Споразума;

3. МЕХАНИЗМИ САРАДЊЕ

Механизми сарадње међу отписницама су:

1. Интерсекторски састанци према моделу усмереном на потребе деце
2. Механизам за рано упозоравање на децу у ризику од превременог напуштања школовања
3. Програм подучавања усмерен на смањење превременог напуштања школовања;

4. ИНТЕРСЕКТОРСКИ САСТАНЦИ ПРЕМА МОДЕЛУ УСМЕРЕНОМ НА ПОТРЕБЕ ДЕЦЕ

Интерсекторски састанци се организују као форум за дискусију и размену мишљења између стручних сарадника из различитих сектора (просвета, здравство, социјална заштита, јавна управа и др.) о темама од значаја за превенцију прераног напуштања школовања.

На састанцима се разменjuју информације и доносе се мишљења и препоруке. Састанак према потреби може заказати било који актер у заједници слањем позива другим актерима у заједници, у којем су наведени место и време одржавања састанка и тема састанка. Институција која организује састанак води и записник са састанка и доставља га свим учесницима састанка.

5. МЕХАНИЗАМ ЗА РАНО УПОЗОРАВАЊЕ НА ДЕЦУ У РИЗИКУ ОД ПРЕВРЕМЕНОГ НАПУШТАЊА ШКОЛОВАЊА

Механизам за рано упозоравање на децу у ризику од превременог напуштања школовања спроводи се према упутству.

6. ПРОГРАМ ПОДУЧАВАЊА УСМЕРЕН НА СМАЊЕЊЕ ПРЕВРЕМЕНОГ НАПУШТАЊА ШКОЛОВАЊА

Програм подучавања спроводи се у основној школи према методологији Туторинг програма.

Институције које учествују у спровођењу програма подучавања су: основна школа, Центар за социјални рад и удружење грађана.

Основна школа:

- уврштава програм подучавања у годишњи план рада
- сарађује са Центром за социјални рад, удружењем и другим актерима на спровођењу програма
- врши одабир деце која ће учествовати у програму
- врши одабир и обуку тутора и тим лидера
- врши стручни надзор над радом тутора и пружа им стручну подршку
- одржава комуникацију са тутором и родитељима
- врши евалуацију успеха програма

Центар за социјални рад:

- учествује у одабиру деце која ће учествовати у програму подучавања
- учествује у одабиру и обуци тутора
- учествује у обављању стручног надзора над радом тутора и пружају стручне подршке
- учествује у евалуацији успеха програма

Удружење:

- врши промоцију програма међу младима, студентима и волонтерима
- реализује конкурс за пријем тутора
- учествује у одабиру и обуци тутора и тим лидера
- прати рад тутора, помаже у организовању координационих састанака тутора, пружа логистичку подршку туторима у реализацији њихових активности
- учествује у евалуацији успеха програма

7. МЕХАНИЗАМ КООРДИНАЦИЈЕ

За координацију сарадње у оквиру овог споразума задужена је потписница која истакне интересовање. Координатор се може променити без ограничења.

Административно-техничку подршку сарадњи у оквиру овог споразума пружају све стране потписнице у складу са својим могућностима и према постигнутом договору.

8. ВИДЉИВОСТ САРАДЊЕ

Препоручује се институцијама да информације у вези са овим Споразумом објављују на својим веб презентацијама и налозима на друштвеним мрежама ради постизања боље видљивости и утицаја заједничких активности у оквиру овог споразума.

Штампани материјали, у складу са предложеним уметничким решењем, носе логое свих потписница Споразума.

9. МЕЂУОПШТИНСКА-МЕЂУГРАДСКА РАЗМЕНА ПРАКСИ И ИСКУСТАВА У ОБЛАСТИ ПРЕВЕНЦИЈЕ ПРЕРАНОГ НАПУШТАЊА ШКОЛОВАЊА

Потписници овог споразума сарађују са сродним институцијама из других општина и градова у Републици Србији на размени искустава и пракси у превенцији прераног напуштања школовања.

10. ТРАЈАЊЕ СПОРАЗУМА

Споразум се потписује на неодређено време.

Споразум траје од дана када је и поледњи потписник потписао.

Свака страна потписница може напустити Споразум без ограничења, достављањем другим потписницама писану одлуку о иступању из Споразума. Споразум је сачињен у десет (10) идентичних примерака од којих свака страна задржава по један (1).

11. ПОТПИСНИЦИ СПОРАЗУМА О САРАДЊИ

(називи, потписи и печати потписнице)

**Prilog 2: Primer Akcionog
plana za smanjenje RNŠ**

	AKTIVNOST	CILJ
Korak 1: Uvođenje programa u zajednicu: razumevanje strukture, podela uloga i odgovornosti		
1.1.	ToT obuke - formiranje intersektorskog partnerstva (IP-a), definisanje uloga i određivanje koordinatorske institucije IP-a	Ospozobiti aktere u zajednici da sprovode TUTORING program i formirati mehanizam intersektorske saradnje zadužen za sprovođenje programa u zemlji
1.2.	Potpisivanje Memoranduma o razumevanju između OŠ i WEBIN	Definisati ulogu škole u pilotiranju TUTORING programa u zajednici i organizaciji učešće u razumevanju i uvođenju programa u godišnji plan i program rada škole
1.3.	Formiranje stručnog tima	Formirati stručni tim za obavljanje poslova stručne procene u programu, obuka tutora, izbor dece, uparivanje, stručni nadzor i sl.)
1.4.	Definisanje Akcionog plana (AP)	Identifikovati korake u realizaciji programa, vremenske okvire i podelu uloga među članovima stručnog tima
Korak 2: Potpisivanje Sporazuma o intersektorskoj saradnji na prevenciji ranog napuštanja školovanja		
2.1.	Definisanje teksta Sporazuma	Definisati i usaglasiti tekst Sporazuma, dogovoriti učešće svih relevantnih subjekata
2.2.	Potpisivanje Sporazuma	Institucionalizovati mehanizam za prevenciju RNŠ
Korak 3: Odabir dece za učešće u programu		
3.1.	Kreiranje inicijalne/finalne liste dece za učešće u programu	Odabrati decu za učešće u programu
3.2.	Pribavljanje saglasnosti od roditelja i otvaranje dosjeda deteta	Obezbediti saglasnost i podršku roditelja
Korak 4: Konkurs za tuteure, selekcija i orientacija		
4.1.	Definisanje teksta konkursa, definisanje načina na koji će se konkurs administrirati, objavljinje konkursa i prikupljanje prijava	Definisati uslove konkursa, način na koji će se konkurs administrirati i kakav će biti raspored
4.2.	Priprema programa orientacije (input, prezentacije testovi i sl.)	Pripremiti materijale i proceduru za uspešnu selekciju tutora
4.3.	Selekcija tutora (testovi, intervjuji i sl.)	Izvršiti selekciju tutora
4.4.	Orientacija tutora	Izvršiti upućivanje i uvođenje tutora u program
Korak 5: Uparivanje učenika i tutora, dogovori sa razrednim starešinama i roditeljima		
5.1.	Uključivanje roditelja u realizaciju programa	Obezbediti intenzivno učešće roditelja u programu
5.2.	Upoznavanje i uparivanje učenika i tutora	Izvršiti najoptimalnije uparivanje učenika i tutora
Korak 6: Individualni rad tutora sa detetom		
6.1.	Individualni rad tutora sa decom, redovna komunikacija sa roditeljima i razrednim starešinom, vođenje dnevnika tutora, izveštavanje prema PP službi	Kroz individualni rad poboljšati uspeh dece u riziku
6.2.	Završni izveštaj i zatvaranje dosjeda o detetu	Zaključiti učešće deteta u programu
Korak 7: Nadzor i stručna podrška		
7.1.	Mesečni vršnjački sastanci tutora i stručnog tima	Obezbediti i stručnu podršku tutorima i mogućnost za samopomoć kroz vršnjačke sastanke
Korak 8: Završetak programa		
8.1	Evaluacija učinka programa	Izvršiti ocenu uspeha programa
8.2	Organizacija završne konferencije i dodela sertifikata tutorima	Informisati javnost o uspehu programa i odati priznanje tutorima

	(DO) KADA	GDE	ULOGE
ati IP kao meh-ajednici	Septembar Oktobar	Opština	WEBIN (TUTORING SRBIJA) drži ToT obuke, sve institucije učestvuju u obukama i kreiranju AP
sigurati ukl-ju (selekcija i	Septembar	OŠ	WEBIN priprema tekst Memoranduma, OŠ i WEBIN potpisuju
edu partnerima	Septembar Oktobar	CSR OS	Opština koordinira, stručna lica učestvuju WEBIN facilitira kreiranje AP, sve institucije učestvuju
tnih aktera	Septembar Oktobar	OŠ Opština	WEBIN priprema Sporazum Opština koordinira potpisivanje Sporazuma, sve institucije potpisuju
	Oktobar	OŠ	OŠ u saradnji sa stručnim timom
	Oktobar	OŠ	OŠ u saradnji sa stručnim timom
ko će se zatvoriti	Oktobar (početak)	KzM	KzM koordinira, sve institucije učestvuju
	Oktobar (početak)	KzM	KzM koordinira, sve institucije učestvuju
	Oktobar	KzM	KzM koordinira, sve institucije učestvuju
	Oktobar	KzM	KzM koordinira, sve institucije učestvuju
	Oktobar (početak)	KzM	OŠ
	Oktobar (kraj)	OŠ	OŠ, tutori, stručni tim
	Oktobar Jun	OŠ	Individualni rad tutora sa decom
	Oktobar	OŠ/KzM	PP služba zajedno sa tutorom zaključuje dosije deteta i konstataje uspeh
aćko savetovanje	Jun	OŠ	TTL organizuje i vodi sastanke, stručni tim učestvuje
	Jun	KzM	Opština i KzM koordiniraju, svi učestvuju
	Jun	KzM	Svi partneri zajedno, KzM koordinira

